

T.C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM ANA BİLİM DALI

**TÜRK TOPLUMUNDAKİ ÜÇ KUŞAK ANNELERİN
ÇOCUKLARINDA OLMASINI İSTEDİKLERİ DEĞERLER
VE DEĞER SINIFLAMASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

RABİA ÖZEN

BURSA

2015

T.C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM ANA BİLİM DALI

**TÜRK TOPLUMUNDAKİ ÜÇ KUŞAK ANNELERİN
ÇOCUKLARINDA OLMASINI İSTEDİKLERİ DEĞERLER
VE DEĞER SINIFLAMASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

RABİA ÖZEN

Danışman

Prof. Dr. Handan Asûde BAŞAL

BURSA

2015

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim.

Rabia ÖZEN

04/06/2015

YÖNERGEYE UYGUNLUK ONAYI

“Türk Toplumundaki Üç Kuşak Annelerin Çocuklarında Olmasını İstedikleri Değerler ve Değer Sınıflaması” adlı yüksek lisans tezi, Uludağ Üniversitesi Tez Önerisi ve Tez Yazma Yönergesi'ne uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan

Danışman

Rabia ÖZEN

Prof. Dr. Handan Asûde BAŞAL

İlköğretim ABD Başkanı

Prof. Dr. Rıdvan EZENTAŞ

T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İlköğretim Anabilim Dalı'nda 801230201 numaralı Rabia ÖZEN'in hazırladığı "Türk Toplumundaki Üç Kuşak Annelerin Çocuklarında Olmasını İstedikleri Değerler ve Değer Sınıflaması" konulu Yüksek Lisans çalışması ile ilgili tez savunma sınavı, .../06/2015 günü-..... saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasının (başarılı/başarısız) olduğuna (oybirliği/oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu
Başkanı)

Prof. Dr. Handan Asûde BAŞAL
Uludağ Üniversitesi

Üye

Prof. Dr. Pınar SAN BAYHAN
Hacettepe Üniversitesi

Üye
Doç. Dr. Reşat PEKER
Uludağ Üniversitesi

ÖN SÖZ

Tez sürecimde teşekkürü borç bildiğim değerli insanlara...

Araştırmamın planlanmasından bitimine kadar değerli zamanlarını, yakın ilgilerini, bilgi ve tecrübelerini benden esirgemeyen; fikirleriyle bana her zaman yol gösteren, öğrencisi olduğum için onur ve mutluluk duyduğum, üzerimde çok emeği olan danışmanım saygıdeğer hocam Prof. Dr. Handan Asûde BAŞAL'a teşekkürlerim sonsuzdur.

Araştırma sürecinde değerli görüş ve eleştirileriyle bana yol gösteren ve yardımcı olan hocam Prof. Dr. Salih ÇEPNİ'ye; yüksek lisans eğitimim boyunca yardımlarını, desteklerini esirgemeyen Arş. Gör. Dr. Pınar BAĞÇELİ KAHRAMAN'a ve bende emeği olan bölümümdeki bütün hocalara şükranlarımı sunarım.

Araştırmamın başından sonuna kadar sorularımı geri çevirmeyen, tezimin her ayrıntısında yardımını esirgemeyen, hem akademik hem manevi anlamda her zaman desteğini hissettiğim Arş. Gör. Ümmühan ORMANCI'ya; başaracağıma olan inancıyla beni cesaretlendiren Arş. Gör. Melek Merve YILMAZ'a, ve değerli çalışma arkadaşlarım Arş. Gör. Mehmet DEMİRBAĞ ve Arş. Gör. Mustafa Çağrı GÜRBÜZ'e desteklerinden ötürü teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Hayatımın her anında olduğu gibi yüksek lisans eğitimim boyunca da ne kadar uzakta da olsalar desteklerini hissedip güç aldığım, haklarını ne yapsam ödeyemeyeceğim annem Hava ÖZEN'e, babam Erol ÖZEN'e, ablalarım Ayşegül DURUK ve Sezen ÖZEN SOYLU'ya,

Her mutluluğumda, her sıkıntıda yanımda olan, varlığıyla huzur bulduğum, en zor anlarda bile sabır ve sevgisi ile en büyük destekçim olan nişanlım Osman UYAR'a binlerce teşekkürler...

ÖZET

Yazar	: Rabia ÖZEN
Üniversite	: Uludağ Üniversitesi
Ana Bilim Dalı	: İlköğretim Anabilim Dalı
Bilim Dalı	: Okulöncesi Eğitimi
Tezin Niteliği	: Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı	: XVI+116
Mezuniyet Tarihi	: /06/2015
Tez	:Türk Toplumundaki Üç Kuşak Annelerin Çocuklarında Olmasını İstedikleri Değerler ve Değer Sınıflaması
Tez Danışmanı	: Prof. Dr. Handan Asûde BAŞAL

TÜRK TOPLUMUNDAKİ ÜÇ KUŞAK ANNELERİN ÇOCUKLARINDA OLMASINI İSTEDİKLERİ DEĞERLER VE DEĞER SINIFLAMASI

Ülkemizde son yıllarda ekonomik büyüme, şehirleşme, kadının çalışma hayatına girmesiyle değişen toplumsal rolü, boşanma, göç gibi önemli sosyal değişiklikler yaşanmaktadır. Yaşanan bu değişimler değerlerin de hızla değişmesine, dolayısıyla toplumumuzun değer bunalımı ve ahlaki krizlerle karşı karşıya kalmasına neden olmaktadır. Bu araştırma ile toplumumuzda yaşanan bu değişimin annelerin değerlerinde de bir değişime neden olabileceği düşünülerek, üç kuşaktan annelerin çocuklarını yetiştirirken önem verdikleri değerleri belirlemek ve belirlenen bu değerlerin zaman içindeki değişimi ile birlikte Türk Kültürüne özgü bir değer sınıflaması geliştirmek amaçlanmıştır. Nitel araştırma yöntemlerinden Olgu Bilim Deseninini kullanıldığı araştırmanın çalışma grubunu 0-8 yaş grubu çocuğa sahip 240 anne, 234 büyükanne ve 205 büyük büyükanne olmak üzere üç kuşaktan toplam 679 anne oluşturmuştur. Araştırma verileri üç kuşaktan annelere ait demografik bilgilerin sağlanması için “Kişisel Bilgi Formu”, üç kuşaktan annelerin çocuklarında olmasını istedikleri değerlerin belirlenmesi için “Görüşme Formu” ve Türk toplumundaki annelere özgü bir değer sınıflaması oluşturmak için “Uzman Görüş Formu” aracılığıyla elde edilmiştir. Araştırma kapsamındaki anne, büyükanne ve büyük büyükanneler ile yapılan görüşmeler içerik analizi yöntemi ile çözümlenmiştir. Görüşmelerden elde edilen bulgular ile uzman görüşleri doğrultusunda Toplumsal, Geleneksel, Bireysel,

Kariyer/Bilimsel, Demokratik ve Ekonomik olmak üzere altı değer tipi elde edilmiş ve yeni bir değer sınıflamasına ulaşılmıştır. Bu sınıflama doğrultusunda annelerin ocuk yetiştirirken önem verdikleri değerlerde ilerleyen yıllarla birlikte bir değişim yaşandığı görülmüştür. Son yıllarda anneler için Geleneksel Değerlerin nemi azalırken, Bireysel Değerlerin öneminin arttığı söylenebilir. Bunun yanı sıra toplum tarafından benimsenerek, asırlar boyu süregelen Toplumsal Değerler ise varlığını sürdürmeye devam etmektedir. Araştırma kapsamında üç kuşak anneler tarafından en çok önemsenen, üzerinde fikir birliğine varılan ilk on değer saygılı olma, dürüst olma, inançlı olma, alışkan olma, ahlaklı olma, aileye bağlı olma, insanları sevme, başarılı olma, statü sahibi olma ve yardımsever olma olarak belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Anne, büyükanne, büyük büyükanne, değerler, değerlerin değişimi, değer sınıflaması, kuşak.

ABSTRACT

Author	: Rabia ÖZEN
University	: Uludag University
Field	: Primary Education
Branch	: Preschool Education
Degree Awarded	: Master Thesis
Page Number	: XVI+116
Degree Date	: /06/2015
Thesis	: Values That Three Generations Of Mothers In Turkish Society Want Their Children To Have And Value Classification
Supervisor	: Prof. Dr. Handan Asûde BAŞAL

VALUES THAT THREE GENERATIONS OF MOTHERS IN TURKISH SOCIETY WANT THEIR CHILDREN TO HAVE AND VALUE CLASSIFICATION

In recent years, our country are experiencing significant social changes such as economic growth, urbanization, changing social role of women with working life, divorce, migration etc. These changes are changing values rapidly, and thus cause our society to face the crisis of values and moral crisis. These changes in our society also may considered to cause changing in the value of the mothers. In this context, the aim of the research is to determine the values emphasized by three generations of mothers when they raise their children within a sense of classification unique to Turkish culture and to analyze the changes these values show within time. The sample group of the study, which is done in phenomenology pattern—one of the qualitative research methods, is formed of 679 mothers from three generations. 240 of them are mothers, 234 of them are grandmothers and 205 of them are great grandmothers. The data of the research was collected by three different forms: “Personal Information Form” was used in order to extract demographical information on three generations of mothers, “Interview Form” was used in order to determine the values that mothers want their children to have, and “Expert Form” was used in order to introduce a value classification special to mothers in Turkish society. Interview data of three generations of mothers was analyzed by content analysis method. When the results of the research were examined, a new value

classification consisting of six value types was found through expert opinions. These value types are social, traditional, individual, career/scientific, democratic and economical values. It is seen in the light of these classifications that values, which are emphasized by mothers when they raise their children, change in time. It can be said that the importance of Traditional Values for mothers decreases in their last years while Individual Values get more important. In addition to this, Social Values that have been embraced by society for centuries tend to continue their existences. Ten values that are most featured by mothers are being respectful, being honest, being faithful, being hardworking, being ethical, commitment to family, philanthropy, being successful, being influential and being kind.

Key words: Change in the value, generation, grandmother, great grandmother, mother, values, value classification.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	iv
ÖZET	v
ABSTRACT.....	vii
İÇİNDEKİLER	ix
ŞEKİLLER/GRAFİKLER LİSTESİ.....	xv
KISALTMALAR LİSTESİ	xvi
BÖLÜM 1	1
GİRİŞ.....	1
1.1. Değerler.....	3
1.1.1. Değer Tanımları.....	5
1.1.2. Değerlerin Oluşumu	8
1.1.2.1. Aile.....	8
1.1.2.2. Kültür	10
1.1.3. Belli Başlı Kuramlara Göre Değerler	12
1.1.3.1. Psikanalitik Teori	13
1.1.3.2. Sosyal Öğrenme Teorisi.....	14
1.1.3.3. Davranışçı Teori	15
1.1.3.4. Bilişsel Teori.....	15
1.1.4. Değerlerin Sınıflandırılması	21
1.1.4.1. Spranger Değer Sınıflaması	21
1.1.4.2. Rokeach Değer Sınıflaması	23
1.1.4.3. Schwartz Değer Sınıflaması.....	23
1.2. İlgili Araştırmalar	26
1.2.1. Değer Yönelimlerine İlişkin Çalışmalar	26
1.2.2. Değerlerin Değişimine İlişkin Çalışmalar	33
1.2.3. Değerlerin Sınıflandırılmasına İlişkin Çalışmalar	37

1.3. Önem	38
1.4. Amaç	39
1.5. Varsayımlar	40
1.6. Sınırlılıklar	40
1.7. Tanımlar	40
BÖLÜM 2	41
YÖNTEM	41
2.1. Araştırma Modeli	41
2.2. Çalışma Grubu	42
2.3. Veri Toplama Araçları	45
2.3.1. Kişisel Bilgi Formu	46
2.3.2. Görüşme Formu.....	46
2.3.3. Uzman Görüş Formu	46
2.4. Verilerin Toplanması	47
2.5. Verilerin Analizi.....	48
BÖLÜM 3	49
BULGULAR ve YORUM.....	49
3.1. Türk Toplumundaki Annelere Özgü Değer Sınıflamasına Ait Bulgular	49
3.1.1. Değer Sınıflamasının Geçerliğine İlişkin Bulgular	50
3.1.2. Değer Sınıflamasının Güvenirliğine İlişkin Bulgular.....	50
3.2. Üç Kuşak Annelerin Değerlerine İlişkin Bulgular.....	51
3.3. Üç Kuşak Annelerin Değerlerinin Değişimine İlişkin Bulgular	75
BÖLÜM 4	82
TARTIŞMA ve ÖNERİLER	82
4.1. Tartışma.....	82
4.1.1. Değer Sınıflamasına İlişkin Tartışma	82
4.1.2. Üç Kuşak Annelerin Değerlerine İlişkin Tartışma	86

4.1.3. Üç Kuşak Annelerin Değerlerinin Değişimine İlişkin Tartışma	90
4.2. Öneriler	93
KAYNAKÇA.....	95
EKLER.....	107
EK 1. KİŞİSEL BİLGİ FORMU.....	107
EK 2. GÖRÜŞME FORMU.....	108
EK 3. UZMAN GÖRÜŞ FORMU	109
ÖZ GEÇMİŞ	115

TABLolar LİSTESİ

	Sayfa No
<i>Tablo 1. Kohlberg'in Ahlaki Gelişim Düzeyleri ve Aşamaları</i>	18
<i>Tablo 2. Rokeach'in Değer Sınıflaması</i>	23
<i>Tablo 3. Schwartz'ın Değer Sınıflaması</i>	24
<i>Tablo 4. Çalışma Grubunu Oluşturan Üç Kuşak Anne Sayıları</i>	42
<i>Tablo 5. Çalışma Grubundaki Annelerin Demografik Özelliklerinin Dağılımı</i>	43
<i>Tablo 6. Çalışma Grubundaki Büyükannelerin Demografik Özelliklerinin Dağılımı</i>	44
<i>Tablo 7. Çalışma Grubundaki Büyük Büyükannelerin Demografik Özelliklerinin Dağılımı</i>	45
<i>Tablo 8. Üç Kuşaktan Annelerin Değer Tiplerine İlişkin Bulgular</i>	51
<i>Tablo 9. Üç Kuşaktan Annelerin Toplumsal Değerlerine İlişkin Bulgular</i>	52
<i>Tablo 10. Üç Kuşaktan Annelerin Geleneksel Değerlerine İlişkin Bulgular</i>	53
<i>Tablo 11. Üç Kuşaktan Annelerin Bireysel Değerlerine İlişkin Bulgular</i>	54
<i>Tablo 12. Üç Kuşaktan Annelerin Kariyer/Bilimsel Değerlerine İlişkin Bulgular</i>	55
<i>Tablo 13. Üç Kuşaktan Annelerin Demokratik Değerlerine İlişkin Bulgular</i>	56
<i>Tablo 14. Üç Kuşaktan Annelerin Ekonomik Değerlerine İlişkin Bulgular</i>	57
<i>Tablo 15. Üç kuşaktan Annelerin Altı Temel Değer Tipinde Çocuklarında En Fazla Olmasını İstedikleri On Değer</i>	57
<i>Tablo 16. Büyük Büyükannelerin Toplumsal Değerlerine İlişkin Bulgular</i>	58
<i>Tablo 17. Büyük Büyükannelerin Geleneksel Değerlerine İlişkin Bulgular</i>	59
<i>Tablo 18. Büyük Büyükannelerin Kariyer/Bilimsel Değerlerine İlişkin Bulgular</i>	60

<i>Tablo 19. Büyük Büyükannelerin Bireysel Değerlerine İlişkin</i>	
<i>Bulgular</i>	61
<i>Tablo 20. Büyük Büyükannelerin Ekonomik Değerlerine İlişkin</i>	
<i>Bulgular</i>	61
<i>Tablo 21. Büyük Büyükannelerin Demokratik Değerlerine</i>	
<i>İlişkin Bulgular</i>	62
<i>Tablo 22. Büyükannelerin Toplumsal Değerlerine İlişkin</i>	
<i>Bulgular</i>	63
<i>Tablo 23. Büyükannelerin Geleneksel Değerlerine İlişkin</i>	
<i>Bulgular</i>	64
<i>Tablo 24. Büyükannelerin Bireysel Değerlerine İlişkin</i>	
<i>Bulgular</i>	65
<i>Tablo 25. Büyükannelerin Kariyer/Bilimsel Değerlerine İlişkin</i>	
<i>Bulgular</i>	66
<i>Tablo 26. Büyükannelerin Ekonomik Değerlerine İlişkin</i>	
<i>Bulgular</i>	66
<i>Tablo 27. Büyükannelerin Demokratik Değerlerine İlişkin</i>	
<i>Bulgular</i>	67
<i>Tablo 28. 0-8 Yaş Grubu Çocuğa Sahip Annelerin Toplumsal</i>	
<i>Değerlerine İlişkin Bulgular</i>	68
<i>Tablo 29. 0-8 Yaş Grubu Çocuğa Sahip Annelerin Bireysel Değerlerine</i>	
<i>İlişkin Bulgular</i>	69
<i>Tablo 30. 0-8 Yaş Grubu Çocuğa Sahip Annelerin Kariyer/Bilimsel</i>	
<i>Değerlerine İlişkin Bulgular</i>	70
<i>Tablo 31. 0-8 Yaş Grubu Çocuğa Sahip Annelerin Geleneksel Değerlerine</i>	
<i>İlişkin Bulgular</i>	71
<i>Tablo 32. 0-8 Yaş Grubu Çocuğa Sahip Annelerin Demokratik Değerlerine</i>	
<i>İlişkin Bulgular</i>	72
<i>Tablo 33. 0-8 Yaş Grubu Çocuğa Sahip Annelerin Ekonomik Değerlerine</i>	
<i>İlişkin Bulgular</i>	72
<i>Tablo 34. 0-8 Yaş Grubu Çocuğa Sahip Annelerin Altı Temel Değer</i>	
<i>Tipinden Çocuklarında En Fazla Olmasını İstedikleri On Değer</i>	73

<i>Tablo 35. Büyükannelerin Altı Temel Değer Tipinden Çocuklarında</i>	
<i>En Fazla Olmasını İstedikleri Değer.....</i>	<i>74</i>
<i>Tablo 36. Büyük Büyükannelerin Altı Temel Değer Tipinde Çocuklarında</i>	
<i>En Fazla Olmasını İstedikleri On Değer.....</i>	<i>74</i>
<i>Tablo 37. Üç Kuşak Annelerin Değer Tiplerinin Değişimine İlişkin</i>	
<i>Bulgular.....</i>	<i>75</i>
<i>Tablo 38. Üç Kuşak Annelerin Toplumsal Değerlerinin Değişimi.....</i>	<i>76</i>
<i>Tablo 39. Üç Kuşak Annelerin Geleneksel Değerlerinin Değişimi.....</i>	<i>77</i>
<i>Tablo 40. Üç Kuşak Annelerin Kariyer/Bilimsel Değerlerinin Değişimi.....</i>	<i>78</i>
<i>Tablo 41. Üç Kuşak Annelerin Bireysel Değerlerinin Değişimi.....</i>	<i>79</i>
<i>Tablo 42. Üç Kuşak Annelerin Ekonomik Değerlerinin Değişimi.....</i>	<i>80</i>
<i>Tablo 43. Üç Kuşak Annelerin Demokratik Değerlerinin Değişimi.....</i>	<i>81</i>

ŞEKİLLER/GRAFİKLER LİSTESİ

Sayfa No

<i>Şekil 1. Schwartz'ın Değer Tipleri ve Ana Değer Grupları Arasındaki İlişkilerle İlgili Modeli.....</i>	<i>25</i>
---	-----------

KISALTMALAR LİSTESİ

Akt.	: Aktaran
<i>f</i>	: Frekans
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
ss.	: Sayfa Sayısı
TDK	: Türk Dil Kurumu
UNESCO	: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
vb.	: Ve benzeri
%	: Yüzde

BÖLÜM 1

GİRİŞ

“Söylediklerinize dikkat edin; düşüncelere dönüşür...”

Düşüncelerinize dikkat edin; duygularınıza dönüşür...

Duygularınıza dikkat edin; davranışlarınıza dönüşür...

Davranışlarınıza dikkat edin; alışkanlıklarınıza dönüşür...

Alışkanlıklarınıza dikkat edin; değerlerinize dönüşür...

Değerlerinize dikkat edin; karakterinize dönüşür...

Karakterinize dikkat edin; kaderinize dönüşür...”

Gandhi (1869-1948)

Toplumsal yaşamın ayrılmaz bir parçası olan değerler (Uyanık-Balat ve Balaban-Dağal, 2011), gideceğiniz yönü belirleyen pusulalardır. Ne giydiğiniz, nerede yaşadığınız, kiminle evleneceğiniz, yaşamak için ne yaptığınıza kadar her şey değerlerin etkisindedir. Ayrıca neleri yapıp, neleri yapmamanız gerektiğini belirleyen de değerlerdir (Robbins, 1992)

Modern psikoloji bilimi yakın zamana kadar değerler konusunda sessiz kalmayı tercih etmiştir (Hökelekli, 2013). Pozitivizmden beslenen bu modern eğitim anlayışında, değerler pozitivist bilginin dışında kaldığından, öğrencilerin iç dünyasını besleyen temel konularda, yani ahlaki ve manevi değerler hususunda, sessiz kalınmış, hatta bazen dışlayıcı olunmuştur (Kenan, 2009). Değerlerin ihmal edilmesinin bir diğer gerekçesi de öznelliği ifade ettiği ve uygulamalarda yansız olunması gerektiği düşüncesi olarak görülmektedir (Freidman, Hechter ve Kanazawa, 1994; Yılmaz, 2007).

Ancak, her alanda baş gösteren insani sorunlara çözüm arayışında değerlerin önemi bir kez daha kendisini kabul ettirmiştir (Hökelekli, 2013). Sorunların boyutu gelişmişlik düzeyi ile kısmi bir farklılık göstermekle birlikte, pek çok ülkede sosyal ve ahlaki değerler konusunda ciddi sorunlar söz konusudur. Bunlar arasında; aile kurumunun giderek zayıflaması, giderek artan şiddet olgusu, alkol ve uyuşturucu kullanımındaki hızlı artış, büyüklere karşı gelme ve saygısızlık, giderek insancıl yönünü

kaybeden ve yalnızlaşan insan, sahtekarlık, sivil kültür ve anlayışın gün geçtikçe kötüye gitmesi, yerel/küresel, maddi-dünyevi/manevi olan unsurlar arasında yaşanan gerilimler, yolsuzluklar, çevrenin hayatı tehdit edercesine kullanımı, geleceği oluşturacak çocuklara karşı gittikçe artan ve akıl almaz hale gelen tacizler sayılabilir (Hökelekli, 2013; Kaymakcan ve Meydan, 2012; Kenan, 2009; Bulach, 2002).

Toplumun en temel kurumu olan aile, değerlerin benimsenmesinde, yaygınlaştırılmasında ve bir sonraki kuşaklara aktararak var edilmesinde önemli bir rol oynamaktadır (Acat ve Aslan, 2012; Min, Silverstein ve Lendon, 2012). Aile, çocuğa hayata ilişkin ilk temel değerlerden başlayarak kendi ailesinin ve toplumun devamını sağlayacak kültürel ve sosyal değerleri aktarır (Uyanık-Balat, 2012; Copen ve Silverstein, 2008). Çocuklar dünyaya sosyalleşmiş olarak gelmezler. Aile, çocuğun ilk sosyal deneyimlerini edindiği yerdir. Çocuklarının birincil sosyalleşme kurumu olan aile, çocukların değer gelişimi için önemli bir bağlam olarak kabul edilir (Whitcbek ve Gecas, 1988). Çocuklar bir sosyal çevre içinde yetişirken yani kültürlenirken, toplumun ahlaki değerlerini, standartlarını ve tavırlarını ailelerinden öğrenirler (Seçer, Sarı ve Olcay, 2006). Aile içerisinde çocuğun ilk öğreticisi ise annedir. Dolayısıyla anne, çocuğa tutumuyla yol gösteren, sosyal ve ahlaki kuralları ilk öğreten kişi konumundadır (Çiftçi, 1991). Çocuklar annelerini model alarak kültürel değerleri ve kuralları öğrenirler (Seçer, Sarı ve Olcay, 2006). Değerlerin benimsenmesinde model almanın önemi göz önünde bulundurulduğunda, çocukların model aldıkları kişiler arasında annelerinin ilk sıralarda olması, değerlerin aktarımında annenin önemini gözler önüne sermektedir. Her anne bilinçli ya da bilinçsiz olarak değerlerini çocuklarına aktarmaya çalışmaktadır. Burada üzerinde durulması gereken bu değerlerin neler olduğu ve bu değerlerin zaman içerisindeki değişiminin belirlenmesidir.

Ülkemizde son otuz yılda ekonomik büyüme ve şehirleşmeyle ilgili önemli sosyal değişiklikler yaşanmaktadır (Kağıtçıbaşı, 2012). Bu değişiklikler değerlerin de hızla değişmesine neden olmaktadır. Ayrıca, modern dünyanın kapılarını açtığımızda karşımıza çıkan küreselleşme ile insanlar farklı kültürlerin değerlerinden de etkilenmektedir. Bununla birlikte kadının çalışma hayatına girmesiyle değişen toplumsal rolü, boşanma, göç vb. nedenlerle toplumumuzda aile yapılarının değişmekte olduğu, aile yapılarında yozlaşmalar yaşandığı ve bunun sonucunda da değer bunalımı ve ahlaki krizlerin de yaşanmakta olduğu gözlenmektedir. Toplumumuzda son yıllarda yaşanan bu değişimlerin sonucunda; yüzyıllar boyunca kültürümüzde var olan bazı önemli değerlerin de değişime uğradığı gözlemlendiği gibi, bazen farklı yaş grubundaki

yetişkinlerin yakınmalarıyla da karşılaşılmaktadır. Bu nedenle Türk toplumunda var olan değerlerde değişim olup olmadığını saptamak için şu anda var olan değerler, bir önceki kuşakta var olan değerler ve onlardan bir önceki kuşakta var olan değerler saptanmaya çalışılmıştır. Bu sayede, geçmişten bugüne üç kuşak toplumumuzda var olan ortak değerler, kaybolmuş ya da kaybolmakta olan değerler ve yeni ortaya çıkan değerler saptanabilecektir.

1.1. DEĞERLER

Değerler, insanın kendine özgü yeteneklerinin, iyi ve olgun insan olma kapasitesinin ortaya çıkmasına katkıda bulunan, hayatı geliştirip yücelten ve kişiliğimizin merkezinde yer alan manevi birer olgudur (Hökelekli, 2013).

Bir toplumu var eden ve onu sonsuza kadar yaşatacak olan onun değerleridir. Bireylerini bir arada tutacak nicelik ve nitelikte değere sahip olan toplumlar varlığını devam ettirirken; değerlerdeki çürüme, yenilenmeme, gelişmeme, aktarılmama sorunu o toplumun tarih olmasını, varken yok olmasını beraberinde getirir (Yeşil ve Aydın, 2007). Değerlerini kaybeden toplumların ulusal kimliklerini de kayb ettikleri bilinmektedir. Örneğin; Türk akınlarıyla başa çıkamayan Çinliler, Türklere karşı kendilerini savunmak için Çin Seddini yapmışlardır. Fakat bu yolla sorunlarını çözemeyeceklerini anlayıp, Türklere baş etmenin yolunun kültür emperyalizmi olduğunun farkına varmışlardır. Çin Kültür Emperyalizminin etkisiyle Türklere Çince adlar almış ve Çin kültürünü benimseyerek Türklük özelliklerini kaybetmişlerdir (Arslanoğlu, 2005).

Her toplumun değerleri kendine özgüdür. Bir toplumda iyi olarak nitelendirilebilen, diğer bir toplumda kötü olarak nitelendirilebilir. Hatta birey için bile zamana, koşullara veya yere bağlı olarak iyi-kötü gibi bazı değerleri değerlendirmeleri değişebilir (Meaney, 1979: Akt. Demirtaş, 2009) Değerler, millet özelliklerinin ortaya çıkmasında etkilidir. Örneğin, misafirperverlik değeri, Türk milleti ile özdeşleşmiş bir değer olup başka toplumlar için önemli olmayabilir (Şen, 2007) Farklı bireylerden oluşan topluma “o toplum” olma özelliğini katan temel belirleyici, bireyleri tarafından ortaklaşa kabul edilen değerler bütünüdür. Türk milleti, İslam toplumu, Anadolu insanı, Karadenizliler gibi adlandırmaların, altında yatan temel gerçekliklerin başında, o grubun bireylerinin paylaştığı değerler gelmektedir (Yeşil ve Aydın, 2007). Kısaca değerler, bir

toplumu oluşturan bireylerin birbirlerine yakınlaşmalarını sağlarken, toplumu diğer toplumlardan ayırıcı özellikler taşımaktadır (Yapıcı, Kutlu ve Bilican, 2012).

Değerler toplumdan topluma ve zaman içerisinde farklılaşmalar gösterebilmektedir (Karababa, 2014; Hökelekli, 2013). Değerler daima bir topluluğa özgüdürler ve belirli bir zaman aralığına aittirler. Bir toplumdan diğerine değiştikleri kadar zaman içinde de değişken olan bu değerler (Doğan, 2012), insanların bugün ve gelecekteki en önemli davranış belirleyicileridir. Bu nedenle değerler alanında yaşanan değişimler insanların ve toplumların hayat tarzını değiştirebilmektedir (Yiğittir, 2012). Ayrıca, değişen değerler eğitim sisteminde yer alması istenen ve beklenen değerleri, dolayısıyla değerler eğitimini de etkilemektedir (Uyanık-Balat, 2012).

Son yıllarda bilim ve teknolojiadaki hızlı gelişmeler, toplumsal yapıların değişmesine ve yeniden şekillenmesine neden olmuştur. Yaşanan bu hızlı değişim süreci, beraberinde yeni kavramlar ve olgular getirmiştir (Çalık ve Sezgin, 2005; Hökelekli, 2013). Geçmişin ve geleceğin kapılarını açacak anahtar bir kavram olarak görülen (Çalık ve Sezgin, 2005) küreselleşme, üzerinde ortak bir görüş oluşturulamamasına karşın, başta bilişim ve ekonomi olmak üzere diğer sosyal alanlarda da derin etkileri görülen ve etkisi olduğu her alanda değişimi simgeleyen bir kavramdır (Kan, 2009; Genç ve Eryaman, 2008). Şüphesiz, bu değişimden ve dönüşümden en çok etkilenen alanların başında da eğitim gelmektedir (Genç ve Eryaman, 2008).

Gelişen teknoloji bilgiyi oluşturma ve aktarmada eğitime büyük ilerlemeler kazandırmıştır. Ancak, insanlar arasındaki bilgi alışverişi hızlanırken, insan-insan ilişkisi zayıflamış, ikinci planda kalmıştır. Bilgi iletişim araçları bilgi aktarırken ne yazık ki değer aktaramamıştır. Bu durum eğitim kurumlarındaki değerler eğitimini daha da önemli kılmıştır (Çağlar, 2003).

Değerlerin önemi gün geçtikçe bireysel ve toplumsal hayatımızda daha iyi kavranmaya başlanmıştır. Günümüzde karşılaştığımız ruhsal sorunların önemli bir kısmının değerlere uygun bir hayat tarzına sahip olmamamızdan kaynaklandığını belirten alan uzmanlarına göre, gerçekte birçok ruhsal sorunun temelini ahlaki problemler oluşturmaktadır (Hökelekli, 2013).

Değerler, uzun yıllardır sosyolojiden felsefeye, antropolojiden psikolojiye kadar birçok alanın çalışma konusu olmuştur (Schwartz, 2012; Şen, 2007). Günümüzde de eğitimin önemli bir konusu olarak karşımıza çıkmaktadır (Şen, 2007). Ancak, günümüzde değerlere bu denli vurgu yapılması aslında değerlere verilen değer artması

değil, değerlere duyulan ihtiyacın artması olarak yorumlanabilir (Arslan ve Yaşar, 2007: Akt. Doğan, Uğurlu ve Çetinkaya, 2013).

Son yıllarda toplumumuzun büyük bir değer kaybına uğradığı ve “ahlaki çöküntü” yaşadığı uzmanlar tarafından sık sık dile getirilmektedir. Asırlar boyu bir arada kalmamızı sağlayan, hayatımıza anlam ve amaç katan pek çok değer kaybolmaya yüz tutmuştur. Bunun göstergelerinden bazıları şunlardır:

1. Aile mahremiyeti ve kutsallığı zedelenmiş, namus ve iffet anlayışı önemini yitirmiştir.
2. Yaygın bir bencillik ve kişisel çıkar, diğer amaçların önüne geçmiştir.
3. Maddiyatın artan önemine paralel olarak, bu amaca ulaşmakta her yol mubah olarak görülmeye başlanmıştır.
4. Yolsuzluk, rüşvet, sahtekarlık gibi davranışlar ayıplanır olmaktan çıkmış, neredeyse “beceriklilik ve işbilirlilik” olarak görülmeye başlanmıştır.
5. Toplumun temel kurumlarına olan güven azalmıştır.
6. Bireylerin birbirine güvenmemesi, yaygın bir toplumsal güvensizlik duygusu ve tutumu gelişmiştir (Hökelekli, 2013).

1.1.1. Değer Tanımları

Değerlerin; kavramsal olarak üzerinde çok durulmasına, hakkında bugüne kadar pek çok bilimsel açıdan ve felsefi yönden tartışmalar ve araştırmalar yapılmasına rağmen, yeterince açıklığa kavuştuğunu söylemek zordur (Dilmaç, Bozgeyikli ve Çıkılı, 2008). Kuramcıların birçoğu değerleri çeşitli kavramlarla ilişkilendirerek açıklamaya çalışmışlardır.

Değer kavramının felsefe, sosyoloji, psikoloji, iktisat gibi değişik disiplinlere girmiş olması (Schwartz, 2012) bu kavramın tanımını oldukça güçleştirmektedir. Her bilim dalı bu kavramın kendisini ilgilendiren boyutunu seçmiş ve incelemiş, kendini ilgilendirmeyen kısmını da göz ardı etmiştir. Bu nedenlerden dolayı da genel kabul görebilecek bir tanım üzerinde fikir birliği sağlanamamış (Güngör, 1993) ve sosyal bilimlerin en zayıf tanımlı kavramları arasında yerini almıştır (Balcı ve Yanpar-Yelken, 2010).

İlk kez Thomas ve Znaniecki (1918) tarafından kullanılan (Rokeach, 1968) değer kavramı Latince “kıymetli olmak” veya “güçlü olmak” anlamına gelen “valere”

kökünden gelmektedir (Acat ve Aslan, 2012). Türkçe 'de ise değer, “bir ulusun sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel değerlerini kapsayan maddi ve manevi öğelerin bütünü” olarak ifade edilebilir (TDK, 2014).

Değer kavramı bir kişi ya da bir topluluğun ideal kabul ettiği var olma ya da hareket etme tarzıdır (Doğan, 2012). Güngör'e (1993) göre; değer bir şeyin arzu edilebilir veya edilemez olduğu hakkındaki inançtır. Değerler bir kişinin veya sosyal grubun kabul ettiği standartlar, inançlar veya moral ilkeleridir. İnsanlık varlığının, neyin doğru, neyin iyi veya neyin arzulanan olduğunu ve bunları karşılayan hareket ve davranışların neler olduğu konusunda kabaca sınırları çizilmiş bir çalışma konusudur (Yıldız, Dilmaç ve Deniz, 2013).

Schwartz (2012)'a göre değerler sadece sosyolojide değil, psikoloji, antropoloji ve ilgili birçok alanda da önemli rol oynamaktadır. Değerler kültürel grupların, toplumların ve bireylerin zaman içindeki değişimlerini izlemek, tutum ve davranışlarının motivasyonel temellerini açıklamak için kullanılır. Dolayısıyla değerler, toplumun sosyo-kültürel öğelerine anlam veren en önemli ölçütlerdir (Özensel, 2003).

Değerler bireylerin davranışlarını tanımlama ve açıklamada yardımcı olmaktadır (Mischel, 1990). Sosyal yaşamın ölçütlerini oluşturan değerler bir davranış biçimini öbürüne tercih etmede önemli bir role sahiptir (Sarı, 2005). Hofstede (1981) de değerleri belirli durumları tercih etme eğiliminin diğer durumlardan fazla olması olarak tanımlamaktadır. Rokeach'e göre değer, “bireysel veya sosyal bakımdan belirli bir davranış veya var oluş amacının, kişisel ve toplumsal olarak karşıtlarına tercih edilmesine dair daimi bir inanç”tır (Akt. Mehmedoğlu, 2006). Değerler tercihlerimizi etkileyen bireyin kendine veya gruba özgü fikirlerini kapsamaktadır (Kluckhohn, 1951a). Bu anlamda değerler karar verme mekanizmamızı etkileyen ölçütlerdir (Feather, 1995).

Değer, bir sosyal grup veya toplumun kendi varlık, birlik, işleyiş ve devamını sağlamak ve sürdürmek için üyelerinin çoğunluğu tarafından doğru ve gerekli oldukları kabul edilen ortak düşünce, amaç, temel ahlaki ilke ya da inançlardır (MEB, 2010). Yeşil ve Aydın (2007) değerleri, insanın herhangi bir varlık ya da olaya bakış açısını ve verdiği önemi yansıtan, benimseme esasına dayalı, davranışlara yön verme gücüne sahip psikolojik, sosyal, ahlaki ve estetik boyutlu inanç ve kanaatler bütünü olarak tanımlamışlardır.

Hökelekli'ye (2013) göre, değer; “İyi insan, iyi vatandaş, iyi anne baba, iyi öğretmen kimdir ve nasıl olmalıdır?” sorusuna cevap oluşturan niteliklerdir. Kısaca

değer, neyin, hangi ve nasıl davranışların “iyi”, “güzel”, “doğru” ve “kutsal” olduğuna dair inanç ve kabullerimizdir. Değerler bireyi ve toplumu tanıma ve tanımlamada kullanılabilir, davranışları yönlendirme gücüne sahip, birey ve toplum açısından varlık ve devamlılık ölçütüdür (Yeşil ve Aydın, 2007).

Kıncal (2002) değerleri, bir kültüre mensup üyelerin, istenilen veya istenilmeyenin, iyi veya kötünün, güzel veya çirkinin ne olduğunu belirlemeye yönelik olarak kullandıkları standartlar şeklinde tanımlamaktadır (Akt. Tay, Durmaz ve Şanal, 2013). Çağlar (2003) ise bireyin düşünce, tutum ve eylemlerinde birer standart olarak ortaya çıkan kültürel öğeler olarak tanımlamıştır. Değerler, nesne ve olayların insanlarca önemini belirleyen niteliği olarak da tanımlanabilmektedir.

Akbaş’a (2008) göre değerler, toplumu oluşturan bireylere, nelerin önemli olduğunu, nelerin tercih edilmesi gerektiğini kısacası nasıl yaşanılması gerektiğini belirtir. Akbaş (2004) değeri bireysel ve toplumsal açıdan tanımlamıştır. Bireyin çevresiyle etkileşimi sonucunda içselleştirdiği ve davranışlarını yönlendirdiği standartlar, değerlerin bireysel kazanımları boyutunu oluştururken; toplumsal anlamda değerler ise, toplumca en iyi, en doğru ve en faydalı olduğu kabul edilen şeyler olarak tanımlanmıştır.

Dilmaç (2007) değerleri, insanı insan yapan özelliklere sahip olan ve insanı diğer canlılardan ayıran temel özellikleri içinde barındıran inançlar bütünü olarak tanımlamıştır. Bir diğer deyişle, çevremizdeki olgu ve olaylara anlam vermede, önem atfetmede, değer biçmede, kendimize konum belirlemede birey ve toplumu yönlendiren sahip olduğumuz değerler etkilidir (Yeşil ve Aydın, 2007).

Değer tanımları incelendiğinde değerlerin açıklanırken en çok tutum (Hökelekli, 2013; Schwartz, 2012; Akbaş, 2004; Mischel, 1990) kavramı vurgulanmıştır. Değer kavramını tam anlamıyla kavrayabilmek, tutum ile ilişkisini algılayabilmek ile mümkündür. Tutum; objelerin iyi ve ya kötü; istenilen ya da istenilmeyen olarak değerlendirilmesidir (Schwartz, 2012). Bir diğer deyişle tutum; bireye atfedilen, onun bir psikolojik obje ile ilgili duygu, düşünce ve davranışlarını düzenli bir biçimde oluşturan bir eğilimdir (Smith, 1968: Akt. Kağıtçıbaşı, 2013). Tutumlar insanları, davranışları, olayları değerlendirmemize yardımcı olur. Değerler değerlendirmelerimizin temeli olarak tutumlarımızın altında yatan ölçütlerdir (Schwartz, 2012). Tutumlar değerleri ortaya koymamızı sağlar (Freedman, 1989: Akt. Dilmaç, 1999). Değerlerin motivasyonel, bilişsel, duygusal ve davranışsal bileşenlerle daha fazla ilişkili olması, tutumlara göre daha dinamik bir yapıya sahip olmalarını

sağlamaktadır. Tutum ve değerlerin her ikisi de sosyal davranışların belirlenmesinde etkiliyken, değer tutum ve davranışların belirleyici faktörüdür (Rokeach, 1968).

Schwartz ve Bilsky (1987) literatürdeki birçok değer tanımlarını incelediklerinde değerlerin beş ortak özelliğini ortaya koymuşlardır. Değerler;

1. Duygularla ayrılmaz bir şekilde bağlı inançlardır.
2. Bireyi motive eden istenilen amaçlardır.
3. Belirli eylemlerin ve durumların üstündedir.
4. Davranışların seçilmesinde ve değerlendirilmesinde standart veya kriter görevi görürler.
5. Kişiden kişiye değişmekle birlikte önem sırasına göre sıralanabilirler.
6. Eylemlere rehberlik ederler (Allport, 1961; Feather, 1975; Kuluckhon, 1951; Morris, 1956; Rokeach, 1973).

Rokeach (1973) ise değerlerin özelliklerini aşağıdaki gibi belirtmiştir:

1. Bireyin kendini ifade etmesine ve davranışına rehberlik eden çok yönlü ölçütlerdir.
2. Başkalarını etkilemede veya ikna etmede etkili olmaktadır.
3. Bireyi, sosyal düzeyde belirli bir konuma yönelmesine yardımcı olmaktadır.
4. Bireyin politik veya dini tercihinde önemli bir rol oynamaktadır.
5. Bireyin kendini ve başkalarını değerlendirmesinde, övmesinde veya yermesinde önemli rol oynamaktadır.
6. Bireylerin ahlaki düzeyini değerlendirmede ölçüt olabilmektedir (Karababa, 2014).

1.1.2. Değerlerin Oluşumu

Değerlerin oluşumu aile ve kültür bağlamında ele alınmış olup aşağıda ayrıntılı bilgi verilmeye çalışılmıştır.

1.1.2.1. Aile

Aile, bireyin dünyaya geldiği andan itibaren içinde yer aldığı ve bireyin yaşamını devam ettirebilmesi için gerekli bakım ve desteğin sunulduğu sosyal bir ortamdır (Bayer, 2013). Dünyada kabul edilen en temel sosyal organizasyon olan aile

(Abay ve Demir, 2014) Durkheim'e göre aralarında kan bağı bulunan ya da aynı soydan geldiklerine inanan bireylerden oluşan sosyal bir varlıktır.

Aile, toplumsal yapıyı meydana getiren toplumsal kurumların başında yer alır. Dolayısıyla aile, toplumun temelini oluşturur (Doğan, 2012). Toplumun ayrılmaz bir parçası olan aile yine toplumun sosyal yapısına, değerlerine ve normlarına bağlıdır (Kağıtçıbaşı, 2012). Toplumsal normlar ilk olarak aile içerisinde öğrenilmektedir. Aile ayrıca, bu toplumsal normların üyeleri tarafından uygulanıp uygulanmadığını belirlemek açısından bir kontrol mekanizması işlevi görmektedir (Erkan, 2013). Aynı zamanda değerlerin ana kaynağını da oluşturmaktadır (Aktepe, 2014).

Aile, toplumun kültürel değerlerini muhafaza ve nakletmede en önemli sosyal kurumlardan biridir (Celkan, 1991). İnsanlar, temel değerlerini nesillere aile aracılığı ile aktarır. Birey, ilk dini ve ahlâki bilgi ve tutumları ailesinden öğrenir (Aydın, 2005). Bu sayede aile, geleneksel bir eğitim ortamı olmaktadır. Yetişmekte olan kuşaklar toplum hayatına aile ortamının sunduğu imkân ve fırsatlar ile bunlara esas olan anlayışlarla katılmaktadır (Doğan, 2012). Aile, çocuk yetiştirme biçim ve tutumlarıyla çocuğun kişiliğinin oluşmasını büyük ölçüde etkilerken toplumsal değer sistemini çocuğa aktararak sosyalleşme sürecine de katkıda bulunur (Ulusoy ve Dilmaç, 2014).

İyi karaktere sahip insanların yetişmesi kendiliğinden olmamaktadır (Ersoy ve Şahin, 2012). Hiç bir çocuk vicdan ve değer yargılarıyla dünyaya gelmez. Dolayısıyla çocuğun ahlak duygusunu kendi kendine geliştirmesini beklemek oldukça yanlıştır (San-Bayhan ve Artan, 2005). Çocukların birincil sosyalleşme kurumu olan aileye çocuğun ilk öğretmeni olarak büyük görevler düşmektedir. Berkowitz'e (2002) göre de çocuğun karakter eğitiminde ailenin büyük etkisi bulunmaktadır. Çocuğa sevgi, saygı, hoşgörü, sorumluluk, dürüstlük, barış, paylaşma, yardımseverlik, aileye bağlılık ve iyilik gibi temel değerlerin verildiği ilk yer ailedir (Aktepe, 2014). Aile; iyinin, doğrunun, güzelin, kutsalın fark edilmesi ve ortak bir yaşam süreci içerisinde öğrenilip içselleştirilmesinde en etkili kaynak olarak karşımıza çıkmaktadır (Hökelekli, 2013). Çocuğun içerisinde bulunduğu toplumun değerlerinin benimsenmesinde ailenin önemli bir etkisi vardır (Aktepe, 2014; Alpöge, 2011; Doğan, Uğurlu ve Çetinkaya, 2013).

Hayatımızda birçok iyi ve kötü davranışın kökü ailede kazanılır. İnsanlar farkında olmadan aile içinde birçok alışkanlığı benimser (Aktepe, 2014). İnsan karakterinin özünü ailede edinir (Çavdarıcı, 2002). Uyanık-Balat ve Balaban-Dağal'a (2011) göre; okul öncesi dönem, değerlere ilişkin bilgilerin temellerin atıldığı ilk dönemdir. Değerlere ilişkin bilgilerin tüm yaşam boyunca devam etmesine rağmen ilk

bilgiler erken dönemde kazanılmaktadır. Çocuk, doğduğu andan itibaren ilk toplumsal kurum olan aile içinde ebeveynlerinden informal olarak genellikle aile bireylerinin sahip olduğu değerleri rol model olarak değer edinmeye başlar (Demirtaş, 2009). Sosyalizasyon teorisine göre ailelerin çocuklarıyla erken dönemde kurdukları ilişki doğrudan çocuklarının değer ve inançlarının şekillenmesini sağlamaktadır. Aileler kendi değerlerini çocuklara model olarak ve eğitim yoluyla aktarabilmektedir (Min, Silverstein ve Lendon, 2012).

Sosyal ve kültürel özelliklerin, zaman içinde ve toplumdan topluma değişiminin doğal sonucu olarak ailede de değişiklikler yaşanmaktadır (Kağıtçıbaşı, 2012). Yaşanan değişikliklerden en çok etkilenen ailenin küçük bireyleri olan çocuklardır (Ulusoy ve Dilmaç, 2014). Aile yapılarındaki bu farklılığın en önemli nedenlerinden birisi farklı toplumsal değerler ve ilişkilerdir (Bayer, 2013). Özellikle batı toplumlarında aile büyük dönüşümler geçirmekte ve bu değişim sonucunda boşanma, cinsel serbestlik, parçalanma vb. artmaktadır. Bu değişimleri, bazı araştırmacılar aile değerlerinin sarsılması olarak algılamakta ve “ailenin çöküşü”nden bahsetmektedir. Bazı araştırmacılar da ailedeki zaman içindeki bu değer değişimlerini normal olarak görmektedirler (Giddens, 1997: Akt. Yıldırım, 2011).

Değerlerin oluşumundaki önemi göz önünde bulundurulduğunda çocukluk döneminde ailelere büyük görev ve sorumluluklar düşmektedir. Aileler çocuklara sadece bazı değerleri benimsetmekle kalmayıp, onlara değerleri eleştirerek anlamayı öğretmeli, olumlu ve geçerli değerleri benimsemelerinde yol gösterici olmalıdır (Uyanık-Balat ve Balaban-Dağal, 2011). Bu sayede aile, bireye ahlâkî değerlerini kazandırarak, onu iç dünyasında huzurlu ve mutlu, toplumda ise saygın ve sevilen bir kişi konumuna getirir (Çavdarıcı, 2002).

1.1.2.2. Kültür

1982 yılında UNESCO tarafından düzenlenen Dünya Kültür Politikaları Konferansı Sonuç Bildirgesine göre; kültür, bir toplumu ya da toplumsal grubu karakterize eden maddi, manevi, zihinsel ve duygusal özelliklerin birleşiminden meydana gelen bir bütündür. Kültür sadece bilim ve edebiyatı değil, aynı zamanda yaşam biçimlerini, insanların temel haklarını, değer yargılarını, geleneklerini ve inançlarını kapsar (UNESCO, 1982).

Hofstede'ye (1981) göre kültür; belli bir grup ya da kategoriye ait insanlar için ortak olan ve onu diğer gruplardan ayıran özelliklerdir. Kluckhohn (1951b) ise kültürü çeşitli semboller aracılığıyla kazanılan ve nesilden nesile aktarılan düşünce, hissetme ve tepki verme biçimi olarak tanımlamaktadır. Değerler sistemi (Hofstede, 1981) olarak da görülen kültür, zihin programlanması olarak adlandırılmış; bireylere sezgisel bir şekilde aktarılan, toplumları diğer toplumlardan farklılaştırarak ayırt edicilik sağlayan, sosyal ve toplumsal bütünlük sağlayan ögeler olarak tanımlanmıştır (Sorge, 1983).

Toplumlar kültürün korunması ve kuşaktan kuşağa aktarılmasında hayati rol oynamaktadır (Hofstede, 1981). Kanad (1958) da kültürün kuşaktan kuşağa aktarıldığını şu sözleriyle dile getirmiştir. “Bir toplum eğer yeni doğan çocuklarını yabancı bir toplumun çocukları ile değiştirirse ve her iki toplum birbirlerinin çocuklarını büyütse, büyütülen bu çocukların inançları ve davranışları büyütüldüğü toplumla aynı olacaktır (Akt. Ulusoy ve Dilmaç, 2014).

Bireyler içine doğdukları toplumun nesilden nesile aktarılan kültürünü toplumsallaşma süreci içinde edinirler (Yazar, 2014). Toplumsallaşma ise bireyin içinde yaşadığı toplumun kültürünü ve toplumdaki rolünü öğrenerek toplumla bütünleşmesi anlamına gelen temel sosyal bir süreçtir (Kızılcelik ve Erjem, 1992). Tezcan'a göre (1999) toplumsallaşma süreci, doğuştan başlayarak tüm yaşam boyunca süren uzun bir yaşam dönemini kapsar. Bu süreç boyunca birey bir kişilik kazanmaktadır.

Her kültürün belli başlı değerleri vardır (Ulusoy ve Dilmaç, 2014). Örneğin; Kağıtçıbaşı tarafından 1982 yılında Türkiye'de yapılan araştırma sonuçlarına göre; annelerin %77'si çocuk doğurma nedeni olarak çocuğun yaşlılık güvencesi olduğunu belirtmişlerdir. Bu değer, Almanya ve Amerika'da sadece %8 olarak bulunmuş ve Türkiye'deki ile bir tezat oluşturmuştur. Aynı araştırma sonuçlarına göre, Türk anne babaların çocuklarında en çok istedikleri niteliğin “anne babanın sözünü dinlemesi” olduğu tespit edilmişken, bu bulgu bazı batı toplumlarının bulgularıyla farklılık göstermektedir (Kağıtçıbaşı, 2012). Benzer şekilde Amerika Birleşik Devletlerinde yaşayan bir ailenin 18 yaşındaki çocuğunun evden ayrılarak kendine ait bir yaşam kurması takdir ile karşılanırken, bu durum bizim kültürümüz için bir saygısızlık belirtisi olarak görülebilmektedir (Cüceloğlu, 1997).

Ancak, değerler toplumdaki kişiler üzerinde bütünleyici bir etkiye sahip olmalarına karşın, bazen toplumsal çatışmaların nedeni de olabilirler. Her toplumda üzerinde fikir birliğine varılan değerlerin yanı sıra çelişen değerlerde bulunmaktadır (Özensel, 2014). Ülkemizde özellikle son otuz yılda yaşanan toplumsal değişimler de

göz önünde bulundurulduğunda, aile kurumunun değer yargıları ile toplumun değer yargıları arasında farklılaşmalar yaşandığı görülmektedir. Örneğin; aile içerisinde emek harcayarak toplum içerisinde bir konuma gelme değer yargısıyla büyüyen çocuk, yaşadığı toplumun kısa yoldan zengin olma değeriyle karşılaştığında bir uyumsuzluğa düşebilecek, bu uyumsuzluğu aşamadığı takdirde ise bazı kişilik problemleriyle karşı karşıya kalabilecektir.

Hofstede'nin (1980) "Kültürün Sonuçları" isimli kitabında ortaya koyduğu bireycilik ve toplulukçuluk kavramları kültürlerdeki değerlerin farklılaşmasını en iyi açıklayan boyut olarak değerlendirilmiştir. Hofstede'ye (1980) göre bireycilik; bireyler arasındaki bağların gevşek olduğu, herkesin sadece kendisine veya çekirdek ailesine bakmak zorunda olduğu kültürler için geçerli iken; toplulukçuluk, insanların doğuştan itibaren birbirlerine güçlü ve sıkı bağlarla bağlı oldukları ve bu bağlılığın yaşam boyunca sorgulanmayan bir sadakat karşılığında var olduğu topluluklar için geçerlidir (Akt. Kağıtçıbaşı, 2012). Kısaca kişinin çıkarlarının grup çıkarlarına göre ikincil tutulması toplulukçuluk, aksine bireyin çıkarlarının desteklenmesi ise bireycilik olarak değerlendirilmektedir (Kağıtçıbaşı, 2012). Bireycilik-toplulukçuluk algısı, belli bir toplumda, bireysel değerlerin mi yoksa toplumsal değerlerin mi egemen değerler olarak algılandığını gösteren bir kültürel değişkendir (Çarıkçı ve Koyuncu, 2010).

Kimi toplumlarda bireyciliği ön plana çıkaran inançlar ve değerler daha hâkim durumda iken, kimi toplumlarda ise toplulukçuluğu ön plana çıkaran inançlar ve değerler daha hâkim durumdadır (Hofstede ve Bond, 1988). Hofstede'nin (1980) yaptığı çalışmalar sonucu Türk çalışanlarının bireycilik eğilimlerinin toplumcu eğilimlere göre düşük olduğu saptanmıştır. Buna karşın Amerika, Avustralya ve İngiltere ise "en bireyci kültürler" olarak adlandırılmaktadır (Akt. Kağıtçıbaşı, 2012; Göregenli, 1995). Bireyciliğe karşıt bir konumda olan toplumcu kültürlerde "biz" bilinci hâkimken, bireyci kültürlerde "ben" bilinci gelişmiştir. Toplumcu kültürler, grubu ön planda tutarken, bireyci kültürler bireyi ön planda tutmaktadır (Kağıtçıbaşı, 2013).

1.1.3. Belli Başlı Kuramlara Göre Değerler

Başal (2012)'a göre her çocuğun; doğru ve yanlış konusundaki düşüncelerini, hangi davranışları yapıp hangilerini yapmamasıyla ilgili kararları, kendi düşünce ve

davranışlarının değerli olup olmadığını yargılamaya yarayan değer ve sorumlulukları barındıran bir ahlak yasası yani ahlaki gelişimleri bulunmaktadır.

Birey yaşam döngüsü boyunca biyolojik, psikolojik, sosyal gelişim gibi farklı gelişim dönemlerinden geçmekte olup, ahlak gelişimi de bu dönemlerle birlikte şekillenmektedir (Şengün, 2007). Kişilik gelişimine ilişkin araştırmalara baktığımızda biyolojik özelliklerin etkisinin çok fazla vurgulanmadığı görülmektedir. Ancak, son yıllarda anti sosyal ve suça yönelik davranışlar üzerinde yapılan çalışmalar suça yatkınlığın temelinde kalıtsal etkenlerin de etkili olduğunu vurgulamaktadır (Rhee ve Waldman, 2002; Taylor, 1984; Mednick, Gabrielli Jr ve Hutchings, 1983). Bu araştırmalar; genel soyağacı çalışmaları, ikiz çalışmaları, karyotip çalışmaları (XYY kromozomlarına ilişkin çalışmalar) ve evlat edinme çalışmaları olarak dört başlık etrafında toplanmıştır. Özellikle karyotip ve evlat edinme çalışmaları sonucunda elde edilen bulgular suç davranışlarının bazı genetik faktörlerden önemli düzeyde etkilendiği görüşünü desteklemektedir (Ellis, 1982).

Bireylerin ahlaki gelişimi konusundaki diğer farklı görüşler aşağıda ayrıntılı olarak anlatılmıştır.

1.1.3.1. Psikanalitik Teori

Psikanalitik teorinin kurucusu sayılan Freud ahlak gelişimini duygusal-güdüsel bir süreç olarak ele almış ve ahlak gelişimini çocuğun kişilik gelişiminde süper egonun gelişimine paralel olduğunu savunmuştur (Başal, 2012).

Kişilik ve ahlak gelişimine yönelik yaptığı çalışmalar sonucu yapısal kişilik kuramını ortaya koyan Freud'a göre kişilik; id, ego ve süper ego olmak üzere üç sistemden oluşmaktadır. İd kişiliğin ilkel yönünü oluşturmakta, daima haz ilkesine göre hareket etmekte, gerçek ve mantık dışı isteklerle içsel dürtülerin her ne pahasına olursa olsun doyurulması doğrultusunda bir işlevde bulunmaktadır (Can, 2013). Kısaca, bireyin davranışlarının birey tarafından sansürlenmemiş halidir (Başal, 2012). Bebek, kişiliğin iç güdüsel yanı olan ve haz ilkesine göre hareket eden id tarafından yönlendirilmektedir. Bebek büyüdükçe kişiliğin akılcı ve denetleyici bölümü olan ego gelişir. Ego, bireyin gereksinimlerini toplumsal açıdan yapıcı ve uygun yollarla doyurmaya çalışır. (Yazgan-İnanç, Bilgin ve Kılıç-Atıcı, 2012). Sürekli id'den gelebilecek ve ortaya çıkabilecek davranışları söndürmeye çalışmaktadır. İd'e "sakın ha,

sakin bu davranışı gösterme, yoksa çok kötü bir ceza alırsın, hiç kimse seninle konuşmaz” gibi uyarılarda bulunmaktadır (Başal, 2012). Kişiliğin üçüncü boyutu olan süper ego, çocukta aile değerleri, toplumsal değerler, roller ve ahlaki ilkeler içselleştikçe ortaya çıkar. (Yazgan-İnanç, Bilgin ve Kılıç-Atıcı, 2012). Süper ego, çocuğa anne-babası tarafından aktarılan ve ödül-ceza uygulamalarıyla pekiştirilen, geleneksel ve toplumsal değerlerin içsel temsilcisidir (Güngör, 2004). Süper ego bireyde var olan değer sisteminin kaynağını oluşturmaktadır (Başal, 2012). Kısaca psikanalitik kurama göre; id kişiliğin biyolojik yönünü, ego psikolojik yönünü ve süper ego da toplumsal yönünü oluşturmakta, bireyin davranışları ise bu üç sistemin etkileşimi sonucunda ortaya çıkmaktadır (Başal, 2012).

Freud’un teorisini temel alan psikanaliz kuramcılardan Erik Erikson’a göre insan yaşam döngüsünde sekiz gelişim döneminden geçmekte (Başal, 2012; San-Bayhan ve Artan, 2005) ve her bir gelişim döneminde çözmek zorunda olduğu yeni bir karmaşa ile karşı karşıya kalmaktadır (Can, 2013). Erikson’un ileri sürdüğü gelişim dönemleri ve her dönemde aşılması gereken krizler şunlardır: Temel güvene karşı güvensizlik (0-1 yaş), Özerkliğe Karşı Kuşku ve Utanç (1-3 yaş), Girişkenliğe Karşı Suçluluk (3-6 yaş), Çalışkanlığa Karşı Aşağılık (6-12 yaş), Kimlik Kazanmaya Karşı Rol Karmaşası (12-18 yaş), Yakınlığa Karşı Yalıtılmışlık (20-40 yaş), Üretkenliğe Karşı Durgunluk (40-65 yaş) ve son olarak Benlik Bütünlüğüne Karşı Umutsuzluktur (65 yaş ve üstü) (Can, 2013; Başal, 2012; Yazgan-İnanç, Bilgin ve Kılıç-Atıcı, 2012; San-Bayhan ve Artan, 2005).

Erikson’a göre okulöncesi dönemi kapsayan girişkenliğe karşı suçluluk döneminde kuşaklar arası çatışmalar ortaya çıkabilmektedir (Güngör, 2004). Bu dönemde çocuğa toplumsal değerler ve kurallar anlatılmaktadır (Çileli, 1986: Akt. Güngör, 2004). Çocukta gelişen süper ego, kendi içsel dürtüleri ile anne baba istekleri arasında katı çatışmalar yaşanmasına yol açmaktadır (Güngör, 2004).

1.1.3.2. Sosyal Öğrenme Teorisi

Albert Bandura ve W. Mischel gibi sosyal öğrenme kuramcıları öncelikle ahlakın “davranışsal bileşeni” ile “iteleyici bir öge ile karşılaştığımızda eylemsel olarak ne yaparız?” konusu ile ilgilenmişlerdir (Güngör, 2004). Sosyal öğrenme kuramının günümüzdeki en önemli temsilcilerinden olan Bandura, çocukların başkalarının

davranışlarını gözleyerek, taklit ederek ve model alarak öğrendiklerini belirtmektedir (Yazgan-İnanç, Bilgin ve Kılıç-Atıcı, 2012; Plotnik, 2009). Dolayısıyla sosyal öğrenme kuramına göre, ahlaki ilkeler diğer toplumsal davranışlar gibi model alma ve taklit etme yoluyla kazanılmaktadır (Başal, 2012; Güngör, 1993). Çocuk davranışlardan hangisinin doğru, hangisinin yanlış olduğunu kendisine yakın olan yetişkinin koyduğu ödül ve cezalar ile öğrenir (Windmiller, 1995: Akt. Güngör, 2004). Bu yaklaşımda değerler görecelidir ve bireyin doğduğu ve büyüdüğü kültüre bağlıdır. Ancak ahlaklılığın kaynağı, anne ve babadan aktarılan değerlerin içselleştirilmesine bağlıdır (Güngör, 2004).

1.1.3.3. Davranışçı Teori

Davranışçı kurama göre, ahlaki yargılar, bireyin dışındaki etkenlere bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Çocuk hangi davranışların iyi, hangilerinin kötü olduğunu ödül ve ceza yoluyla kazanmaktadır (Erden ve Akman, 2004). Diğer bir deyişle, çocuk ahlaki değer yargılarını şartlanma yoluyla edinir. Bu kurama göre genel olarak onay gören ve pekiştirilen davranışlar “doğru”, hoş görülmeyen cezalandırılan davranışlar ise “yanlış” olarak kabul edilmektedir (Başal, 2012).

Davranışçı kuramcılar sosyal öğrenme kuramlarında olduğu gibi model alarak öğrenmeye de önem vermişlerdir. Çocuk toplumun kabul ettiği davranışları öncelikle ebeveyni olmak üzere çevresindeki diğer bireyleri model alıp, taklit ederek öğrenmektedir (Özeri, 2004: Akt. Özdoğru Erdoğan, 2014).

1.1.3.4. Bilişsel Teori

Ahlak, bireyin doğru ile yanlış ayırt edebilmesini sağlayan ilkeler ve değerler bütünüdür (Can, 2013). Bilişsel gelişim kuramcıları ahlaki düşüncenin gelişimini çocuğun doğru-yanlış seçmedeki çeşitli edinimlerine göre incelerler (Güngör, 2004). Yapmış oldukları araştırmalar sonucunda ahlaki gelişimin temelinde bilişsel süreçler olduğunu öne sürmüşlerdir (Katılmış, 2010). Onlara göre, ahlak gelişiminin incelenmesi bilişsel gelişime koşut bir şekilde sürdürülmelidir (Yazgan-İnanç, Bilgin ve Kılıç-Atıcı, 2012). Ahlak gelişimine ilişkin ilk modellerden birini Piaget geliştirmiştir. Daha sonra, Piaget’in görüşlerinden esinlenen Kohlberg, Piaget’in ahlak gelişimi kuramından

etkilenecek yeni bir kuram geliştirmiştir (Can, 2013). Bilişsel gelişim kuramcılardan Piaget, Kohlberg ve Gilligan'ın ahlaki ölçütlerin gelişimi ve kabulü ile ilgili görüşlerine aşağıda ayrı ayrı yer verilmiştir.

1.1.3.4.1. Piaget'e Göre Ahlak Gelişimi

Piaget, ahlak gelişimini açıklamak için ahlaki yargıların bilişsel bir temeli olduğunu varsayan bir kuram geliştirmiş ve çocukların toplumsal kurallara olan tutumlarını, doğru-yanlış anlayışlarını ve yargılarını incelemiştir (Güngör, 2004). Bunun için çocukların oyunlarını gözlemlene, onlarla oyun oynama, oyunlar ve oyunlardaki kurallar hakkında sorular sorma, hırsızlık, yalan söyleme, ilahi adalet, cezalandırma ve eşitlik anlayışı ile ilgili yaşamdan örnek hikayeler anlatıp bunlar hakkında düşüncelerini alma yollarını kullanmıştır (Wright ve Croxen, 1989: Akt. Çam ve Diğerleri, 2012). Piaget'e göre ahlak gelişimi çocuğun bilişsel gelişimine bağlı olarak çevresi ile olan sosyal etkileşimi çerçevesinde gerçekteşmektedir (Can, 2013). Piaget, bilişsel gelişimde olduğu gibi ahlak gelişiminin de belli evreler içinde değişmez bir sıra izleyerek gerçekteştiğini öne sürmüştür (Can, 2013; Yazgan-İnanç, Bilgin ve Kılıç-Atıcı, 2012). Bu evreler, dışa bağlı dönem ve özerk dönem olarak adlandırılmaktadır. Her bireyin bilişsel gelişimin en üst basamağına ulaşması beklenmediği gibi, ahlak gelişiminin en üst basamağına ulaşması da beklenmemektedir (Başal, 2012).

Dışa Bağlı Dönem: Dışa bağlı ahlak çocuklarda yaklaşık dokuz-on yaşına kadar sürmektedir (Başal, 2012; Çam ve Diğerleri, 2012). Bu dönemdeki çocuklar, bir davranışın yanlış olup olmadığını, davranış sahibinin niyetine göre değil, davranışın nesnel sonuçlarına göre değerlendirir (Güngör, 2004). Örneğin; bilerek bahçeden bir çiçek koparan çocuktan, yanlışlıkla bahçede üç çiçeği ezen çocuk daha fazla cezalandırılmalıdır (Can, 2013). Bu dönemde kurallar, otorite figürü tarafından dayatılan değişmez özellikler olarak görülmektedir. Yetişkinler tarafından koyulan kurallar sorgulanmadan aynen kabul edilmektedir (Başal, 2012). Ayrıca, çocuklara göre kuraldan herhangi bir sapma kaçınılmaz bir şekilde cezayla sonuçlanmaktadır (Yazgan-İnanç, Bilgin ve Kılıç-Atıcı, 2012).

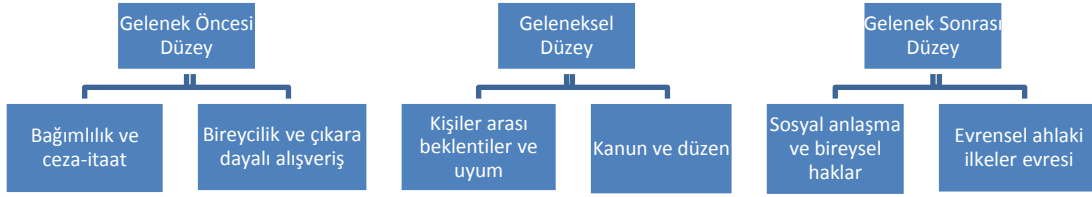
Özerk Dönem: Bu dönemde çocuk, toplumsal kuralların ve ahlaksal yargıların değişmez bir ilkeye dayanmayan, sorgulanıp değiştirilebilecek olan anlayışmalar

olduğunu fark etmektedir. Kuralların dışına çıkmak her zaman yanlış değildir ve kaçınılmaz bir şekilde ceza ile sonuçlanmaz (Yazgan-İnanç, Bilgin ve Kılıç-Atıcı, 2012). Kuralların gereksinimlere ve koşullara göre değişebileceğini anlamaya başlar, görüşleri katılıktan uzaklaşıp esneklik kazanır (Başal, 2012). Ayrıca, ihlal edilen bir kuralla ilgili bir ahlaki yargıda, kuralın ihlal edilmiş olmasından öte, bu davranışı haklı kılacak bir nedenin olup olmaması belirleyici olmaktadır (Can, 2013). Kuralı çiğneme davranışı, sonuçlarına göre değil, niyete ve koşullara göre değerlendirilir (Can, 2013; Başal, 2012; Yazgan-İnanç, Bilgin ve Kılıç-Atıcı, 2012).

1.1.3.4.2. Kohlberg'e Göre Ahlak Gelişimi

Kohlberg'e göre ahlak, doğru-yanlış, iyi-kötü konularında bilinçli yargılama ve karar vermeyi ve bu karar doğrultusunda davranışta bulunmayı içeren bilişsel bir süreçtir (Ekşi, 2006). Kohlberg ahlak gelişimi ile ilgili altı evreye ayrılan üç düzey belirlemiştir. Evreler çocukların yalnızca kurallara uyup uymamasına ya da gereksinimlerini dikkate alıp almamalarına değil, yaptıkları seçimler için nasıl bir neden ya da açıklama gösterdiklerine de bağlıdır. Kohlberg evrelerin sırasının değişmez olduğuna, fakat gerçekleşme yaşlarının tüm insanlarda aynı olmadığına dikkat çekmiştir. Ayrıca, gelişim herhangi bir evrede sona erebilmektedir (Güngör, 2004). Birçok insan ahlaki yargının en üst düzeyine ulaşmamaktadır (Yazgan-İnanç, Bilgin ve Kılıç-Atıcı, 2012)

Kohlberg ahlak kuramını oluştururken bir grup ikilemlerden yararlanmıştır. İkilemleri yaşları 10-13 ve 16 arasında değişen erkek çocuklara sormuş ve aldığı cevapları kategorilere ayırarak üç düzeydeki altı ahlak gelişim evresini özel değerlendirme yöntemi ile sınıflandırmıştır. Bu ikilemlerin doğru ya da yanlış yanıtları yoktur. Burada önemli olan seçilen değer değil, seçimin nedenleridir. Seçilen değere ilişkin nedenler bireyin ahlak evresinin belirleyicisidir (Güngör, 2004). Kohlberg'in ahlaki gelişim düzeyleri ve aşamaları Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1. Kohlberg'in Ahlaki Gelişim Düzeyleri ve Aşamaları

Gelenek Öncesi Düzey: Bu düzeyde çocuk, iyi-kötü, doğru-yanlış gibi kültürel değerler ve kurallara açıktır (Başal, 2012). Çocuğun doğru ve yanlış konusundaki yargıları kendisinin yakınında bulunan ve fiziksel üstünlüğe sahip, genellikle anne baba gibi otorite kaynaklarına dayanmaktadır (Güngör, 2004). Bu dönemde çocuğun ahlaki yargılarında benmerkezcilik egemendir (Can, 2013). Çıkarların ön plana alındığı bu düzey iki evreden oluşmaktadır. Bunlar:

1. **Bağımlılık ve ceza-itaat evresi:** Otorite ve kurallara körü körüne bağlılık doğru olarak kabul edilmektedir (Başal, 2012). Kurallara itaat edilir ancak bu kuralların doğruluğundan değil, cezalandırılmamak içindir (Can, 2013). Bu dönemdeki çocuk veya birey eylemlerinin doğru veya yanlış olup olmadığına davranışının fiziksel sonuçlarına göre karar verir (Başal, 2012; Güngör, 2004). Cezalandırıldığı takdirde davranışı yanlış, cezalandırılmadığı takdirde ise bu davranış doğru olacaktır (Can, 2013; Güngör, 2004).
2. **Bireycilik ve çıkara dayalı alışveriş evresi:** Bu evrede çocuk bir davranışı kendi açısından yararlı buluyorsa, o davranış doğrudur. Birey, “Benim için faydalı olan her şey doğrudur” ya da “Birine bir şey verdim onun da karşılığını vermesi gerekir” anlayışıyla hareket eder (Can, 2013). Bu evredeki birey için her şey karşılıklıdır (Başal, 2012).

Geleneksel Düzey: On yaşlarında başlayan ve yirmili yaşlara kadar süren (Can, 2013) bu düzeyde birey, dış sonuçlar ve kişisel kazançlara dayalı yargılardan, bireyin bağlı olduğu kümenin kurallarına ve normlarına dayanan yargılar aşamasına geçer (Güngör, 2004). Gelenek öncesi düzeydeki benmerkezcilik düşüncesinin yerini empatik düşünce almaktadır (Başal, 2012).

3. **Kişiler arası beklentiler ve uyum evresi (İyi çocuk olma):** Büyüklerini ve otoriteyi memnun edecek şekilde davranır. “İyi çocuk olma” ve grubun beğenisini kazanma isteği ön plandadır (Başal, 2012). Birey anne-babası, öğretmeni ve arkadaşlarının kendisinden beklediği gibi davranırsa, onların sevgisini kazanabileceği, onlar tarafından takdir edilerek kabul görebileceği düşüncesindedir (Can, 2013).
4. **Kanun ve düzen evresi:** Bu evrede asıl olan içinde bulunulan grubun beklentilerine uygun davranmaktan çok, geçerli ve kabul gören toplumsal kurallara ve yasalara uygun davranmaktır (Başal, 2012).

Gelenek Sonrası Düzey: İlkeli ahlak dönemi olarak da adlandırılan (Can, 2013) bu dönemdeki bir birey ahlaki sorunlara yönelik bir değerlendirme yaparken göreceli olmaya çalışır (Başal, 2012). Bu düzeydeki ahlak anlayışına ulaşmış bireyler genelde toplumsal normlar ve değerlere uygun davranışlar göstermekle birlikte, insani değerlere uygun olmadığını düşündükleri yasal düzenlemeleri sorgulayıp, değişmesi için çaba sarf edebilirler (Can, 2013).

5. **Sosyal anlaşma ve bireysel haklar evresi:** Bu evredeki birey için uyulması gereken kurallar ve yasalar toplumsal düzeni sürdürmek ve başkalarının haklarını korumak için gereklidir (Can, 2013; Yazgan-İnanç, Bilgin ve Kılıç-Atıcı, 2012).
6. **Evrensel ahlaki ilkeler evresi:** Bireyin ahlak gelişiminde varabileceği en üst evre olan bu evrede birey, yazılı kural ve yasalardan tamamen bağımsız, kendi vicdanı ile geliştirdiği, kendi özerk ahlak ilkelerine uygun davranışlar sergiler (Başal, 2012). Ancak, Kohlberg yaptığı araştırmalarda ahlak kahramanları dışında altıncı evre özelliklerini gösteren kişilere rastlanmadığını ortaya koymuştur (Yazgan-İnanç, Bilgin ve Kılıç-Atıcı, 2012).

1.1.3.4.3. Gilligan’a Göre Ahlak Gelişimi

Kohlberg’in kuramına karşı bir kuram geliştiren Gilligan, Kohlberg’in ahlaki gelişim aşamalarının kesin ve evrensel olmadığını savunmuştur (Senemoğlu, 2013; Gilligan, 2003). Kohlberg’in çalışmalarının sadece erkekleri kapsamasına rağmen, kadınlar için de genellemelerde bulunmuş olmasını eleştirmiştir (Güngör, 2004). Kohlberg kadınların üçüncü aşamadan sonra erkeklerden daha düşük düzeyde bir

aşamada bulunma eğiliminde olduklarını dile getirmiştir (Senemoğlu, 2013). Ancak, Gilligan, yaptığı çalışmalarla ahlak gelişiminde kadınlar ve erkeklerin önemli ölçüde farklılaştıklarını göstermiştir (Austrian, 2008: Akt. Çam ve Diğerleri, 2012). Gilligan'a göre, kadınlar herhangi bir yetersizlik nedeniyle düşük düzeyde bulunmamaktadır. Ancak, üçüncü düzeyden sonra toplumun beklentilerine ilişkin cinsiyet farkları ortaya çıkmaya başlamaktadır. Üçüncü aşama olan kişilerarası uyum eğiliminde insanların başkalarına iyilik ve yardım etme, başkalarını hoşnut etme gibi özelliklere sahip olması beklenir. Bu özelliklerin de çoğu toplumda kadınlara atfedilen özellikler olması kadınların bu evreyi aşamamış gibi görünmesine neden olmaktadır (Senemoğlu, 2013; Güngör, 2004). Gilligan (1982) kadınların ahlak gelişiminin farklı olduğunu ifade ederek aralarında geçiş fazları olan üç temel düzey önermiştir. Bunlar; bencillik, iyilik ve ilişkisel şefkat/korumadır (Ekşi, 2006).

1. **Bencillik:** Çocukluk ve ergenlikte benliğin ben-merkezli koruması ile karakterizedir. Bu aşama, toplumun bireye empoze ettiği yaptırımlardan korunma motivasyonu üzerine temellenir.

Geçiş: Bu durum diğerleri tarafından bencillik olarak eleştirilir ve kişisel istekler ile başkalarının ihtiyaçları arasında içsel bir çatışma ile sonuçlanır.

2. **İyilik:** Bu geçiş çatışması başkalarını korumaya adanmış bir ahlâk sistemini ortaya çıkartır. Eşit olmayanlar ve bağımlılar için sorumluluk içeren annelik ahlakiliğini içerir.

Geçiş: Kadınsal iyilik ve kendini adama ahlâkı kendi ve diğerlerini koruma arasında bir çatışma ile sonuçlanır

3. **İlişkisel Koruma/Şefkat:** Bu çatışma ilişkilerin mahremiyetinin keşfine yol açar. Bu da kendi ve diğerlerinin bağımsız olduğunun anlaşılmasını sağlar. Koruyucu/şefkatli insan ilişkilerinin geliştirilmesi yukarıdaki çatışmayı çözmeye bağlıdır. Genel bir ahlâkî yükümlülük olarak kendini ve diğerlerini koruyan bir bakış açısı oluşmaktadır (Rather, 1996: Akt. Ekşi, 2006).

1.1.4. Değerlerin Sınıflandırılması

Birçok farklı disiplin tarafından kullanılan değerlerin tanımlanmasında olduğu kadar sınıflandırılması konusunda da görüş birliğine varılamamıştır. Değerlerin toplumsal ve kültürel nedenlerle farklı algılanması, farklı değer sınıflamalarını ortaya çıkarmıştır (Çetin, 2013). Değerlere ilişkin alan yazın incelendiğinde farklı değer sınıflamalarının olduğu görülmektedir (Schwartz, 1992; Rokeach, 1973; Allport, Vernon ve Lindzey, 1951; Spranger, 1928). Bunlar arasında en çok kabul gören sınıflama Spranger (1928) tarafından yapılmıştır. Daha sonraki yıllarda bu sınıflandırma Allport, Verno ve Lindzey tarafından ölçeğe dönüştürülmüştür (Şen, 2007). Rokeach (1973) değerleri amaç ve araç değerler olmak üzere iki gruba toplamıştır. Schwartz (1992) ise değerleri güç, başarı, hazcılık, uyarılım, özyönelim, evrenselcilik, iyilikseverlik, geleneksellik, uyma, güvenlik olarak on farklı grupta toplamıştır.

Değerler nasıl sınıflandırılırsa sınıflandırılırsın insanların yaşamlarını doğrudan ya da dolaylı olarak etkilemektedir (Ulusoy ve Dilmaç, 2014). Aşağıda farklı değer sınıflamaları verilmeye çalışılmıştır:

1.1.4.1. Spranger Değer Sınıflaması

Psikolojide değer testi ilk kez Spranger (1928) tarafından kullanılmıştır (Güngör, 1993). Spranger değerleri estetik, teorik, iktisadi, siyasi, sosyal ve dini değerler olarak altı temel gruba ayırmıştır (Ulusoy ve Dilmaç, 2014). Spranger sınıflamasını oluştururken araştırma kapsamına giren deneklerin her birinde hakim olan değerlere göre kişilik tiplerine ayırmaya çalışmıştır. Sonuç olarak herkesin altı temel değer tiplerinden birine girebileceğini görmüştür (Güngör, 1993). Bu altı temel değer tipi aşağıda ayrıntılı olarak verilmiştir.

1. **Teorik:** Gerçeğe, bilgiye ve muhakemeye ve eleştirel düşünceye önem verir. Kuramsal nitelikli bireyin temel ilgisi, gerçeğin keşfidir. Bilimsel değerleri olan insan deneysel, eleştirici, akılcı ve entelektüeldir.
2. **İktisadi:** Yararlı ve pratik olana önem verir, herhangi bir etkinliğin yararlı olup olmaması onun için önemlidir. Birey, yaşamı bedensel ihtiyaçların doyumu olarak görür.

3. **Estetik:** Üst düzeyde simetri, biçim ve uyuma önem verir, herhangi bir yaşam tarzını zarafet ve uygunluk açısından değerlendirir. Sanatın toplum için zorunluluk olduğunu düşünür.
4. **Sosyal:** Yardımseverlik, bencil olmama, başkalarını sevme en önemli özelliğidir. En yüksek değer insan sevgisidir. Kuramsal, ekonomik ve estetik tutum ve değerleri, soğuk ve insana yakışmaz kabul eder.
5. **Siyasî:** Kişisel olarak, etkili ve güçlü olmaya önem verir. Her şeyin üstünde kişisel güç, etki ve şöhret arar.
6. **Dinî:** Evreni bir bütün olarak algılar ve kendini bu bütünlüğün bir parçası olarak görür. Mutlak şekilde doyurucu en yüksek değer tecrübeleri arar, mistik konulara ve yaşantılara ilgi duyar. (Özgüven, 2003: Akt. Çalışkur, Demirhan ve Bozkurt, 2012; Gut ve Tagiuri, 1965: Akt. Müller-Merbach, 1988)

Spranger'den ilham alan Allport, Lindzey ve Vernon Değerlerin Araştırılması (Study of Values) isimli geniş bir çalışma yaparak bu sınıflamayı ölçeğe dönüştürmüşlerdir (Ulusoy ve Dilmaç, 2014). Güngör (1993), Spranger'in klasik değer sınıflamasına sadık kalarak bu değer kategorilerine bir de ahlaki değerleri ekleyerek bir değer sınıflaması oluşturmuştur. Güngör'e (1993) göre:

1. **Bilimsel değer:** Gerçeğe, bilgiye, muhakemeye ve eleştirel düşünceye önem verir.
2. **Ekonomik değer:** Yararlı ve pratik olana önem verir. Ekonomik değerlerin hayatta önemszenmesi gerektiğini belirtir.
3. **Estetik değer:** Simetri, uyum ve forma önem verir. Birey hayatı olayların bir çeşitliliği olarak görür.
4. **Sosyal değer:** Başkalarını sevme, yardım ve bencil olmama esastır. Sosyal değere sahip insanlar sevgisini insanlara göstermektedir. Nazik ve sempattir. Bencil değildir.
5. **Politik değer:** Her şeyin üstünde kişisel güç, etki ve şöhret vardır. Esas olarak kuvvetle ilgilidir.
6. **Dini değer:** Evreni bir bütün olarak kavrar ve kendisini onun bütünlüğüne bağlar. Dini uğrunda dünyevi hazları feda eder.

1.1.4.2. Rokeach Değer Sınıflaması

Rokeach (1973) yaptığı çalışmasına göre bir değer seti oluşturmuş ve iki ana kategoriye ayırmıştır. Amaç ve araç değerler olarak adlandırılan her bir kategori için 18 değer olmak üzere toplam 36 adet değer tanımlamıştır. Amaç (terminal) değerler; bir kişinin yaşamı boyunca başarmayı amaçladığı değerlere ilişkin tercihlerini ifade etmektedir. Araç değerler ise; başarılması istenen hedefler için kullanılan araçları ifade etmektedir (Schermerhorn ve diğerleri, 1994: Akt. Çalışkur, Demirhan ve Bozkurt, 2012). Rokeach'ın (1973) amaç ve araç değerleri Tablo 2'de gösterilmektedir.

Tablo 2. Rokeach'ın Değer Sınıflaması

Amaç Değerler	Araç Değerler
Aile güvenliği	Bağımsız olma
Dünya barışı	Bağışlayıcılık
Başarılı olma	Cesaret
Bilgelik	Dürüstlük
Dini olgunluk	Entelektüellik
Eşitlik	Geniş görüşlülük
Gerçek dostluk	Hırslılık
Güzellikler dünyası	İtaatkârlık
Heyecan verici hayat	Kendini kontrol etme
İç huzur	Kibarlık
Mutluluk	Kendine hâkim olma
Kendine saygı	Mantıklılık
Ulusal güvenlik	Neşelilik
Özgürlük	Sevecenlik
Rahat bir hayat	Sorumluluk sahibi olma
Sosyal kabul	Temizlik
Ulusal güvenlik	Yardımseverlik
Zevk	Yaratıcılık

Kaynak: Aslan, 2011; Akbaş, 2004.

1.1.4.3. Schwartz Değer Sınıflaması

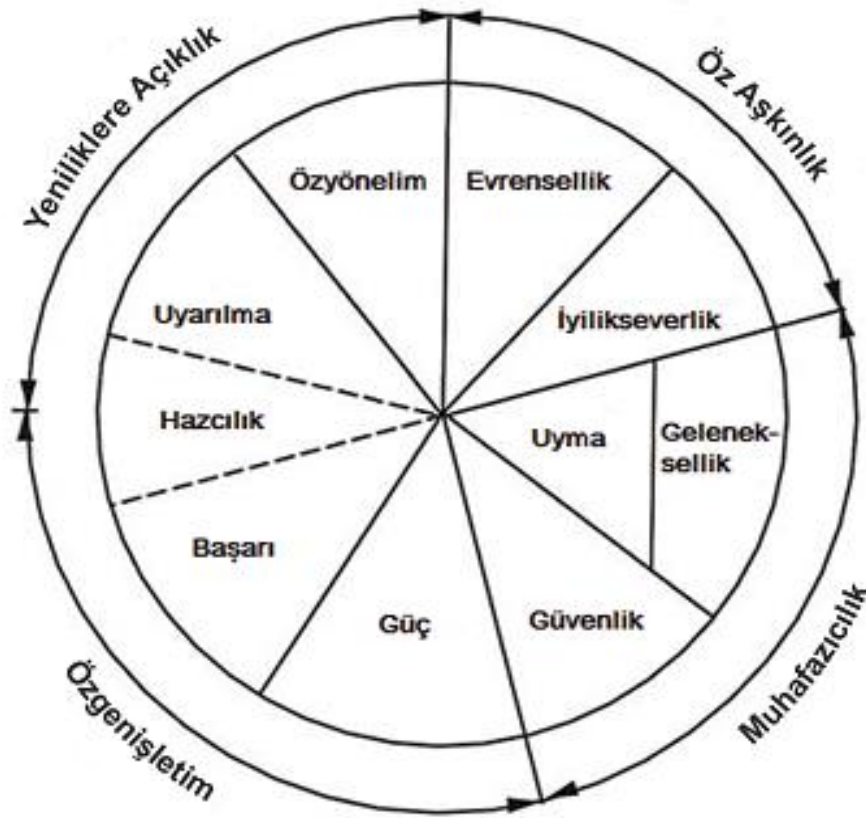
Schwartz ve arkadaşları (Schwartz,1992, 1994; Schwartz&Bilsky,1987) değerlerin psikolojik yapısının kapsamlı bir teorisini oluşturmuşlardır (Vecchione, Casconi ve Barbaranelli, 2009). 1992 yılında ise değer yöneliminin içerik ve yapısı hakkında aralarında Türkiye Cumhuriyeti'nin de bulunduğu 60'ı aşkın ülkede yapılan ve evrensel 10 değer tipi ile bunların içerdiği 56 alt değeri kapsayan sınıflama ortaya koymuşlardır (Schwarz, 1992). Bu sınıflama Tablo 3'te gösterilmektedir.

Tablo 3. Schwartz'ın Değer Sınıflaması

Değer Tipi	Tanımı	İçerdiği Alt Değerler
Güç (Power)	Toplumsal konum, insanlar ve kaynaklar üzerinde denetim gücü,	Sosyal güç sahibi olmak, otorite sahibi olmak, zengin olmak, toplumdaki görüntümü koruyabilmek, insanlar tarafından benimsenmek,
Başarı (Achievement)	Toplumsal standartları temel alan kişisel başarı yönelimi,	Başarılı olmak, yetkin olmak, hırslı olmak, sözü geçen biri olmak, zeki olmak,
Hazcılık (Hedonism)	Bireysel zevke ve hazza yönelim,	Zevk, hayattan tat almak,
Uyarılım (Stimulation)	Heyecan ve yenilik arayışı,	Cesur olmak, değişken bir hayat yaşamak, heyecanlı bir yaşantı sahibi olmak,
Özyönelim (Self-direction)	Düşünce ve eylemde bağımsızlık,	Yaratıcı olmak, merak duyabilmek, özgür olmak, kendi amaçlarını seçebilmek, bağımsız olmak, kendisine saygısı olmak,
Evrenselcilik (Universalism)	Anlayışlılık, hoşgörü ve tüm insanların ve doğanın iyiliğini gözetmek,	Açık fikirli olmak, erdemli olmak, toplumsal adalet, eşitlik, dünyaya barış istemek, güzelliklerle dolu bir dünya, doğayla bütünlük içinde olma, çevreyi koruma, iç uyum,
İyilikseverlik (Benevolence)	Bireyin yakın olduğu kişilerin iyiliğini gözetme ve geliştirme,	Yardımsaver olmak, dürüst olmak, bağışlayıcı olmak, sadık olmak, gerçek arkadaşlık, olgun sevgi, manevi bir hayat, anlamlı bir hayat, alçak gönüllü olmak,
Geleneksellik (Tradition)	Kültür veya dinsel töre, fikirlere saygı ve bağlılık,	Dindar olmak, hayatın bana verdiklerini kabullenmek, geleneklere saygılı olmak, ılımlı bir hayat (dünyevi işlerden el ayak çekmek), mahremiyet,
Uyma (Confirmity)	Başkalarına zarar verebilecek ve toplumsal beklentilere aykırı olabilecek dürtü ve eylemlerin sınırlanması,	Kıbarlık, itaatkar olmak, anne-baba ve yaşlılara değer vermek, kendini denetleyebilmek,
Güvenlik (Security)	Toplumun var olan ilişkilerinin ve kişinin kendisinin huzuru ve sürekliliği.	Ulusal güvenlik, toplumsal düzenin sürmesini istemek, temiz olmak, aile güvenliği, iyiliğe karşılık vermek, bağlılık duygusu, sağlıklı olmak.

Kaynak: Kuşdil ve Kağıtçıbaşı, 2000, ss. 60

Schwartz'ın teorisine göre, değerler arasında dinamik bir ilişki bulunmaktadır ve bu değerler bireyi motive etme amacına göre sınıflandırılmaktadır (Bilsky, Döring, Beeck, Rose, Schmitz, Aryus, Drögekamp, Sindermann, 2013; Çalışkur, Demirhan ve Bozkurt, 2012; Schwartz, 2012; Vecchione, Casconi ve Barbaranelli, 2009). Schwartz değerler arasındaki ilişkileri dairesel yapı üzerinde Şekil 1'deki gibi açıklamıştır (Schwartz, 2012, ss. 9):

Şekil 1. Schwartz'ın Değer Tipleri ve Ana Değer Grupları Arasındaki İlişkilerle İlgili Modeli

Şekil 1'de görüldüğü gibi Schwartz dairesel yapı üzerinde birbirinin karşısında yer alan değer tiplerinin çeliştiklerini, birbirine yakın olan değerlerin ise uyumlu olduğunu söylemektedir. Schwartz'ın teorisinde iki temel çatışma bulunmaktadır. Bunlardan ilki öz genişletim ve öz aşkınlık değerleri arasında yer almaktadır. Öz genişletim değerleri olan güç ve başarı, öz aşkınlık değerleri olan evrensellik ve iyilikseverlik değerleri ile çatışmaktadır. Burada öz genişletim değerleri diğer insanların

zararına olmasına rağmen, kendi istek ve çıkarlarını gözetmesi yönünde motive ederken, öz aşkınlık değerleri ise diğer insanların iyiliği ve menfaatlerini dikkate alır. Bir diğer çatışma yeniliğe açıklığa karşın muhafazacılık değerleri arasındadır. Yeniliğe açıklık değerlerinden olan öz yönelim ve uyarılım değerleri, mahafazacılık değerlerinden uyma, geleneksellik ve güvenlik değerleri ile çatışmaktadır. Yeniliğe açıklık değerleri yeni deneyimler, bağımsız eylem, düşünce, duyguları vurgularken; muhafazacılık değerleri değişime kapalılık, düzen ve kendini kısıtlamayı vurgulamaktadır. Ancak bu değerler arasında sadece hazcılık değeri hem özgenişletim hem de yeniliğe açıklık boyutlarının unsurlarını taşımakta ve hem öz aşkınlık hem de muhafazacılık değerleri ile çatışmaktadır (Schwartz, 2012; Roccas, 2005).

1.2. İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Araştırmanın bu bölümünde değerler ile ilgili alan yazında yer alan çalışmalar incelenmiştir. Araştırmanın amacı doğrultusunda değerler literatürü başlığı altında değer yönelimi, değerlerin değişimi ve değer sınıflamaları ile ilgili yurtiçi ve yurt dışında yapılan çalışmalar irdelenmiştir. Türkiye’de değerler üzerine yapılan çalışmalar son yıllarda hız kazanmakla birlikte daha çok değer yönelimlerinin belirlenmesi üzerine çalışmalar yapılmaktadır.

1.2.1. Değer Yönelimlerine İlişkin Çalışmalar

Pearlin ve Kohn (1966) yaptıkları araştırmalarında sosyal sınıf değişkenine göre İtalyan ve Amerikan ailelerinin çocuklarında olmasını istedikleri değerleri karşılaştırmalı olarak incelemeyi amaçlamıştır. Bu amaç doğrultusunda 340 anne ve 521 baba olmak üzere toplam 861 ebeveyn ile görüşmeler yapmıştır. Araştırma sonuçlarına göre; hem İtalyan hem de Amerikan orta sınıf ailelerin çocuklarında olmasını istedikleri değerlerin daha çok öz yönelim değerleri iken, işçi sınıfındaki ailelerin çocuklarında olmasını istedikleri değerler daha çok uyum değerleri olduğunu belirlemişlerdir. Ebeveynler çocuklarının öz yönelim değerlerinden özellikle öz kontrol sahibi olmalarını, uyum değerlerinden ise özellikle itaatkâr olmalarını istemektedirler.

Hoffman (1987) çocuğun değeri ile ilgili kültürler arası bir teori oluşturmak amacıyla yaptığı çalışmasında sekiz ülkede yapılan Çocuğun Değeri Araştırma sonuçlarını incelemiştir. Bu araştırma sonuçlarına göre; Türkiye, Endonezya, Filipinler ve Taylan'daki ailelerin çocuklarında en fazla olmasını istedikleri değer itaatkârlık, Kore ve Singapur'daki ailelerin çocuklarında en fazla olmasını istedikleri değer bağımsızlık ve özgüven, Tayvan ve Amerikalı ailelerin ise en fazla önem verdikleri değer iyi insan olma olarak tespit edilmiştir.

Bulach (2002) şiddet, akran zorbalığı vb. gibi istenmeyen durumların okullarda giderek artması sonucu değerler eğitiminin gerekliliğinin ortaya çıkması ve öğrencilerde eksik olan değerlerin belirlenmeye çalışılması gerekliliğinden yola çıkarak yaptığı araştırmasında öğretmenler, aileler ve rahiplerle görüşmeler yapmıştır. Araştırma sonucunda okullarda öğrencilere öğretilmesi gereken 16 karakter özelliği tespit etmiştir. Öğretmenlerin ve ailelerin üzerinde hemfikir olduğu üç karakter özelliği kendilerine, başkalarına ve mülkiyetlerine karşı saygılı olmak, dürüstlük ve özdenetim/öz disiplin olurken, rahiplerin üzerinde fikir birliğine vardığı üç özellik ise sabır, güdülenme ve empatidir. Diğer 13 değer ise sırasıyla işbirliği, sorumluluk/güvenirlilik, namus/dürüstlük/adalet, nezaket, affedicilik, sabır/çaba/güdülenme, merhamet/empati, kibarlık/nezaket, vatansever, farklılıklara saygı, alçakgönüllülük, cömertlik/yardımseverlik ve sportmenlik olarak belirlenmiştir.

Javo ve diğerleri (2003) Norveç'in kuzeyinde yaşayan Sami etnik grubunda bulunan ailelerin değerlerini belirlemek amacıyla 321 aile ile yarı yapılandırılmış görüşmeler yapmıştır. Araştırma sonuçlarına göre ailelerin çocuk yetiştirirken en fazla önem verdikleri değerler özgürlük, psikolojik olarak güçlü ve dayanıklı olma, öz yönelim ve sevgi, anne-çocuk bağlarının kuvvetli olması olarak belirlenmiştir.

Lofors-Nyblom (2006) yaptığı araştırmasında İsviçre'deki 1969 ve 1994 yıllarındaki okul programlarında yer alan değerleri tespit etmeye çalışmıştır. Bu sayede her iki programda da yer alan değerler ve 25 yılda değişen değerler tespit edilmiştir. 1969 programında göze çarpan değerler yardımseverlik, görgü ve dürüstlük olurken, 1994 programında bu değerler öneminin yitirmiştir. Bu değerlerin yerini özgüven, sorumluluk sahibi olma ve toplumda önemli bir yere gelme gibi bireyci değerler almıştır. Her iki programındaki ortak değerler ise uyumlu, bağımsız, pozitif, kendinden emin, sorgulayan, saygılı, iyi öğrenci olma olarak belirlenmiştir.

Artan şiddet olgusu, yolsuzluklar, kapkaç gibi olayların artmasına engel olmak için bazı temel değerlerin okullarda öğretilmesi gerektiğini düşüncesinden yola çıkan

Budumlu Akkiprik (2007) karakter eğitiminde hangi değerlerin öncelikli olarak öğrencilere kazandırılması gerektiğini tespit etmek için 300 öğretmene Schwartz Değerler Ölçeğini uygulamıştır. Araştırma sonuçlarına göre; öğretmenlerin öğrencilere kazandırılmasını gerekli gördükleri değerlerin öncelik sırası evrensellik, özdenetim, yardımseverlik, uyum, güvenlik, başarı, geleneksellik, hazcılık, uyarılma ve güç şeklinde olduğu tespit edilmiştir.

Koh, Sahao ve Wang (2008) Asyalı Amerikan ailelerin değer yönelimleri ile çocuklarının başarı ve iletişim alanlarındaki öz kimlikleri arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Araştırmanın çalışma grubunu 69 Asyalı Amerikan genç, onların anne ve babaları oluşturmaktadır. Araştırma sonuçlarına göre; anne ve babalar başarı ve ilişki alanında çocuklarının özerklik değerine sahip olmalarını istemektedir.

Yılmaz, Avşaroğlu ve Deniz (2010) öğretmen adaylarının değerlerinin cinsiyet, okul türü ve bransa göre değişip değişmediği belirlemeye çalışmıştır. İlişkisel tarama modeli şeklinde tasarlanan araştırma sonuçlarına göre; öğretmen adaylarının değer tercihlerinin cinsiyet, okul türü ve bransa göre farklılaşmadığı, öğretmen adaylarının en çok yardımseverlik, güvenlik ve evrensel değerlere önem verdikleri belirlenmiştir.

Yiğittir ve Öcal (2010) öğrencilere kazandırılacak değerler hakkında yaşanan ciddi tartışmaları ortadan kaldırmaya çalışmak amacı ile yaptıkları çalışmalarında 1232 altıncı sınıf öğrencisine “Çevrenizdeki insanlarda hangi özelliklerin olmasını istersiniz?” sorusunu yöneltmişlerdir. 97 farklı değer tercihinde bulunan öğrencilerin en fazla çevre temizliği, saygı, güzel söz ve davranış, dürüstlük, çalışkanlık, çevre duyarlılığı, yardımseverlik, iyi insan olma, hoşgörü, doğa sevgisi, temizlik, sevgi ve güvenilirlik değerlerini tercih ettikleri tespit edilmiştir.

Özdemir ve Diğerleri (2010) tarafından öğretim elemanlarının; çocuklarında, öğrencilerinde ve meslektaşlarında görmek istedikleri “en olumlu/beğenilen” ve görmek istemedikleri “en olumsuz/beğenilmeyen” özelliklere ilişkin değer tercihlerini belirlemek amacıyla gerçekleştirdikleri araştırmalarında 3400 öğretim elemanı yer almıştır. Araştırma sonuçları öğretim elemanlarının en olumlu özellik olarak çocuklarında dürüst, öğrencilerinde çalışkan ve meslektaşlarında açık düşünceli olmayı tercih ettikleri belirlenmiştir. Aynı öğretim elemanları en olumsuz özellik olarak çocuklarında yalancı, öğrencilerinde ve meslektaşlarında tutarsız olmayı göstermişlerdir. Nartgün-Sezgin (2006) öğretim elemanlarının, kurumlarının örgütsel değerlerine ilişkin görüşlerini belirlemek amacıyla gerçekleştirdiği çalışmasında 46 öğretim elemanı ile görüşmeler gerçekleştirmiştir. Araştırma sonuçlarına göre; öğretim

elamanlarının kurumsal değerlerinin en fazla sevgi, saygı ve hoşgörü olduğu tespit edilmiştir. Bu değerleri bilim-sanata saygı ve dürüstlük değerleri takip etmiştir.

Uyanık-Balat, Özdemir-Beceren ve Özdemir (2011) yaptıkları araştırmalarında 5-6 yaşındaki okulöncesi çocuklarının bazı evrensel değerleri kazanması ile ilgili ebeveynlerin görüşlerinin incelenmeyi amaçlamışlardır. Bu amaç doğrultusunda 80 ebeveyne araştırmacılar tarafından hazırlanan “Evrensel Değerlerin Eğitimi Aile Formu” uygulanmıştır. Araştırmaya katılan ebeveynlere göre evrensel değerlerin öğretimi okulöncesi dönemde başlamalıdır. Ebeveynler tarafından bu dönemde öğretilmesi önerilen evrensel değerler ise dürüstlük, sorumluluk ve saygıdır.

Aslan (2011) karakter eğitiminde hangi değerlerin öğrencilere kazandırması gerektiğine dair açık bir bilginin olmamasından yola çıkarak yaptıkları araştırmalarında ilköğretimde karakter eğitimi ve öğrencilere kazandırılması gerekli değerler hakkında öğretmen, öğrenci ve velilerin görüşlerini belirlemeye çalışmışlardır. Araştırmanın örneklemini 2208 öğrenci, 1726 veli ve 575 öğretmen oluşturmaktadır. Araştırma sonuçlarına göre; öğretmenler ve velilerin en çok tercih ettikleri on değer sekiz tanesinin ortak, iki tanesinin farklı olduğu görülmüştür. Öğretmenlerin en çok tercih ettikleri değerler dürüst olma, sorumluluk, vatansever olma, güvenilir olma, Allah’a inanma, çalışkan olma, laiklik, büyüklere saygılı olma, Türk kültürüne sahip çıkma ve adaletli olma olurken; velilerde öğretmenlerden farklı olarak aileye bağlı, iffetli/namuslu olma değerleri tespit edilmiştir.

Sınıf öğretmeni adaylarının sahip oldukları bireysel değerlerinin öğretmenlik mesleğine yönelik tutumlarını yordama düzeyini belirlemek amacıyla Bektaş ve Nalçacı (2012) tarafından nedensel karşılaştırma deseninde tasarlanan araştırma kapsamına 305 öğretmen adayı dahil edilmiştir. Öğretmen adaylarına uygulanan Bireysel Değerler Envanteri ve Öğretmenlik Mesleği Tutum Ölçeği sonuçları öğretmen adaylarının bireysel değerlerinin öğretmenlik mesleğine yönelik tutumlarının önemli bir belirleyicisi olduğunu göstermiştir. Ayrıca önem sırasına göre disiplin ve sorumluluk ile paylaşım ve sevgi alt boyutlarının tek başına öğretmenlik mesleğine yönelik tutumu açıklama gücüne sahip oldukları saptanmıştır.

Yiğittir (2012) öğrencilerin mevcut değer önceliklerinin belirlenmesinin değerler eğitiminin başarısını arttıracak olması düşüncesinden hareketle yaptığı çalışmasında 1245 beşinci sınıf öğrencisine “Çevrenizdeki insanlarda hangi özelliklerin olmasını istersiniz?” sorusunu yöneltmiştir. Tarama modelinde tasarlanan araştırmada öğrencilerin yöneldikleri değerlerin Schwartz ve Rokeach değer sınıflandırmalarıyla

karşılaştırması yapılmıştır. Öğrencilerin en fazla sırasıyla “çevre temizliği, saygılı olma, yardımseverlik, temizlik, sevgi, iyi insan olma, hoşgörü, kötü sözlerden uzak durma, dürüstlük, yerlere tükürmeme, sağlıklı olma, çevreye duyarlı olma ve doğa sevgisi” değerlerine yöneldikleri tespit edilmiştir. Öğrencilerin düşük oranda yöneldikleri değerler ise “çalışkanlık, dostluk, doğruluk, iyilikseverlik, şiddete karşı olma, hayvanseverlik, başarılı olma” olarak tespit edilmiştir.

Demir ve Kök (2012) yaptığı çalışmalarında ilkokulda çocuğu olan ailelerin değerlerinin belirlenmesi ve bu değerlerin anne veya baba olmaya, anne ve babanın yaş, meslek ve eğitim seviyesi ile çocuğun bulunduğu eğitim kademesine göre değişip değişmediğinin belirlemeye çalışmışlardır. 238 anne, 151 baba ve 13 diğer akraba (büyükanne, büyükbaba, hala, amca) olmak üzere toplam 402 kişinin katıldığı araştırmada Portre Değerler Anketi kullanılmıştır. Araştırma sonuçları anne ve babaların benzer değerlere sahip olduğunu, bu değerlerin aile üyelerinin yaşı, mesleği, eğitim seviyesi ile çocuğun bulunduğu sınıf düzeyine göre değişmediğini göstermiştir. Xiao ve Andes (1999) sosyal statü, cinsiyet ve aile yapısının ailenin değerleri üzerindeki etkisini araştırmıştır. Araştırma kapsamında uyma, cinsiyet rolleri ve öz yönelim olmak üzere üç tip aile değeri belirlemiştir. Araştırma sonuçlarına göre sosyal statü öz yönelim değerleri ile pozitif yönde ilişkiliyken, uyum ve geleneksel cinsiyet rolleri ile negatif yönde ilişkili olarak bulunmuştur. Ailelerin çocuklarında olmasına önem verdikleri değerler cinsiyet ve aile yapısına göre de değişmektedir. Annelerin babalara göre çocuklarında çoğunlukla öz yönelim değerlerine önem verdikleri, uyum ve geleneksel cinsiyet rollerine ise daha az düzeyde önem verdikleri görülmüştür. Tek ebeveynli ailelerde annelerin uyum ve cinsiyet rollerine tam ebeveynli ailelerden daha fazla önem verdikleri tespit edilmiştir.

Kohn (1977) yaptığı çalışmasında sosyal sınıf (orta ve işçi sınıfı) ve sosyoekonomik düzey değişkenlerine göre ailelerin çocuklarında önem verdikleri değerleri belirlemeyi amaçlamıştır. Araştırma sonuçlarına göre; her iki sınıfında ortak önem verdiği değerler mutluluk, dürüstlük, anlayışlılık, söz dinleme, güvenilirlik, görgülü ve öz kontrol sahibi olma olarak belirlenmiştir. Ancak sosyal sınıf bazında annelerin en çok önem verdikleri değerler incelendiğinde orta sınıftaki annelerin çocuğun içsel dinamiklerine, işçi sınıfındaki annelerin ise davranışsal uyuma daha fazla önem verdikleri tespit edilmiştir. Buna göre; hem orta sınıf hem de yüksek sosyoekonomik düzeye sahip annelerin en fazla önem verdikleri değerler mutluluk, anlayışlılık, öz kontrol ve merak duygusu olurken, hem işçi sınıfındaki hem de düşük

sosyoekonomik düzeye sahip annelerin en fazla önem verdikleri değerler söz dinleme ve düzenlilik olarak belirlenmiştir. Yine aynı araştırma kapsamında düşük sosyoekonomik düzeye sahip annelerin dürüstlüğe yüksek sosyoekonomik düzeydeki aileden daha fazla önem verdiği tespit edilmiştir.

Yapıcı, Kutlu ve Bilican (2012) 708 öğretmen adayı ile yaptıkları araştırmada öğretmen adaylarının öğrenim sürecinde değer yargılarındaki değişimi ve öğrenim gördükleri bölümün bu değişim üzerine etkisini belirlemeye çalışmıştır. Bu amaçla araştırma kapsamındaki öğretmen adaylarına Schwartz Değerler Ölçeği uygulanmıştır. Araştırma sonucuna göre Fen ve Teknoloji Öğretmenliği güç, başarı, uyarılım; İngilizce Öğretmenliği hazcılık; Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği evrensellik, geleneksellik ve iyilikseverliğe en çok değer veren bölümler olmuştur. Bölüm bazında değerlerin değişimi incelendiğinde Felsefe Grubu Öğretmenliğinde başarı, iyilikseverlik, uyma ve güvenlik; Resim-İş Öğretmenliğinde ise dindarlığa verilen değer azalmıştır. İngilizce Öğretmenliğinde başarı, iyilikseverlik, uyma, güvenlik ve dindarlığa verilen önem azalırken, hazcılığa verilen önem artmıştır. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi'nde özyönelim, iyilikseverlik ve uyma değerlerine; Sınıf Öğretmenliğinde evrenselliğe; Bilgisayar Öğretmenliğinde özyönelime verilen değer artmıştır.

Bilsky ve diğerleri (2013) literatürdeki çocukların değer yapıları ve değer tercihleri ile ilgili araştırmaların yetersizliğinden yola çıkarak yaptıkları araştırmalarında 10-12 yaş arası 2202 ve 7-12 yaş arası 921 çocuk ile çalışmışlardır. Araştırma verileri Çocuklar İçin Resimlerle Değer Anketi (PBVS-C) aracılığıyla toplanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre; 10-12 yaş grubu çocuklar için en çok öneme sahip değer öz aşkınlık, en az öneme sahip öz genişletim değerleridir. Çocuklar için yeniliğe açıklık ve muhafazacılık değerleri ise orta düzeyde öneme sahiptir. 7-12 yaş grubu çocukların en çok önem verdikleri değerler ise öz aşkınlık değerleri olurken bunu yeniliğe açıklık, hazcılık ve öz genişletim değerleri takip etmiştir.

Yıldız, Dilmaç ve Deniz (2013) öğretmen adaylarının sahip oldukları değerler ile benlik saygısı arasındaki ilişkinin incelenmeyi amaçlamıştır. Bu amaçla yaptıkları çalışmada 1245 öğretmen adayı araştırma kapsamına alınmıştır. Araştırmada Schwartz Değerler Listesi ve Benlik Saygısı Ölçeği kullanılmıştır. Araştırma sonucuna göre; başarı, hazcılık, öz denetim, yardımseverlik ve geleneksellik alt boyutları benlik saygısı arasında anlamlı düzeyde ilişki bulunduğu tespit edilmiştir.

Dündar (2013) yaptığı çalışmada öğretmen adaylarının sahip olduğu değerler ile demokratik tutumları arasındaki ilişkiyi belirlemeye çalışmıştır. Bu amaçla 164 öğretmen adayına Schwartz Değerler Listesi ve Demokratik Tutum Ölçeği uygulamıştır. Araştırma sonuçlarına göre; öğretmen adaylarının hazcılık, uyarılım, özyönelim, iyilikseverlik, geleneksellik, uyma, güvenlik ve evrenselcilik değerleri ile demokratik tutumları arasında anlamlı ilişkilerin olduğu belirlenmiştir. Ayrıca, öğretmen adaylarının en fazla önem verdikleri değerler boyutunun iyilikseverlik, en az önem verdikleri değer boyutunun ise güç olduğu tespit edilmiştir.

Sarıcı-Bulut (2013) araştırmalarında Gazi Eğitim Fakültesi rehberlik ve psikolojik danışmanlık bölümü öğrencilerinin değer yönelimlerini ortaya koymayı, çeşitli değişkenler açısından incelenmeyi ve Eğitim Fakültesinin diğer bölümlerinde (okul öncesi öğretmenliği, zihin engelliler öğretmenliği, sosyal bilgiler öğretmenliği, tarih öğretmenliği) öğrenim gören öğrencilerin değer yönelimleriyle karşılaştırmayı amaçlamışlardır. Bu amaçla 167'si rehberlik ve psikolojik danışmanlık bölümü, 290'ı diğer bölümler olmak üzere toplam 457 öğretmen adayına Schwartz Değerler Listesi, araştırmacı tarafından hazırlanan öğrencilerin kişisel bilgilerinin yanı sıra hayatlarına yön veren beş tane değer ifadesinin açık uçlu olarak sorulduğu bir anket formu uygulanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre rehberlik ve psikolojik danışma bölümü öğrencilerinin güç, başarı, uyarılım, özyönelim ve evrenselcilik eğilimlerinin, diğer bölüm öğrencilerinin aynı eğilimlerinden daha düşük olduğu görülmüştür. Ayrıca öğretmen adayları tarafından en fazla tercih edilen sekiz değer; dürüst olmak, ana baba ve yaşlılara saygı, sağlıklı olmak, dünyevi işlerden el ayak çekmek, gerçek arkadaşlık, ulusal güvenlik, anlamlı hayat, iç uyum, sorumluluk sahibi olmaktır. En az tercih edilenler ise zevk, heyecanlı bir hayat, hırslı olmak değerleridir.

Öcal ve Yıldırım (2014) yaptıkları araştırmalarında yurt dışına göç sebebiyle ebeveynlerinden ayrılmış 11-15 yaş grubundaki öğrencilerin değer algılarını tespit etmeyi amaçlamışlardır. Nicel ve nitel veri toplama araçlarının bir arada kullanıldığı karma desende tasarlanan araştırma kapsamına 122 öğrenci alınmıştır. Araştırmanın nicel verileri Portre Değerler Ölçeği, nitel verileri ise “Çevrenizdeki insanlarda hangi tür özelliklerin olmasını istersiniz?” sorusu yöneltilerek elde edilmiştir. Araştırma bulguları öğrencilerin en fazla dindar olma, sağlıklı olma, iyilik yapma, anne-baba ve yaşlılara saygılı olma, düzenli olma ve doğayı koruma değerlerine önem verdiklerini göstermiştir.

Zavalsız (2014) tarafından üniversite öğrencilerinin değer önceliklerini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen araştırmaya 14 farklı bölümünden Değerler Eğitimi dersini seçen 340 öğrenci katılmıştır. Araştırma kapsamındaki öğrencilere Erol Güngör tarafından geliştirilen Değer Tercih Ölçeği uygulanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre öğrencilerin değer önceliklerinin sırasıyla dini, ahlaki, sosyal, siyasi, estetik, teorik-bilimsel ve ekonomik olduğu ortaya çıkmıştır. Sarı (2005) da öğretmen adaylarının değer tercihlerini belirlemek amacıyla gerçekleştirdiği araştırmasında 110 öğretmen adayı ile çalışmıştır. Öğretmen adaylarının değer tercihleri sırasıyla siyasi, ahlaki, dini, ekonomik, estetik, sosyal ve bilimsel olarak belirlenmiştir.

1.2.2. Değerlerin Değişimine İlişkin Çalışmalar

1970'lerde büyük bölümü kadından oluşan 20,000'den fazla kişiyle dokuz farklı ülkede (Kore, Filipinler, Singapur, Tayvan, Tayland, Türkiye, Endonezya, ABD ve Almanya) yürütülen Çocuğun Değeri Araştırmalarının Türkiye'deki ayağı Kağıtçıbaşı (1982) tarafından gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın amacı, anne abaların çocuklarına attıkları değerler, çocuk sahibi olma konusundaki istekleri ve doğurganlık tercihlerini belirlemektir. Açık ve kapalı uçlu sorulardan oluşan veri toplama araçları ile yüz yüze mülakatlar yapılan araştırmaya 2300 kişi katılmıştır. Araştırma bulgularında üç ana değer tipi bulunmuştur. Bu değerler; faydacıl, psikolojik ve sosyal değerler olarak adlandırılmıştır. Faydacıl değerler çocukların sağladığı ekonomik ve maddi değerlere dayanmaktadır. Bu değere örnek olarak; çocuğun yaşlı anne babaya sağladığı yaşlılık güvencesi, ev işlerine yardım etmesi verilebilir. Psikolojik değerler ise çocuğun anne babasına verdiği mutluluk, gurur, sevgi ve birliktelik gibi doyumları içermektedir. Son olarak sosyal değerler ise çocuğu olan kişilerin genel sosyal kabulü ile ilgilidir. Araştırma bulguları incelendiğinde, oturlan bölgenin gelişmişlik düzeyi arttıkça çocuğun faydacıl değerinin azaldığı, psikolojik değerinin arttığı görülmektedir. Aynı şekilde annenin eğitim düzeyi ve işine göre de psikolojik değerinin öne çıktığı görülmüştür. Ayrıca araştırma kapsamındaki annelerin çocuklarında en çok istenen nitelik olarak “ana babasının sözünü dinlemesi”, en az önem verilenin ise “bağımsız ve kendine güvenli olması” şeklinde olduğu tespit edilmiştir.

Alwin (1989) yaptığı çalışmasında ailenin gözünden çocuğun değerindeki değişimin belirlemeyi amaçlamıştır. Bu amaçla 1480 baba ve 2210 anne ile yaptığı

görüşme sonuçlarına göre; son yıllarda aileler için itaat ve uyum değerlerinin (ailenin sözünü dinleme, yol yordam bilme, görgü kurallarına uygun davranma, temiz ve düzenli olma, cinsiyet rollerine uygun davranma vb. gibi) önemi azalırken, akıllılık, mantıklı olma, güvenilir, sorumluluk sahibi ve düşünceli olma gibi özerklik ya da öz yönelim değerlerinin öneminin arttığını ortaya koymuştur.

Çileli (2000) toplumların kültürlerini, psikolojik yapılarını ve bireylerin toplumsallaşmasını belirlemek açısından önem atfettiği çalışmasında 1989-1995 yılları arasında Türk gençlerindeki değer yönelimlerinin belirlenmeye çalışmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu oluşturan 1004 üniversite öğrencisine Rokeach Değer Anketi uygulanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre 1989 yılından 1995 yılına kadar gençlerin değer yönelimlerinde büyük değişiklikler tespit edilmiştir. Gençlerin değer tercihlerinde daha rekabetçi ve bireyselliğe yönelim olduğu görülmüştür.

Kaçığıbaşı ve Ataca (2005) tarafından yapılan araştırma Çocuğun Değeri Araştırmalarının kısmi tekrarını içermektedir. Araştırmanın amacı üç farklı sosyoekonomik düzeydeki üç kuşağın (ergen, ergenlerin annesi, anneanneler) çocuklarına atfettikleri değerleri belirlemektir. Bu amaç doğrultusunda araştırma kapsamına alınan 1025 kişiye Çocuğun Değeri Araştırma Ölçeği uygulanmıştır. Araştırma sonuçları zaman içerisinde çocuğun faydacıl değerinde düşüş, psikolojik değerinde ise keskin bir artış olduğunu göstermiştir. Buna ek olarak anneannelerin çocuklarında en çok olmasını istedikleri özellik iyi ve söz dinleyen insan olma iken, genç annelerin isteği okul başarısı ve iyi insan olma olarak belirlenmiştir. Bu sonuçlar Alwin (1984)'in 1958-1983 yılları arasında Detroit'te gerçekleştirdiği araştırma sonuçları ile benzerlikler taşımaktadır. Ailelerin çocuk yetiştirme yönelimlerinin değişiminin belirlenmeye çalışıldığı araştırma sonuçlarına göre; zaman içerisinde çocuğun özerklik değerinde keskin bir artış, itaat değerinde ise bir düşüş olduğu tespit edilmiştir.

Sabatier ve Lannegrand-Willems (2005) Fransız aile yapısı dinamiklerine ışık tutmak, üç kuşak (ergen, ergenlerin annesi, anneanneler) arasındaki bireycilik, toplulukçuluk ve aile değerlerinin değişimini belirlemek amacıyla gerçekleştirdikleri araştırmalarında 95 ergen, bu ergenlerin anneleri ve anneanneleri olmak üzere 285 kişi ile çalışmışlardır. Araştırma sonuçlarına göre ergenlerin ailelerinde olan değerleri kabul oranlarının ve bireycilik değerlerinin yüksek olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, anneler ve ergenlerin değerlerinin anneannelerin değerlerine oranla birbirlerine daha benzer olduğu görülmüştür.

Nauck ve Klaus (2007) Çocuğun Değeri Araştırmalarının pek çok ülkede yapılmasına rağmen ülke raporlarının kapsamlı karşılaştırmalı değerlendirmelerin yapılmamış olmasından hareketle yaptıkları araştırmalarında 11 ülkedeki çocuğun değerindeki değişimi analiz etmeye çalışmışlardır. Araştırma bulguları doğurganlık oranının yüksek olduğu ülkelerde çocuğun faydacı ve sosyal değerinin arttığı, psikolojik değerinin de düştüğünü göstermektedir. Buna ek olarak çocuğun psikolojik değerinin bütün ülkelerde yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Başol ve Bardakçı (2008) 1940'lardan günümüze eğitim kurumlarının hedeflerinde ve işleyişlerindeki değişimleri olumlu ve olumsuz yönleriyle değerlendirmek, Cumhuriyetin ilanından bugüne dek eğitim sistemini yönlendiren öğretmen değerlerini belirlemeyi amaçlamışlardır. Nitel araştırma yönteminin kullanıldığı araştırma kapsamında 50 emekli öğretmenle yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Araştırma sonuçları öğrencilere kazandırılması beklenen davranışlarda ilerleyen yıllarla birlikte değişim yaşandığını ortaya koymaktadır. Son yıllarda demokrasi, insan hakları, katılımcılık, eşitlik, yaratıcılık, üretkenlik ve eleştirel düşünme gibi değerlere daha fazla önem verilmeye başlandığı tespit edilmiştir.

Barni, Ranieri, Scabini ve Rosnati (2011) yaptıkları çalışmalarında ailedeki değer aktarımı ve ailelerin çocuklarına aktarmak istedikleri değerleri ergenlerin kabul etme düzeylerini belirlemeye çalışmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu ergen, anne ve babadan oluşan 381 çekirdek aile oluşturmuştur. Ailelerin değerleri Portre Değerler Ölçeği ile belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırma sonuçları ailelerin sosyal değerleri ile ergenlerin kişisel değerleri arasında farklar bulunduğu, ergenlerin ailelerinin kendilerine aktarmak istedikleri değerleri orta düzeyde kabul ettiklerini göstermektedir.

Modernleşme ile birlikte aile değerlerinin geleneksel boyutlarını sürdürüp sürdürmediği merakından yola çıkarak Yıldırım (2011) kentli yoksul ailelerin nasıl bir değerler değişimi yaşadıklarını saptamaya çalışmıştır. Betimleyici yöntem olarak tasarlanan araştırma kapsamına 99 yoksul aile alınmıştır. Araştırma sonuçlarına göre; yoksul ailelerde de değerlerin değiştiği, ancak, bu değişimin geleneksel değerlerin bütünüyle bittiği anlamına gelmediği tespit edilmiştir.

Ayciceği-Dinn ve Kağıtçıbaşı (2010) Amerika ve Türkiye'de yaşayan yeni yetişkinlerin gözünden ailelerinin ve kendilerinin çocuk yetiştirme tutumları ve çocuklarına attedikleri değerleri belirlemeye çalışmıştır. Araştırma kapsamında 1143 üniversite öğrencisine gözden geçirilmiş haliyle Çocuğun Değeri Araştırma Ölçeği uygulanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre; Çocukların sosyal/geleneksel değerinde

sosyoekonomik düzey ve kuşaklara göre bir farklılaşma olduğu görülmüştür. Yeni yetişkinler için çocuğun ekonomik değeri anne ve babalarına göre azalmıştır. Türkiye'nin kırsal bölgelerinde yaşayan genç yetişkinler ailelerin kendilerinden ekonomik beklentilerinin kentsel bölgelerde yaşayanlara göre daha fazla olduğunu söylemişlerdir. Ancak, Amerika da yaşayan genç yetişkinlerin Türkiye'de kentsel bölgede yaşayan genç yetişkinlere göre ailelerinin kendilerinden ekonomik beklentisinin yüksek olduğunu söylemişlerdir.

Aktamış ve Koruklu (2012) yaptıkları araştırma ile öğretmen adaylarının üniversite eğitimleri süresince değer tercihlerinin kavramsallaştırma boyutunda değişimin olup olmadığını ortaya koymayı amaçlamışlardır. Araştırmanın örneklemini 208 öğretmen adayı oluştururken, araştırma verileri Alport ve arkadaşları tarafından geliştirilen Değerler Ölçeği aracılığıyla toplanmıştır. Araştırma sonuçları incelendiğinde 4. sınıf öğretmen adaylarının teorik ve politik değerleri, 1. sınıf öğretmen adaylarının ise ekonomik ve dini değerlerinin daha yüksek olduğu görülmüştür. Üniversite eğitim sürecinin öğretmen adaylarının teorik ve politik değerler alt boyutunda değişim yaratmış olması bir diğer araştırma sonucudur.

Min, Silverstein ve Lendon (2012) kuşaklar arası değer aktarımının zamanlaması ve aktarılacak istenen değer türü hakkında yeteri kadar bilginin bulunmamasından hareketle tasarladıkları araştırmalarında değer aktarımının hangi yaşlarda yapılması gerektiğini ve değer aktarımının inanç sistemi ve sosyal tutumlarla ilgisi olup olmadığını belirlemeyi amaçlamıştır. 775 anne ve yetişkin çocuğunun bulunduğu araştırmada veriler araştırmacılar tarafından hazırlanan anketler aracılığıyla toplanmıştır. Araştırma sonuçları değer aktarımının erken yaşlarda yapılması gerektiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca, dini değerlerin sosyal değerlerden daha fazla aile tarafından aktarıldığı da tespit edilmiştir.

Kaya (2013) toplumsal değişime bağlı olarak yaşanan aile değerlerindeki değişimlerin yönü hakkında bir fikir sahibi olmak amacıyla gerçekleştirdiği araştırmasında anneanne, anne ve kız torun olmak üzere toplam 210 kişi ile çalışmıştır. Araştırma verileri Atabek'in hazırlamış olduğu Değerlerimiz Araştırması'nda kullanılan sorular ile toplanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre; kişilik ve işlev değerlerinde anneannelerin daha çok küresel tüketim değerlerini benimsediği, ait olma değerlerinde genç kızların evrensel değerlere daha yatkın tutum ve davranışlar içinde olduğu, saygınlık değerleri açısından üç kuşak arasında anlamlı bir fark olmadığı belirlenmiştir.

Yi ve Chen (2014) yaptıkları araştırma ile Çin toplumunun iki bölgesi olan Tayvan ve Çin Halk Cumhuriyetinde çocuğun değerinin kuşaklar arasındaki değişimini incelemeyi amaçlamışlardır. Araştırmanın çalışma grubunu 469 büyük anne, anne ve ergen torun oluşturmaktadır. Araştırma verileri Çocuğun Değeri Araştırma Ölçeği aracılığıyla toplanmıştır. Araştırma Çin Halk Cumhuriyetindeki üç kuşak arasında çocuğun değerinin Tayvan'daki çocuğun değerine göre daha olumlu yönde olduğu görülmüştür.

1.2.3. Değerlerin Sınıflandırılmasına İlişkin Çalışmalar

Winter, Newton ve Kirkpatrick (1998) öğretmen seçiminde çalışma-iş değerlerinin etkisini araştırmıştır. 115 kişinin katılımıyla gerçekleştirdikleri çalışmada değerleri sosyal, bireysel, dini ve aile değerleri olarak dörde ayırmışlardır. Araştırma sonuçlarına göre öğretmen seçiminde en çok önem verilen değer başarı olduğu görülmüştür.

Akbaş (2004) tarafından gerçekleştirilen araştırmanın amacı, öğrenci ve öğretmen görüşlerine göre; ilköğretim 8. sınıf öğrencilerinin okulların genel hedeflerinde belirtilen değerlere ulaşma düzeylerinin değerlendirilmesi ve öğretmenlerin değer eğitimi konusundaki görüşlerinin belirlenmesidir. Araştırmanın örneklemini 360 öğrenci ve 44 öğretmen oluşturmaktadır. Araştırma kapsamında değerlerin; geleneksel, demokratik, çalışma-iş, bilimsel ve temel değerler olarak sınıflandırılmış olup araştırma bulguları bu sınıflama temel alınarak oluşturulmuştur.

Bojar (2005) ailelerin gelecek nesillere aktarmak istedikleri değerleri belirlemeye çalıştığı araştırmada değerleri beş başlık altında toplamıştır. Bunlardan ilki sevgi, anlayış, güvenlik, karşılıklı yardımlaşma ve destek olmayı da içeren aile değerleridir. İkincisi dürüst, güvenilir ve samimiliği kapsayan bireysel değerlerdir. Üçüncüsü sosyal hayatı düzenlemede yardımcı olduğu düşünülen hoşgörü, yardımseverlik, şefkat, saygı, empati, kibarlık gibi toplumsal değerlerdir. Dördüncü değer başlığı önemli tarihi olaylar, ülkenin kaderini etkileyecek durumları ve ulusal bilinci kapsayan vatanseverlik değerleridir. Beşincisi ile iş etiği değerleri olarak gayret, işe saygı duyma, titizlik, tutumlu ve tasarruflu olma vb. gibidir.

Acat ve Aslan (2012) yaptıkları çalışmada yeni bir değer sınıflaması oluşturmak, bu değer sınıflamasına göre ilköğretim öğrencilerine kazandırılması gereken değerler ile

ilgili öğretmen ve velilerin görüşlerini belirlemeyi amaçlamışlardır. Tarama deseninde gerçekleştirilen araştırmanın örneklemini 1726 veli ve 575 öğretmen oluşturmaktadır. Araştırma verileri araştırmacılar tarafından hazırlanan Yaşayan Değerler Tablosu ile toplanmıştır. Araştırma verilerinin çözümlemesinde kullanılan hiyerarşik küme analizine göre beş kümeden oluşan bir değer sınıflaması oluşturulmuştur. Bunlar muhafazakâr-geleneksel değerler, ulusal-milli değerler, öze dönük-kişisel değerler, sosyal-toplumsal değerler, bilimsel-yenilikçi değerler olarak adlandırılmıştır.

Dilmaç, Arıca ve Cesur (2014) Türk toplumunun değerleri nasıl kavramsallaştırdığını belirlemeyi ve daha sonraki araştırmalarda kullanılmak üzere bir değer ölçeği geliştirmeyi amaçlamıştır. Araştırmanın örneklemini 206 üniversite öğrencisi ve 616 yetişkin oluşturmaktadır. Başlangıçta 206 üniversite öğrencisine kendileri için önemli olan değerlerin neler olduğu sorulmuştur. Öğrencilerin verdikleri cevaplara göre 60 adet değer ifadesi belirlemiştir. Araştırmacılar, uzman görüşleri doğrultusunda bu 60 değeri içeren bir ölçek geliştirmişlerdir. Ölçeğe yapılan faktör analizi sonucu değerler sosyal, kariyer, entelektüel, manevi, materyalist, insanlık onuru, romantik, özgürlük ve fütüvvet değerleri olmak üzere dokuza ayrılmıştır. Ölçek geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olarak alana kazandırılmıştır.

1.3. ÖNEM

Çocuğa ilk eğitim veren, sosyal ve ahlaki kuralları ilk öğreten kişinin anneleri olduğu düşünüldüğünde, annelerin çocuklarında görmek istedikleri değerlerin belirlenmesi, toplumun en çok önem verdiği ve üzerinde fikir birliğine vardığı temel değerlerin tespiti, dolayısıyla toplumun istediği ideal insan profilini ortaya çıkarması açısından önemlidir.

Değerler toplumun içerisinde çıkmış olup, toplumsal yapıdan ayrı düşünülemez. Her toplumun kendine özgü değerleri bulunmaktadır (Karababa, 2014; Hökelekli, 2013; Doğan, 2012; Türk, 2009). Başka toplumların kendilerine özgü değerlerini olduğu gibi alıp, farklı bir topluma empoze etmek bir çok sorunu da beraberinde getirebilmektedir. Değerler konusunda ülkemizde yapılan pek çok araştırmanın bu yönde olduğu, Türk toplumuna özgü değerlerin teorik çerçevesinin belirlenmeden çalışmaların yapıldığı görülmektedir. Oysa toplumumuzda, ailelerin çocuklarında görmek istedikleri değerlerin belirlenmesi ve bunlara yönelik değerler

eğitimi faaliyetlerinin yapılması, bu değerlerin çocuklar tarafından daha fazla içselleştirilmesini sağlayabilir.

Eğitim sistemimizin, “Gelecekte nasıl bir insan istiyoruz?”, “Küreselleşen dünyada insanlarımızı rekabet edebilir düzeye getirmek için onlara hangi beceri ve değerleri kazandırmamız gerekir?” kısaca “Hangi değerler?” sorularının sorularak yeniden yapılandırılması zorunlu hale gelmiştir (Çalık ve Sezgin, 2005). Araştırma kapsamında belirlenen değerlerin eğitim programlarının yenilenmesi ve geliştirilmesine katkı sağlayacağı, tespit edilen değerlere göre şekillendirilen eğitim sistemi sayesinde verilecek değerler eğitiminin başarısının artabileceği öngörülmektedir.

Değerlerin tespitine ilişkin çalışmalar incelendiğinde çoğunlukla araştırmaların, katılımcılara verilen belirli sayıda değer listesi üzerinden yapıldığı, bu nedenle değer yönelimi çalışmalarının sadece o değerlerle sınırlı kaldığı görülmüştür. Bu çalışma ile Türk toplumunda üç kuşak annelerin çocuk yetiştirme süreçlerinde çocuklarında hangi değerleri daha çok görmek istedikleri ve çocuklarına vermeye çalıştıkları değerler saptanmaya çalışılarak, Türk toplumunun hali hazırda ve iki kuşak önceki geçmişindeki değerler tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu sayede değerlerin zaman içerisindeki değişimi de incelenebilecektir.

1.4. AMAÇ

Araştırmanın genel amacı; şu an hayatta olan üç kuşak boyunca yani büyük büyükanne, büyükanne ve annelerin çocuklarını yetiştirirken önem verdikleri değerlerin belirlenmesi ve belirlenen bu değerlerin zaman içindeki değişimi ile birlikte Türk Kültürüne özgü bir değer sınıflaması geliştirmektir.

Bu genel amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmaya çalışılacaktır:

1. Büyük büyükannelerin çocuklarında olmasını istedikleri değerler nelerdir?
2. Büyükannelerin çocuklarında olmasını istedikleri değerler nelerdir?
3. 0-8 yaş arasında çocuğu olan annelerin çocuklarında olmasını istedikleri değerler nelerdir?
4. Üç kuşaktan annelerin çocuklarında olmasını istedikleri ortak ve farklılaşan değerler nelerdir?

1.5. VARSAYIMLAR

Araştırmada;

- Çalışma grubunu oluşturan büyük büyükanne, büyükanne ve annelerin görüşme sorularına içtenlikle cevap verdikleri varsayılmıştır.

1.6. SINIRLILIKLAR

Bu araştırma;

- Türkiye'nin kent ve kırsal bölgelerinde yaşayan büyük büyükanneler, büyükanneler ve anneler ile,
- Araştırma kapsamındaki üç kuşaktan annelerin görüşme sorularına verdikleri yanıtlar ile sınırlıdır.

1.7. TANIMLAR

Değer: Bir sosyal grubun veya toplumun ortak duygu, düşünce amaç ve menfaatlerini yansıtan genelleştirilmiş temel ahlaki ilke veya inançlardır (Kızılcelik ve Erjem, 1992).

BÖLÜM 2

YÖNTEM

Araştırmanın bu kısmında araştırma modeli, araştırmanın çalışma grubu, veri toplama araçları ve toplanan verilerin analizinde kullanılan istatistiksel yöntemler ile ilgili açıklamalara yer verilmiştir.

2.1. ARAŞTIRMA MODELİ

Üç kuşak annelerin çocuklarında olmasını istedikleri değerler ve bu değerlerin zaman içindeki değişiminin araştırıldığı bu çalışmada, nitel araştırma yöntemlerinden Olgu Bilim yani Fenomenoloji Deseni kullanılmıştır.

Fenomen kendini ve dış dünyayı kendine özgü bir biçimde algılayan bir kişinin öznel yaşantısına verilen isimdir (Azar, 2008). Fenomenler, yaşadığımız dünyada olaylar, deneyimler, algılar, yönelimler, kavramlar ve durumlar gibi birçok farklı şekilde karşımıza çıkabilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Fenomeografik araştırmalar ise insanların bazı fenomenleri nasıl tecrübe ettiklerinin metodolojik, özenli ve derinlemesine bir şekilde resmedilmesini ve betimlenmesini içermektedir (Patton, 2014). Bu araştırma deseniyle farkında olduğumuz ancak derinlemesine ve ayrıntılı bir anlayışa sahip olmadığımız olgulara/fenomenlere odaklanılmaktadır. Kısaca, bize tümüyle yabancı olmamasına rağmen tam anlamını da kavrayamadığımız olguları araştırmayı amaçlayan çalışmalar için uygundur (Yıldırım ve Şimşek, 2011).

Fenomenoloji çalışmaları kesin ve genellenebilir sonuçlar ortaya koymasa bile araştırma kapsamında ele alınan fenomenleri daha iyi tanımamıza ve anlamamıza yardımcı olacak sonuçlar ortaya koyabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Gerçekleştirilen araştırma kapsamında her bir değer birer fenomen olarak ele alınmış ve üç kuşaktan annelerin değer algıları ayrıntılı bir şekilde betimlenmeye çalışılmıştır.

2.2. ÇALIŞMA GRUBU

Araştırma kapsamına değerlerin zaman içindeki değişiminin belirlenmesine olanak verecek şekilde seçilen üç kuşaktan anneler alınmıştır. Çalışma grubu Türkiye'nin farklı kent ve kırsal bölgelerinde yaşayan 0-8 yaş grubu çocuğa sahip anneler, bu annelerin anneleri büyükanneler ve büyükanneleri büyük büyükanneler olmak üzere aynı soydan gelen toplam 679 anneden oluşmaktadır.

Araştırmanın çalışma grubunu oluşturan üç kuşaktan annelere ilişkin veriler Tablo 4, 5, 6 ve 7'de sunulmuştur.

Tablo 4. *Çalışma Grubunu Oluşturan Üç Kuşaktan Anne Sayıları*

Kuşak	n	%
Büyük büyükanne (I. Kuşak)	205	30,2
Büyükanne (II. Kuşak)	234	34,5
Anne (III. Kuşak)	240	35,3
Toplam	679	100

Araştırmanın çalışma grubunu üç kuşaktan 679 anne oluşturmaktadır. Çalışma grubundaki toplam 679 annenin 240'ı yani %35,3'ü 0-8 yaş grubu çocuğa sahip annelerden, 234'ü yani %34,5'i büyükannelerden ve 205'i yani %30,2'si büyük büyükannelerden oluşmaktadır. Araştırma grubu oluşturulurken özellikle büyük büyükannesi ve büyükannesi halen hayatta olan 0-8 yaş grubu çocuğa sahip anneler ile birlikte üç kuşak annelerin bir arada olduğu bir grup oluşturulmaya çalışılmıştır. Ancak, aynı soydan gelen üç kuşak anneye ulaşılırken özellikle büyük büyükannelerin yaş ortalaması yüksek olması büyük büyükanneler ve ardından da büyükannelerin bir kısmına ulaşılamamasına neden olmuştur. Bu nedenle araştırma grubunu oluşturan büyük büyükanne (%30,2) büyükanne (%34,5) ve anneler (%35,3) eşit sayıda dağılmamış olmalarına rağmen çok yakın yüzdelerde yer almışlardır.

Çalışma grubunu oluşturan 0-8 yaş grubu çocuğa sahip annelerin yaşı, eğitim düzeyi, sosyoekonomik düzeyi ve yaşadığı bölgenin kent veya kırsal olma durumu Tablo 5'te gösterilmektedir.

Tablo 5. *Çalışma Grubundaki Annelerin Demografik Özelliklerinin Dağılımı*

Değişkenler	Alt Kategoriler	n	%	Toplam
Yaş	20-24	20	8,3	240
	25-29	71	29,6	
	30-34	96	40,0	
	35-39	35	14,6	
	40-45	18	7,5	
Eğitim Düzeyi	İlkokul	34	14,2	240
	Ortaokul	43	17,9	
	Lise	93	38,8	
	Üniversite	66	27,5	
	Lisansüstü	4	1,7	
Sosyoekonomik Düzey	Alt	12	5,0	240
	Orta	188	78,3	
	Üst	40	16,7	
Yaşadığı yer	Kent	169	70,4	240
	Kırsal	71	29,6	

Tablo 5 incelendiğinde; çalışma grubundaki 0-8 yaş grubu çocuğa sahip annelerin %40,0'ı 30-34 yaş arasında, %29,6'sı 25-29 yaş arasında, %14,6'sı 35-39 yaş arasında, %8,3'ü 20-24 yaş arasında iken, %7,5'i ise 40-45 yaş aralığında bulunduğu görülmektedir. Annelerin eğitim durumuna baktığımızda; %38,8'inin lise, %27,5'inin üniversite, %17,9'unun ortaokul, %14,2'sinin ilkokul ve %1,7 kadar küçük bir kısmının ise lisansüstü düzeyde eğitim aldıkları görülmektedir. Çalışma grubunun %78,3 kadar büyük çoğunluğunu oluşturan annelerin orta sosyoekonomik, %16,7'si kadarının üst sosyoekonomik ve %5,0'i kadarının alt sosyoekonomik düzeyde oldukları tespit edilmiştir. Bununla birlikte araştırmaya katılan annelerin yaşadığı yer bazında yapılan incelemelerde annelerin %70,4'ünün kent bölgelerinde, %29,6'sının kırsal bölgede yaşadıkları görülmektedir.

Araştırmanın çalışma grubunu oluşturan büyükannelerin yaşı, eğitim düzeyi, sosyoekonomik düzeyi ve yaşadığı bölgenin kent veya kırsal olma durumu Tablo 6'da gösterilmektedir.

Tablo 6. Çalışma Grubundaki Büyükannelerin Demografik Özelliklerinin Dağılımı

Değişkenler	Alt Kategoriler	n	%	Toplam
Yaş	40-44	10	4,3	234
	45-49	38	16,2	
	50-54	52	22,2	
	55-59	67	28,6	
	60-64	34	14,5	
	65-69	23	9,8	
	70-74	6	2,6	
	75-79	4	1,7	
Eğitim Düzeyi	Okuryazar değil	39	16,7	234
	İlkokul	134	57,3	
	Ortaokul	32	13,7	
	Lise	28	12,0	
	Üniversite	1	4,0	
Sosyoekonomik Düzey	Alt	19	8,1	234
	Orta	200	85,5	
	Üst	15	6,4	
Yaşadığı yer	Kent	151	64,5	234
	Kırsal	83	35,5	

Tablo 6 incelendiğinde; araştırma grubundaki büyükannelerin %28,6'sı 55-59 yaş arasında, %22,2'si 50-54 yaş arasında, %16,2'si 45-49 yaş arasında, %14,5'i 60-64 yaş arasında iken, %9,8'i ise 65-69 yaş arasında, %4,3'ü 40-44, %2,6'sı 70-74, %1,7'si 75-79 yaş aralığında bulunduğu görülmektedir. Annelerin eğitim durumuna değişkeni incelendiğinde; %57,3'ü ilkokul mezunu, %16,7'si okuryazar değil, %13,7'si ortaokul, %12,0'si lise ve %4,0'ü üniversite mezunudur. Çalışma grubundaki büyükannelerin %85,5'i sosyoekonomik düzey olarak orta seviyede iken, %8,1'i alt ve %6,4'ü üst seviyede bulunmaktadır. Büyükannelerin %64,5'inin kent, %35,5'inin kırsal bölgede yaşadıkları görülmektedir.

Çalışma grubunu oluşturan büyük büyükannelerin yaşı, eğitim düzeyi, sosyoekonomik düzeyi ve yaşadığı bölgenin kent veya kırsal olma durumu Tablo 7'da gösterilmektedir.

Tablo 7. *Çalışma Grubundaki Büyük Büyükannelerin Demografik Özelliklerinin Dağılımı*

Değişkenler	Alt Kategoriler	n	%	Toplam
Yaş	60-64	3	1,6	189
	65-69	24	12,7	
	70-74	42	22,2	
	75-79	57	30,2	
	80-84	36	19,0	
	85-90	27	14,3	
Eğitim Düzeyi	Okuryazar değil	120	63,5	189
	İlkokul	64	33,9	
	Ortaokul	3	1,6	
	Lise	2	1,1	
Sosyoekonomik Düzey	Alt	34	18,0	189
	Orta	146	77,2	
	Üst	9	4,8	
Yaşadığı yer	Kent	123	65,1	189
	Kırsal	66	34,9	

Araştırmanın çalışma grubundaki büyük büyükannelerin 205 kişi olmasına rağmen 16'sı kişisel bilgi formunu doldurmak istememiştir. Geriye kalan 189 büyük büyükannenin demografik özellikleri temel alınarak oluşturulan Tablo 7 incelendiğinde; büyük büyükannelerin %30,2'sinin 75-79, %22,2'sinin 70-79, %19'unun 80-84, %14,3'ünün 85-90, %12,7'sinin 65-69 ve %1,6'sı kadar küçük bir kısmının 60-64 yaş aralığında olduğu görülmektedir. Büyük büyük annelerin eğitim durumu değişkenini incelediğimizde; %63,5 kadar büyük bir kısmının okuryazar olmadığı, %33,9'unun ilkokul düzeyinde eğitim aldığı, %1,6'sının ortaokul ve son olarak %1,1'inin lise düzeyinde eğitim aldıkları tespit edilmiştir. Çalışma grubunun %77,2'i kadar büyük çoğunluğunu oluşturan büyük büyük annelerin orta sosyoekonomik, %18,0'i kadarının üst sosyoekonomik ve %4,8'i kadarının alt sosyoekonomik düzeyde oldukları görülmektedir. Bunlara ek olarak araştırmaya katılan büyük büyük annelerin yaşadığı yer bazında yapılan incelemelerde büyük büyükannelerin %65,1'inin kent bölgelerinde, %34,9'unun kırsal bölgede yaşadıkları görülmektedir.

2.3. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Araştırmada veri toplama aracı olarak üç kuşaktan annelere ait demografik bilgilerin sağlanması için "Kişisel Bilgi Formu" (**EK 1**), üç kuşaktan annelerin çocuklarında olmasını istedikleri değerlerin belirlenmesi için "Görüşme Formu" (**EK 2**)

ve Türk kültüründeki annelere uygun bir değer sınıflaması elde etmek için “Uzman Görüş Formu” (EK 3) kullanılmıştır.

2.3.1. Kişisel Bilgi Formu

Üç kuşaktan annelerin demografik özellikleri hakkında bilgi edinmek için araştırmacı tarafından hazırlanan bu form; annenin yaşı, eğitim düzeyi, sosyoekonomik durumu ve yaşadığı bölgenin kent ve ya kırsal olma durumunu belirlemeye ilişkin sorulardan oluşmaktadır.

2.3.2. Görüşme Formu

Bu form, üç kuşaktan annelerin çocuklarında olmasını istedikleri değerlerin belirlenmesine yönelik olarak araştırmacı tarafından hazırlanan, tek açık uçlu sorudan oluşan, yarı yapılandırılmış görüşme formudur. Formun hazırlanmasında iki uzmanın görüşüne başvurulmuş ve form uzmanların görüşleri doğrultusunda düzenlenerek uygulamaya hazır hale getirilmiştir. Annelere “Çocuğunuzda olmasını istediğiniz değerler nelerdir?” sorusu yöneltilmiştir.

2.3.3. Uzman Görüş Formu

Araştırma kapsamında ortaya konulan değer sınıflaması üç kuşak annelerin görüşme sorusuna verdikleri yanıtlar doğrultusunda geliştirilmiştir. Bu kapsamda büyük büyükanne, büyükanne ve annelere “Çocuğunuzda olmasını istediğiniz değerler nelerdir?” sorusu sorulmuştur. Verilerin analizi sonucu elde edilen toplam 115 değer ilgili literatürdeki değer sınıflamalarından (Spranger, 1928; Rokeach, 1973; Schwartz, 1992) da faydalanılarak gruplandırılmaya çalışılmıştır. Değerler; Toplumsal, Geleneksel, Bireysel, Bilimsel, Kariyer, Yenilikçi, Demokratik ve Ekonomik olmak üzere sekiz başlıkta toplanmış ve “Türk Kültüründeki annelere özgü” değer sınıflaması ön listesi oluşturulmuştur.

Kısaca, araştırma kapsamında her bir değer tipi, tanımı ve içerdiği alt değerlerin maddeleştirilmesiyle sekiz alt boyutlu toplam 115 maddeden oluşan “Uzman Görüş Formu” geliştirilmiştir. Bu formun alan uzmanı değerlendirmesi; Hambleton Yöntemi

(Şencan, 2005) kullanılarak dört aşamada gerçekleştirilmiştir. Birinci aşamada Türkiye’de değer konusu üzerinde çalışan akademisyenler belirlenmiştir. İkinci aşamada belirlenen üç alan uzmanına araştırmanın amacı hakkında bilgi verilmiş ve hazırlanan Uzman Görüş Formu gönderilmiştir. Gönderilen formu değerlendirecek olan araştırmacılardan, 3'lü likert tipinde hazırlanmış olan maddelere “uygun”, “düzeltmesi gerekli” ve “uygun değil” şeklinde görüş belirtmeleri istenmiştir. Uzmanlardan ayrıca düzeltilmesini ve çıkartılmasını gerekli gördükleri maddeler hakkında bilgi vermeleri de istenmiştir. Araştırmacılardan gelen formlar incelenmiş, araştırmacıların önerileri de dikkate alınarak değer sınıflamasına son şekli verilmiştir. Son şekli verilen değer sınıflamasına matematiksel analizler yapılarak, değer sınıflamasının geçerlik ve güvenilirliği tespit edilmeye çalışılmıştır.

2.4. VERİLERİN TOPLANMASI

Araştırma verileri araştırmanın amacı hakkında bilgilendirilmiş ve çevresinde aynı soydan gelen 0-8 yaş grubu çocuğa sahip anne, büyükanne ve büyük büyükanne bulunan gönüllü öğrencilerin (yardımcı araştırmacı) yardımıyla araştırmacı tarafından toplanmıştır.

Araştırma grubunu oluşturan üç kuşaktan anneler, evlerinde, araştırmacı ve yardımcı araştırmacı tarafından ziyaret edilmiş, araştırmanın amacı hakkında bilgilendirilmiş ve daha sonra onayları da alınarak onlara yöneltilen görüşme sorularını cevaplamaları istenmiştir. Araştırmaya katılan annelere görüşme sürecinde söylediklerinin tümünün sadece bu araştırma dahilinde kullanılacağı ve raporlarda hiçbir şekilde isimlerinin yer almayacağı belirtilmiştir. Bu sayede çalışma grubunu oluşturan üç kuşaktan annelerin samimi ve güvenilir cevaplar vermesi sağlanmaya çalışılmıştır. Görüşmeler araştırmacı tarafından yazı ile kayıt altına alınmış ve her bir görüşme yaklaşık on dakika sürmüştür.

Elde edilen verilerin analizi sonucu araştırmacı tarafından oluşturulmaya çalışılan değer sınıflaması ön listesi üzerinde geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarında kullanılmak üzere uzman görüşleri alınmış ve değer sınıflamasına son şekli verilmeye çalışılmıştır.

2.5. VERİLERİN ANALİZİ

Araştırma grubunu oluşturan üç kuşaktan annelere ait görüşme verileri içerik analizi yöntemi ile çözümlenmiştir. İçerik Analizi; özellikle sosyal bilimler alanında sıklıkla kullanılan, belli kurallara dayalı kodlamalarla bir metnin bazı sözcüklerinin daha küçük içerik kategorileri ile özetlendiği, sistematik, yinelenebilir bir tekniktir (Büyüköztürk ve Diğerleri, 2014). Tümevarım mantığıyla gerçekleştirilen içerik analizinin temel amacı, araştırma kapsamında toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır (Çepni, 2012; Yıldırım ve Şimşek, 2011). İçerik analizi sürecinde araştırmacı birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirir ve bu verileri okuyucunun anlayabileceği bir şekilde düzenleyerek yorumlamaya çalışır (Çepni, 2012).

İçerik analizi dört aşamada gerçekleştirilir. Bunlardan ilki verilerin kodlanmasıdır. Veri kodlama süreci içerisinde veriler araştırmacı tarafından birkaç defa okunmuş ve ortaya çıkan taslak kodlar üzerinde tekrar tekrar çalışılmıştır. Bu aşamadan sonra temaların bulunması aşamasına geçilmiş ve kodlar bir araya getirilerek ortak yönleri bulunmaya çalışılmıştır. Bir araya getirilen kodlar daha genel bir kavramla isimlendirilerek temalar oluşturulmuştur. Temaların belirlenmesi aşamasını kodların ve temaların düzenlenmesi aşaması izlemiştir. Veriler okuyucunun anlayacağı şekilde tanımlanmış ve düzenlenmiştir. Düzenlenen veriler frekans ve yüzde değerleri olarak tablolaştırılmıştır. Son aşamada ise tanımlanan bulgular araştırmacı tarafından yorumlanmış ve sonuç çıkarılmaya çalışılmıştır.

Araştırmacı tarafından hazırlanan değer sınıflamasının iç geçerliği; sürecin ayrıntılı tasviri, verilerin araştırmacı tarafından tekrar tekrar analiz edilmesi ve uzman görüşüne başvurma yöntemleri kullanılarak sağlanmaya çalışılmıştır. Değer sınıflamasının iç güvenilirliği Miles ve Huberman (1994)'ın formülü (Görüş Birliği/Görüş Birliği+Görüş Ayrılığı) kullanılarak analiz edilmiştir. Dış güvenilirliği ise araştırmanın verilerinin ve kodlamalarının başka araştırmacılar tarafından incelenebilecek şekilde saklanması ile sağlanmaya çalışılmıştır.

BÖLÜM 3

BULGULAR ve YORUM

Araştırmanın bu bölümünde; Türk toplumundaki annelere özgü bir değer sınıflaması, bu değer sınıflamasına göre annelerin çocuklarında olmasını istedikleri değerler ve bu değerlerin zaman içerisindeki değişimine ilişkin bulgular frekans ve yüzde dağılımı olarak verilmeye çalışılmıştır.

3.1. TÜRK TOPLUMUNDAKİ ANNELERE ÖZGÜ DEĞER SINIFLAMASINA AİT BULGULAR

Türk toplumundaki üç kuşaktan annelerin çocuklarında olmasını istedikleri değerler yapılan görüşmeler ile belirlenmiştir. Elde edilen verilerin analizi sonucu araştırmacı tarafından her bir değer tipi ve içerdiği alt değerlerin maddeleştirilmesiyle oluşturulan sekiz alt boyutlu (Toplumsal, Geleneksel, Bireysel, Bilimsel, Kariyer, Yenilikçi, Demokratik ve Ekonomik) toplam 115 maddeden oluşan değer sınıflaması ön listesi hazırlanmıştır. Hazırlanan ön liste değerler eğitimi alanında uzman üç akademisyenin görüşlerine sunulmuştur. Uzman görüşleri de dikkate alınarak araştırmacı ve danışmanı tarafından; değer ifadesi içermediği düşünülen “yabancı dil bilme, duyarlı olma, tatlı dilli olma, becerikli olma, olgun olma, özgün olma, aidiyet duygusuna sahip olma, Atatürk ilkelerine bağlı olma, Atatürk sevgisi” maddeleri sınıflamadan çıkarılmıştır. Daha açık ve anlaşılır olması için bazı alt değerlerin isimleri değiştirilmiştir. Örneğin başlangıçta “sosyal olma” olarak adlandırılan değer “iletişimde güçlü olma”, “uyumlu olma” değeri “çevresine kolay uyum gösterebilme”, “faydalı olma” değeri “üretken ve yararlı olma” olarak değiştirilmiştir. Ayrıca uzman görüşleri doğrultusunda, birbiri ile örtüşükleri gerekçesiyle, Bireysel ve Yenilikçi Değerler Bireysel Değerler başlığı altında; Kariyer Değerleri ve Bilimsel Değerler ise Kariyer/Bilimsel Değerler başlığı altında birleştirilmiştir. Altı boyut ve 105 maddeye indirilip son şekli verilen değer sınıflamasına ilişkin geçerlik ve güvenilirlik analizleri aşağıda ayrıntılı olarak anlatılmıştır.

3.1.1. Değer Sınıflamasının Geçerliğine İlişkin Bulgular

Nitel araştırmalarda daha çok iç geçerlik üzerinde odaklanılmaktadır ve iç geçerlik araştırılan yapıya/kavrama ilişkin ayrıntıları daha iyi bilen uzman kararlarına bırakılmıştır (Şencan, 2005). Araştırma kapsamında hazırlanan değer sınıflaması ön listesinin uzman görüşlerine sunulması araştırmanın iç geçerliğini arttırmaktadır. Ayrıca, değer sınıflamasına ulaşmada veri kaynağı olan katılımcıların doğal ortamlarında ziyaret edilerek, yüz yüze görüşmeler yapılması; elde edilen verilerin araştırmacı tarafından tekrar tekrar analiz edilmiş olması, verilerin analizi sonucu oluşturulan tabloların birçok kez incelenmesi ve inceleme sırasında herhangi bir kuşkuya düştüğünde ham verilere dönülerek gerekli kontrollerin yapılması geliştirilen değer sınıflamasının geçerliğini arttırmaktadır.

3.1.2. Değer Sınıflamasının Güvenirliğine İlişkin Bulgular

Araştırma kapsamında hazırlanan değer sınıflamasının iç güvenirligi Miles ve Huberman (1994)'ın güvenirlilik formülü (Görüş Birliği/Görüş Birliği+Görüş Ayrılığı) kullanılarak hesaplanmıştır. Araştırmada alan uzmanlarının yaptığı değerlendirmeler kendi kategorileriyle karşılaştırılmış ve karşılaştırmalarda Görüş Birliği ve Görüş Ayrılığı sayıları tespit edilip formül üzerinde yerleştirilerek sonuca ulaşılmaya çalışılmıştır. Bu formül ile hesaplanan uyuşum katsayısının .70 veya üzerinde olması değerlendiriciler arası güvenirligin sağlandığını göstermektedir (Miles ve Huberman, 1994). Araştırma kapsamında uzmanlar arası uyuşma katsayıları Toplumsal Değerler için .90, Demokratik Değerler için .88, Geleneksel Değerler için .85, Ekonomik değerler için .83, Bireysel Değerler için .81 ve Kariyer/Bilimsel Değerler için .80 olarak saptanmıştır. Değer sınıflamasının tamamına ilişkin uzmanlar arası genel uyuşma katsayısı ise .85 olarak belirlenmiştir. Uyuşma katsayıları incelendiğinde araştırma kapsamında ortaya konulan değer sınıflamasının yüksek bir iç güvenirlige sahip olduğu söylenebilir (Miles ve Huberman, 1994). Ayrıca araştırmadan elde edilen veriler ve kodlamaları başka araştırmacılar tarafından incelenebilecek şekilde araştırmacı tarafından saklanması dış güvenirligi arttıracak bir önlem olarak görülmektedir.

3.2. ÜÇ KUŞAK ANNELERİN DEĞERLERİNE İLİŞKİN BULGULAR

Araştırma kapsamındaki 0-8 yaş çocuğa sahip anneler, bu annelerin anneleri büyükanneler ve büyük büyükannelerin çocuklarında olmasını istedikleri değer tipleri Tablo 8’de gösterilmiştir.

Tablo 8. *Üç Kuşaktan Annelerin Değer Tiplerine İlişkin Bulgular*

Değer Tipi	f	%
Toplumsal	1274	38,1
Geleneksel	832	24,9
Bireysel	551	16,5
Kariyer/Bilimsel	540	16,1
Demokratik	75	2,2
Ekonomik	71	2,1
Toplam	3343	100

Tablo 8’e göre; üç kuşaktan annelerin çocuklarında olmasını istedikleri değer tipleri sırasıyla %38,1 ile Toplumsal, %24,9 ile Geleneksel, %16,5 ile Bireysel, %16,1 ile Kariyer/Bilimsel, %2,2 ile Demokratik ve %2,1 ile Ekonomik olarak belirlenmiştir.

0-8 yaş grubu çocuğa sahip anneler, bu annelerin anneleri büyükanneler ve büyük büyük annelerin “Çocuğunuzda olmasını istediğiniz değerler nelerdir?” sorusuna ilişkin görüşleri Toplumsal Değerler başlığı altında analiz edilmiş ve Tablo 9’da gösterilmiştir.

Tablo 9. Üç Kuşaktan Annelerin Toplumsal Değerlerine İlişkin Bulgular

Değer Tipi	Alt Değerler	f	%
Toplumsal	Saygılı olma	378	29,6
	Dürüst olma	298	23,4
	İnsanları sevme	115	9,0
	Yardımsaver olma	86	6,8
	Güvenilir olma	55	4,3
	Hoşgörülü olma	52	4,1
	Merhametli olma	46	3,6
	Başkalarından saygı görme	37	2,9
	Terbiyeli olma	37	2,9
	Arkadaşlık	34	2,7
	Şefkatli/Sevecen olma	26	2,0
	Paylaşımçı olma	26	2,0
	Kötü alışkanlıklardan uzak durma	19	1,5
	Alçak gönüllü olma	14	1,1
	Ağırbaşlı olma	13	1,0
	Sosyal kabul görme	13	1,0
	Vefalı olma	10	0,8
	Fedakâr olma	6	0,5
	Toplumsal kurallara uyma	4	0,3
	Erdemli olma	3	0,2
Takdir görme	2	0,1	
Toplam		1274	100

Tablo 9’da, Türk toplumundaki üç kuşak annelerin çocuk yetiştirirken en çok önem verdikleri değerlerin toplam 1274 tercih ile Toplumsal Değerler olduğu görülmektedir. Annelerin en çok önem verdikleri ilk beş Toplumsal Değer; %29,6 ile saygılı olma, %23,4 ile dürüst olma, %9,0 ile insanları sevme, %6,8 ile yardımsaver olma ve %4,3 ile güvenilir olma olarak belirlenmiştir. Annelerin en az önem verdikleri toplumsal değerler ise %0,3 ile toplumsal kurallara uyma, %0,2 ile erdemli olma ve %0,1 ile takdir görme olduğu saptanmıştır.

0-8 yaş grubu çocuğa sahip anneler, bu annelerin anneleri büyükanneler ve büyük büyük annelerin “Çocuğunuzda olmasını istediğiniz değerler nelerdir?” sorusuna verdikleri yanıtlar Geleneksel Değerler başlığı altında analiz edilmiş ve Tablo 10’da gösterilmiştir.

Tablo 10. Üç Kuşaktan Annelerin Geleneksel Değerlerine İlişkin Bulgular

Değer Tipi	Alt Değerler	f	%
Geleneksel	İnançlı olma	171	21,0
	Ahlaklı olma	151	18,1
	Aileye bağlı olma	151	18,1
	Vatansever olma	52	6,3
	Mutlu aile ortamı	49	5,9
	Anne babaya ilgi-ihtimam gösterme	47	5,6
	Söz dinleme	41	4,9
	İyi niyetli olma	36	4,3
	Geleneklere bağlı olma	32	3,8
	İyi ebeveyn olma	28	3,4
	Namuslu olma	19	2,3
	Minnettarlık duyma	17	2,0
	Özgeci olma	15	1,8
	Misafirperver olma	8	1,0
	Kardeş ilişkilerinde iyi olma	7	0,8
	Kanaatkâr olma	4	0,5
	Edepli olma	3	0,4
	Otoriter olma	1	0,1
Toplam		832	100

Tablo 10’da görüldüğü gibi; Türk toplumundaki üç kuşak annelerin değer yönelimleri toplam 832 tercihle Toplumsal Değerlerden sonra Geleneksel Değerler olduğu belirlenmiştir. Araştırma kapsamındaki üç kuşak annelerin çocuklarında olmasını istedikleri ilk beş, Geleneksel Değer; %21,0 ile inançlı olma, %18,1 ile ahlaklı olma yine %18,1 ile aileye bağlı olma, %6,3 ile vatansever olma ve %5,9 ile mutlu aile ortamı olarak saptanmıştır. Araştırma kapsamındaki annelerin en az önem verdikleri Geleneksel Değerler ise %0,5 ile kanaatkâr olma, %0,4 ile edepli olma ve %0,1 ile otoriter olma olarak belirlenmiştir.

0-8 yaş grubu çocuğa sahip anneler, bu annelerin anneleri büyükanneler ve büyük büyük annelerin “Çocuğunuzda olmasını istediğiniz değerler nelerdir?” sorusuna ilişkin görüşleri Bireysel Değerler başlığında analiz edilmiş ve Tablo 11’de gösterilmiştir.

Tablo 11. Üç Kuşaktan Annelerin Bireysel Değerlerine İlişkin Bulgular

Değer Tipi	Alt Değerler	f	%
Bireysel	Düzenli/Temiz olma	62	11,3
	Özgüven sahibi olma	59	10,7
	İletişimde güçlü olma	38	6,9
	Kibar olma	30	5,4
	Çevresine kolay uyum gösterebilme	30	5,4
	Güler yüzlü olma	27	4,9
	Mutlu olma	27	4,9
	Girişken olma	26	4,7
	Sakin olma	23	4,2
	Cömert olma	21	3,8
	Sabırlı olma	20	3,6
	Sağlıklı olma	20	3,6
	Doğayı sevme	15	2,7
	Anlayışlı olma	14	2,5
	Zeki olma	13	2,2
	Kararlı olma	12	2,1
	Yeniliklere açık olma	12	2,1
	Açık sözlü olma	11	2,0
	Duyarlı olma	10	1,8
	Empati kurabilme	10	1,8
	Samimi olma	9	1,6
	Farklı düşünebilme becerisine sahip olma	9	1,6
	Neşeli olma	8	1,3
	Karakteri düzgün olma	7	1,3
	Öz kontrol sahibi olma	7	1,3
	Mütevazı olma	6	1,1
	Cesur olma	5	0,9
	Hırslı olma	5	0,9
	Huzurlu olma	4	0,7
	Yetenekli ve farklı becerilere sahip olma	3	0,5
	Güzel olma	2	0,4
	Lider olma	2	0,4
Yaşamdan zevk alma	2	0,4	
Affedebilir olma	1	0,2	
Mücadeleci olma	1	0,2	
Toplam		551	100

Tablo 11'e göre; Türk toplumundaki üç kuşak annelerin geleneksel değerlerden sonra çocuklarında olmasını istedikleri değerler toplam 551 tercih ile Bireysel Değerler olarak belirlenmiştir. Üç kuşaktan anneler tercih ettiği ilk beş Bireysel Değerler; %11,3

ile düzenli/temiz olma, %10,7 ile özgüven sahibi olma, %6,9 ile iletişimde güçlü olma, %5,4 ile kibar olma, yine %5,4 ile çevresine kolay uyum gösterebilme olarak ifade etmişlerdir. Üç kuşaktan annelerin en az önem atfettikleri bireysel değerler ise %0,2 ile affedebilir olma yine %0,2 ile mücadeleci olma olarak saptanmıştır.

0-8 yaş grubu çocuğa sahip anneler, bu annelerin anneleri büyükanneler ve büyük büyük annelerin “Çocuğunuzda olmasını istediğiniz değerler nelerdir?” sorusuna ilişkin görüşleri Kariyer/Bilimsel Değerler başlığında analiz edilmiş ve Tablo 12’de gösterilmiştir.

Tablo 12. Üç Kuşaktan Annelerin Kariyer/Bilimsel Değerlerine İlişkin Bulgular

Değer Tipi	Alt Değerler	f	%
Kariyer/Bilimsel	Çalışkan olma	168	31,1
	Başarılı olma	92	17,0
	Statü sahibi olma	86	15,9
	Akademik yükselme	54	10,0
	Kendi ayakları üzerinde durabilme	53	9,8
	Sorumluluk sahibi olma	38	7,0
	Azimli olma	19	3,5
	İdealist olma	4	0,7
	Öğrenmeye açık olma	4	0,7
	Kültürlü olma	4	0,7
	Bilimsel düşünme becerisine sahip olma	3	0,5
	İşbirliğine açık olma	3	0,5
	Problem çözme becerisine sahip olma	2	0,5
	Disiplinli olma	2	0,4
	Meraklı olma	2	0,4
	Gözlemci olma	2	0,4
	Hedeflerini belirleme	2	0,4
Toplam		539	100

Tablo 12’deki Kariyer/Bilimsel Değerler Türk toplumundaki anneler tarafından bireysel değerlerden sonra toplam 540 tercih ile önem atfedilen değer tipi olmuştur. Tablo verileri incelendiğinde; üç kuşaktan anneler %31,1 ile çalışkan olma, %17,0 ile başarılı olma, %15,9 ile statü sahibi olma, %10,0 ile akademik yükselme ve %9,8 ile kendi ayakları üzerinde durabilme değerlerine en fazla önem verdiklerini ifade etmişlerdir. Araştırma kapsamındaki annelerin en az önem verdikleri Kariyer/Bilimsel Değerleri ise %0,4 ile disiplinli olma, %0,4 meraklı olma, %0,4 gözlemci olma, %0,4 hedeflerini belirlemedir.

0-8 yaş grubu çocuğa sahip anneler, bu annelerin anneleri büyükanneler ve büyük büyük annelerin “Çocuğunuzda olmasını istediğiniz değerler nelerdir?” sorusuna ilişkin görüşleri Demokratik Değerler başlığında analiz edilmiş ve Tablo 13’te gösterilmiştir.

Tablo 13. *Üç Kuşaktan Annelerin Demokratik Değerlerine İlişkin Bulgular*

Değer Tipi	Alt Değerler	f	%
Demokratik	Hakkını savunma	24	32,0
	Vicdan sahibi olma	13	17,3
	Adaletli olma	11	14,6
	İnsancıl olma	11	14,6
	Kendini ifade edebilme	8	10,6
	Özgür olma	4	5,3
	Etik değerlere sahip olma	3	4,0
	Açık fikirli olma	1	1,3
Toplam		75	100

Tablo 13 incelendiğinde; Türk toplumundaki annelerin bilimsel değerlerden sonra toplam 75 tercihle çocuklarında olmasını istedikleri değer tipi Demokratik Değerler olmuştur. Araştırma kapsamındaki üç kuşak annelerin Demokratik Değerlerden %32,0 ile hakkını savunma, %17,3 ile vicdan sahibi olma, %14,6 ile adaletli ve insancıl olma, %10,6 ile kendini ifade edebilme değerlerine daha fazla önem verdikleri görülmektedir. Annelerin en az önem verdikleri Demokratik Değerler ise %5,3 ile özgür olma, %4,0 ile etik değerlere sahip olma ve %1,3 ile açık fikirli olma olarak saptanmıştır.

0-8 yaş grubu çocuğa sahip anneler, bu annelerin anneleri büyükanneler ve büyük büyükannelerin “Çocuğunuzda olmasını istediğiniz değerler nelerdir?” sorusuna ilişkin görüşleri Ekonomik Değerler başlığında analiz edilmiş ve Tablo 14’te gösterilmiştir.

Tablo 14. Üç Kuşaktan Annelerin Ekonomik Değerlerine İlişkin Bulgular

Değer Tipi	Alt Değerler	f	%
Ekonomik	Tutumlu olma	33	46,5
	Zengin olma	17	23,9
	Üretken ve yararlı olma	12	16,9
	Ekonomik özgürlüğe sahip olma	3	4,2
	Rahat bir hayat sürme	3	4,2
	Tok gözlü olma	3	4,2
Toplam		71	100

Tablo 14'e göre; Türk toplumundaki annelerin Demokratik Değerlerden sonra çocuklarında olmasını istedikleri değerlerin toplam 71 tercih ile Ekonomik Değerler olduğu görülmektedir. Üç kuşaktan annelerin çocuklarında var olmasını istedikleri Ekonomik Değerler %46,5 ile tutumlu olma, %23,9 ile zengin olma, %16,9 ile üretken ve yararlı olma olarak belirlenmiştir. Araştırma kapsamındaki annelerin çocuklarında en az olmasını istedikleri ekonomik değerler ise %4,2 ile ekonomik özgürlüğe sahip olma, yine %4,2 ile rahat bir hayat sürme ve %4,2 ile tok gözlü olma olarak ifade edilmiştir.

Üç kuşaktan annelerin altı temel değer tipine göre "Çocuğunuzda olmasını istediğiniz değerler nelerdir?" sorusuna ilişkin görüşleri analiz edilmiş ve en fazla önem verdikleri on değer Tablo 15'de gösterilmiştir.

Tablo 15. Üç kuşaktan Annelerin Altı Temel Değer Tipinde Çocuklarında En Fazla Olmasını İstedikleri On Değer

Değer	f	%
Saygılı olma	378	22,3
Dürüst olma	298	17,6
İnançlı olma	171	10,1
Çalışkan olma	168	9,9
Ahlaklı olma	151	8,9
Aileye bağlı olma	151	8,9
İnsanları sevme	115	6,8
Başarılı olma	92	5,4
Statü sahibi olma	86	5,1
Yardımsaver olma	86	5,1
Toplam	1696	100

Tablo 15 incelendiğinde; üç kuşaktan annelerin çocuklarında en fazla olmasını istedikleri on değer %22,3 ile saygılı olma, %17,6 ile dürüst olma, %10,1 ile inancılı olma, %9,9 ile çalışkan olma, %8,9 ile ahlaklı olma, yine %8,9 ile aileye bağlı olma,

%6,8 ile insanları sevme, %5,4 ile başarılı olma, %5,1 ile statü sahibi olma yine %5,1 ile yardımsever olma olarak saptanmıştır.

Aşağıda araştırma kapsamına giren üç kuşak annelerin değer sınıflamalarından sonra her bir kuşak annenin değer sınıflamaları ayrı ayrı verilmeye çalışılmıştır.

Büyük büyükannelerin “Çocuğunuzda olmasını istediğiniz değerler nelerdir?” sorusuna ilişkin görüşleri Toplumsal Değerler başlığında analiz edilmiş ve Tablo 16’da gösterilmiştir.

Tablo 16. Büyük Büyükannelerin Toplumsal Değerlerine İlişkin Bulgular

Değer Tipi	Alt Değerler	f	%
Toplumsal	Saygılı olma	105	31,1
	Dürüst olma	85	25,1
	İnsanları sevme	32	9,5
	Yardımsever olma	16	4,7
	Merhametli olma	15	4,4
	Terbiyeli olma	15	4,4
	Başkalarından saygı görme	15	4,4
	Güvenilir olma	9	2,7
	Arkadaşlık	8	2,4
	Kötü alışkanlıklardan uzak durma	7	2,1
	Şefkatli/Sevecen olma	7	2,1
	Hoşgörülü olma	6	1,8
	Ağırbaşlı olma	5	1,5
	Alçak gönüllü olma	4	1,2
	Vefalı olma	4	1,2
	Fedakâr olma	3	0,9
	Paylaşımçı olma	1	0,3
	Toplumsal kurallara uyma	1	0,3
Toplam		338	100

Tablo 16’da görüldüğü gibi; büyük büyükannelerin çocuklarında olmasını istedikleri ilk beş Toplumsal Değer; %31,1 ile saygılı olma, %25,1 ile dürüst olma, %9,5 ile insanları sevme, %4,7 ile yardımsever olma ve %4,4 ile merhametli olma olarak belirlenmiştir. Büyük büyükannelerin en az önem verdikleri Toplumsal Değerler ise %0,9 ile fedakâr olma, %0,3 ile paylaşımçı olma yine %0,3 ile toplumsal kurallara uyma olarak saptanmıştır.

Büyük büyükannelerin “Çocuğunuzda olmasını istediğiniz değerler nelerdir?” sorusuna ilişkin görüşleri Geleneksel Değerler başlığında analiz edilmiş ve Tablo 17’de gösterilmiştir.

Tablo 17. *Büyük Büyükannelerin Geleneksel Değerlerine İlişkin Bulgular*

Değer Tipi	Alt Değerler	f	%
Geleneksel	İnançlı olma	71	22,5
	Aileye bağlı olma	61	19,4
	Ahlaklı olma	38	12,1
	Anne-babaya ilgi ihtimam gösterme	36	11,4
	Vatansever olma	25	7,9
	Mutlu aile ortamı	18	5,7
	Geleneklere bağlı olma	16	5,1
	Söz dinleme	15	4,8
	İyi niyetli olma	11	3,5
	Namuslu olma	8	2,5
	Minnettarlık duyma	7	2,2
	Misafirperver olma	5	1,6
	Özgeci olma	3	1,0
	Kanaatkâr olma	1	0,3
Toplam		315	100

Tablo 17’ye göre; büyük büyükannelerin çocuklarında Toplumsal Değer tipinden sonra en fazla olmasını istedikleri değer tipi toplam 315 tercih ile Geleneksel Değerler olarak belirlenmiştir. Büyük büyükanneler geleneksel değerlerden en fazla %22,5 ile inançlı olma, %19,4 ile aileye bağlı olma, %12,1 ile ahlaklı olma, %11,4 ile anne-babaya ilgi ihtimam gösterme, %7,9 ile vatansever olmaya önem verdikleri saptanmıştır. Büyük büyükannelerin çocuklarında en az önem verdikleri Geleneksel Değerler ise %1,6 ile misafirperver olma, %1,0 ile özgeci olma ve %0,3 ile kanaatkâr olmadır.

Büyük büyükannelerin “Çocuğunuzda olmasını istediğiniz değerler nelerdir?” sorusuna ilişkin görüşleri Kariyer/Bilimsel Değerler başlığında analiz edilmiş ve Tablo 18’de gösterilmiştir.

Tablo 18. *Büyük Büyükannelerin Kariyer/Bilimsel Değerlerine İlişkin Bulgular*

Değer	Alt Değerler	f	%
Kariyer/Bilimsel	Çalışkan olma	31	34,8
	Başarılı olma	15	16,7
	Statü sahibi olma	14	15,7
	Kendi ayakları üzerinde durabilme	8	9,0
	Akademik yükselme	8	9,0
	Sorumluluk sahibi olma	7	7,9
	Azimli olma	6	6,7
Toplam		89	100

Tablo 18'e göre; büyük büyükannelerin Geleneksel Değerlerden sonra önem verdikleri değer tipi toplam 89 tercih ile Kariyer/Bilimsel Değerler olarak belirlenmiştir. Büyük büyükannelerin çocuklarına attettikleri Kariyer/Bilimsel Değerleri; %34,8 ile çalışkan olma, %16,7 ile başarılı olma, %15,7 ile statü sahibi olma, %9,0 ile kendi ayakları üzerinde durabilme ve akademik yükselme, %7,9 ile sorumluluk sahibi olma, %6,7 ile azimli olma değerleri olarak belirlenmiştir.

Büyük büyükannelerin “Çocuğunuzda olmasını istediğiniz değerler nelerdir?” sorusuna ilişkin görüşleri Bireysel Değerler başlığında analiz edilmiş ve Tablo 19’da gösterilmiştir.

Tablo 19. *Büyük Büyükannelerin Bireysel Değerlerine İlişkin Bulgular*

Değer Tipi	Alt Değerler	f	%
Bireysel	Düzenli/Temiz olma	12	19,0
	Güler yüzlü olma	10	15,9
	Sabırlı olma	6	9,5
	Cömert olma	6	9,5
	Anlayışlı olma	4	6,3
	Sakin olma	4	6,3
	Sağlıklı olma	4	6,3
	Doğayı sevme	3	4,8
	Kibar olma	3	4,8
	Neşeli olma	2	3,2
	Çevresine kolay uyum gösterebilme	1	1,6
	Mutlu olma	1	1,6
	Duyarlı olma	1	1,6
	Kararlı olma	1	1,6
	Açık sözlü olma	1	1,6
	Özgüven sahibi olma	1	1,6
	Karakteri düzgün olma	1	1,6
	Girişken olma	1	1,6
	Yeniliklere açık olma	1	1,6
	Toplam		63

Tablo 19 incelendiğinde; büyük büyükannelerin çocuklarında var olmasını istedikleri Bireysel Değerlerden en fazla %19,0 ile düzenli/temiz olma, %15,9 ile güler yüzlü olma, %9,5 ile sabırlı olma ve cömert olma değerlerine önem verdikleri saptanmıştır. Büyük büyükannelerin en az önem attıkları Bireysel Değerler ise %1,6 ile çevresine kolay uyum gösterebilme, mutlu olma, duyarlı olma, kararlı olma, açık sözlü olma, özgüven sahibi olma, karakteri düzgün olma, girişken olma ve yeniliklere açık olma olarak belirlenmiştir.

Büyük büyükannelerin “Çocuğunuzda olmasını istediğiniz değerler nelerdir?” sorusuna ilişkin görüşleri Ekonomik Değerler başlığında analiz edilmiş ve Tablo 20’de gösterilmiştir.

Tablo 20. *Büyük Büyükannelerin Ekonomik Değerlerine İlişkin Bulgular*

Değer Tipi	Alt Değerler	f	%
Ekonomik	Tutumlu olma	9	56,3
	Zengin olma	7	43,7
Toplam		16	100

Tablo 20’de görüldüğü gibi; büyük büyükannelerin Bireysel Değer tipinden sonra çocuk yetiştirirken önem verdikleri değer tipi Ekonomik Değerler olarak belirlenmiştir. Büyük büyükannelerin çocuklarında olmasını istedikleri ekonomik değerler %56,3 ile tutumlu olma ve %43,7 ile zengin olma değerleridir.

Büyük büyükannelerin “Çocuğunuzda olmasını istediğiniz değerler nelerdir?” sorusuna ilişkin görüşleri Demokratik Değerler başlığında analiz edilmiş ve Tablo 21’de gösterilmiştir.

Tablo 21. Büyük Büyükannelerin Demokratik Değerlerine İlişkin Bulgular

Değer Tipi	Alt Değerler	f	%
Demokratik	Vicdan sahibi olma	5	50,0
	İnsancıl olma	1	10,0
	Hakkını savunma	1	10,0
	Adaletli olma	1	10,0
	Özgür olma	1	10,0
	Etik değerlere sahip olma	1	10,0
Toplam		10	100

Tablo 21 incelendiğinde; büyük büyükannelerin Ekonomik Değer tipinden sonra önem verdikleri değer tipi toplam 10 tercih ile Demokratik Değerler olarak belirlenmiştir. Büyük büyükannelerin çocuklarına atfettikleri Demokratik Değerler en fazla %50,0 ile vicdan sahibi olma, %10,0 ile insancıl olma, hakkını savunma, adaletli olma, özgür olma ve etik değerlere sahip olma olarak saptanmıştır.

Büyükannelerin “Çocuğunuzda olmasını istediğiniz değerler nelerdir?” sorusuna ilişkin görüşleri Toplumsal Değerler başlığında analiz edilmiş ve Tablo 22’de gösterilmiştir.

Tablo 22. *Büyükannelerin Toplumsal Değerlerine İlişkin Bulgular*

Değer Tipi	Alt Değerler	f	%
Toplumsal	Saygılı olma	136	31,3
	Dürüst olma	87	20,0
	İnsanları sevme	53	12,2
	Yardımsever olma	33	7,6
	Hoşgörülü olma	22	5,1
	Güvenilir olma	19	4,4
	Merhametli olma	17	3,9
	Terbiyeli olma	15	3,5
	Başkalarından saygı görme	11	2,5
	Sosyal kabul görme	8	1,8
	Paylaşımçı olma	8	1,8
	Kötü alışkanlıklardan uzak durma	6	1,4
	Ağırbaşlı olma	5	1,2
	Arkadaşlık	5	1,2
	Şefkatli/Sevecen olma	3	0,7
	Alçak gönüllü olma	2	0,5
	Vefalı olma	2	0,5
	Erdemli olma	2	0,5
	Toplam		434

Tablo 22 incelendiğinde; büyükannelerin çocuklarında olmasını istedikleri ilk beş Toplumsal Değer; %31,3 ile saygılı olma, %20,0 ile dürüst olma, %12,2 ile insanları sevme, %7,6 ile yardımsever olma ve %5,1 ile hoşgörülü olma olarak belirlenmiştir. Büyükanneler tarafından en az önem atfedilen Toplumsal Değerler ise %0,5 ile alçak gönüllü olma, vefalı olma ve erdemli olma olarak saptanmıştır.

Büyükannelerin “Çocuğunuzda olmasını istediğiniz değerler nelerdir?” sorusuna ilişkin görüşleri Geleneksel Değerler başlığında analiz edilmiş ve Tablo 23’te gösterilmiştir.

Tablo 23. *Büyükannelerin Geleneksel Değerlerine İlişkin Bulgular*

Değer Tipi	Alt Değerler	f	%
Geleneksel	İnançlı olma	67	20,6
	Ahlaklı olma	65	20,0
	Aileye bağlı olma	63	19,4
	İyi ebeveyn olma	28	8,6
	Mutlu aile ortamı	20	6,2
	İyi niyetli olma	17	5,2
	Vatansever olma	13	4,0
	Söz dinleme	12	3,7
	Anne-babaya ilgi ihtimam gösterme	9	2,8
	Geleneklere bağlı olma	9	2,8
	Namuslu olma	8	2,5
	Özgeci olma	4	1,2
	Minnettarlık duyma	4	1,2
	Misafirperver olma	3	0,9
	Otoriter olma	1	0,3
	Edepli olma	1	0,3
	Kanaatkâr olma	1	0,3
Toplam		325	100

Tablo 23'e göre; büyükanneler %20,6 ile inançlı olma, %20,0 ile ahlaklı olma, %19,4 ile aileye bağlı olma, %8,6 ile iyi ebeveyn olma ve %6,2 ile mutlu aile ortamı Geleneksel Değerlerini çocuklarında görmek istediklerini ifade etmişlerdir. Araştırma grubundaki büyükannelerin en az önem verdikleri Geleneksel Değerler %0,3 ile otoriter olma, edepli olma ve kanaatkâr olma olarak belirlenmiştir.

Büyükannelerin "Çocuğunuzda olmasını istediğiniz değerler nelerdir?" sorusuna ilişkin görüşleri Bireysel Değerler başlığında analiz edilmiş ve Tablo 24'te gösterilmiştir.

Tablo 24. *Büyükannelerin Bireysel Değerlerine İlişkin Bulgular*

Değer Tipi	Alt Değerler	f	%
Bireysel	Düzenli/Temiz olma	20	11,2
	Sabırlı olma	12	6,7
	Mutlu olma	12	6,7
	Sağlıklı olma	11	6,1
	Güler yüzlü olma	10	5,6
	Özgüven sahibi olma	9	5,0
	Sakin olma	9	5,0
	Kibar olma	9	5,0
	Girişken olma	9	5,0
	Cömert olma	8	4,5
	Çevresine kolay uyum gösterebilme	7	3,9
	Anlayışlı olma	6	3,4
	Doğayı sevme	6	3,4
	Mütevazı olma	6	3,4
	Duyarlı olma	5	2,8
	Samimi olma	5	2,8
	Yeniliklere açık olma	5	2,8
	Kararlı olma	4	2,2
	İletişimde güçlü olma	4	2,2
	Huzurlu olma	4	2,2
	Açık sözlü olma	2	1,1
	Empati kurabilme	2	1,1
	Cesur olma	1	0,6
	Neşeli olma	1	0,6
	Karakteri düzgün olma	1	0,6
	Güzel olma	1	0,6
Toplam		179	100

Tablo 24'e göre; büyükannelerin çocuklarında en fazla olmasını istedikleri ilk beş Bireysel Değer; %11,2 ile düzenli/temiz olma, %6,7 ile sabırlı olma ve mutlu olma, %6,1 ile sağlıklı olma ve %5,6 ile güler yüzlü olma olarak belirlenmiştir. Büyükannelerin en az önem atfettikleri Bireysel Değerler ise %0,6 ile cesur olma, neşeli olma, karakteri düzgün olma ve güzel olma olarak saptanmıştır.

Büyükannelerin “Çocuğunuzda olmasını istediğiniz değerler nelerdir?” sorusuna ilişkin görüşleri Kariyer/Bilimsel Değerler başlığında analiz edilmiş ve Tablo 25'te gösterilmiştir.

Tablo 25. *Büyükannelerin Kariyer/Bilimsel Değerlerine İlişkin Bulgular*

Değer	Alt Değerler	f	%
Kariyer/Bilimsel	Çalışkan olma	52	31,3
	Statü sahibi olma	29	17,5
	Başarılı olma	24	14,5
	Kendi ayakları üzerinde durabilme	23	13,9
	Akademik yükselme	17	10,2
	Sorumluluk sahibi olma	12	7,2
	Azimli olma	4	2,4
	İdealist olma	3	1,8
	İşbirliğine açık olma	1	0,6
	Problem çözme becerisine sahip olma	1	0,6
Toplam		166	100

Tablo 25'e göre; büyükanneler çocuklarını yetiştirirken benimsedikleri Kariyer/Bilimsel Değerlerini %31,3 ile çalışkan olma, %17,5 ile statü sahibi olma, %14,5 ile başarılı olma, %13,9 ile kendi ayakları üzerinde durabilme, %10,2 ile akademik yükselme olarak ifade etmişlerdir. Büyükanneler tarafından en az önem verilen Kariyer/Bilimsel değerleri %1,8 ile idealist olma, %0,6 ile işbirliğine açık olma ve problem çözme becerisine sahip olma olarak saptanmıştır.

Büyükannelerin "Çocuğunuzda olmasını istediğiniz değerler nelerdir?" sorusuna ilişkin görüşleri Ekonomik Değerler başlığında analiz edilmiş ve Tablo 26'da gösterilmiştir.

Tablo 26. *Büyükannelerin Ekonomik Değerlerine İlişkin Bulgular*

Değer Tipi	Alt Değerler	f	%
Ekonomik	Tutumlu olma	13	41,9
	Zengin olma	8	25,8
	Üretken ve yararlı olma	6	19,4
	Tok gözlü olma	3	9,7
	Rahat bir hayat sürme	1	3,2
Toplam		31	100

Tablo 26'da görüldüğü gibi; büyükannelerin çocuklarında olmasını istedikleri Ekonomik Değerler %41,9 ile tutumlu olma, %25,8 ile zengin olma, %19,4 ile üretken ve yararlı olma, %9,7 ile tok gözlü olma ve %3,2 ile rahat bir hayat sürme olarak belirlenmiştir.

Büyükannelerin “Çocuğunuzda olmasını istediğiniz değerler nelerdir?” sorusuna ilişkin görüşleri Demokratik Değerler başlığında analiz edilmiş ve Tablo 27’de gösterilmiştir.

Tablo 27. *Büyükannelerin Demokratik Değerlerine İlişkin Bulgular*

Değer Tipi	Alt Değerler	f	%
Demokratik	Hakkını savunma	8	53,3
	Kendini ifade edebilme	2	13,3
	İnsancıl olma	2	13,3
	Vicdan sahibi olma	2	13,3
	Adaletli olma	1	6,7
Toplam		15	100

Tablo 27’de görüldüğü gibi; büyükanneler Demokratik Değerlerden en fazla %53,3 ile hakkını savunma, %13,3 ile kendini ifade edebilme, insancıl olma ve vicdan sahibi olma, %6,7 ile adaletli olma değerlerini benimsemektedir.

0-8 yaş grubu çocuğa sahip annelerin “Çocuğunuzda olmasını istediğiniz değerler nelerdir?” sorusuna ilişkin görüşleri Toplumsal Değerler başlığında analiz edilmiş ve Tablo 28’de gösterilmiştir.

Tablo 28. 0-8 Yaş Grubu Çocuğa Sahip Annelerin Toplumsal Değerlerine İlişkin Bulgular

Değer Tipi	Alt Değerler	f	%
Toplumsal	Saygılı olma	137	27,3
	Dürüst olma	126	25,1
	Yardımsaver olma	37	7,4
	İnsanları sevme	30	6,0
	Güvenilir olma	27	5,4
	Hoşgörülü olma	24	4,8
	Arkadaşlık	21	4,2
	Paylaşımci olma	17	3,4
	Şefkatli/Sevecen olma	16	3,2
	Merhametli olma	14	2,8
	Başkalarından saygı görme	11	2,2
	Alçak gönüllü olma	8	1,6
	Terbiyeli olma	7	1,4
	Kötü alışkanlıklardan uzak durma	6	1,2
	Sosyal kabul görme	5	1,0
	Vefalı olma	4	0,8
	Ağırbaşlı olma	3	0,6
	Toplumsal kurallara uyma	3	0,6
	Fedakâr olma	3	0,6
	Takdir görme	2	0,4
Erdemli olma	1	0,2	
Toplam		502	100

Tablo 28'e göre; 0-8 yaş grubu çocuğa sahip annelerin çocuklarını yetiştirirken en fazla önem verdikleri değer tipi 502 tercih ile Toplumsal Değerler olarak belirlenmiştir. Anneler Toplumsal Değerlerden en fazla %27,3 ile saygılı olma, %25,1 ile dürüst olma, %7,4 ile yardımsaver olma, %6,0 ile insanları sevme ve %5,4 ile güvenilir olma değerlerinin çocuklarında olmasını istemektedir. Annelerin en az önem attıkları Toplumsal Değerler ise %0,6 ile ağırbaşlı olma, toplumsal kurallara uyma ve fedakâr olma, %0,4 ile takdir görme ve %0,2 ile erdemli olma olarak saptanmıştır.

0-8 yaş grubu çocuğa sahip annelerin "Çocuğunuzda olmasını istediğiniz değerler nelerdir?" sorusuna ilişkin görüşleri Bireysel Değerler başlığında analiz edilmiş ve Tablo 29'da gösterilmiştir.

Tablo 29. 0-8 Yaş Grubu Çocuğa Sahip Annelerin Bireysel Değerlerine İlişkin Bulgular

Değer Tipi	Alt Değerler	f	%
Bireysel	Özgüven sahibi olma	49	15,4
	İletişimde güçlü olma	34	10,7
	Düzenli/Temiz olma	30	9,4
	Çevresine kolay uyum gösterebilme	22	6,9
	Kibar olma	18	5,6
	Girişken olma	16	5,0
	Mutlu olma	14	4,4
	Zeki olma	13	4,1
	Sakin olma	10	3,1
	Farklı düşünebilme becerisine sahip olma	9	2,8
	Açık sözlü olma	8	2,5
	Empati kurabilme	8	2,5
	Kararlı olma	7	2,2
	Cömert olma	7	2,2
	Öz kontrol sahibi olma	7	2,2
	Güler yüzlü olma	7	2,2
	Doğayı sevmeye	6	1,9
	Yeniliklere açık olma	6	1,9
	Neşeli olma	5	1,6
	Karakteri düzgün olma	5	1,6
	Hırslı olma	5	1,6
	Sağlıklı olma	5	1,6
	Anlayışlı olma	4	1,3
	Cesur olmak	4	1,3
	Duyarlı olma	4	1,3
	Samimi olma	4	1,3
	Yetenekli ve farklı becerilere sahip olma	3	0,9
	Sabırlı olma	2	0,6
	Yaşamdan zevk alma	2	0,6
	Lider olma	2	0,6
	Mücadeleci olma	1	0,3
	Affedebilir olma	1	0,3
Güzel olma	1	0,3	
Toplam		319	100

Tablo 29'a göre; 0-8 yaş grubu çocuğa sahip annelerin Toplumsal Değerlerden sonra çocuklarında olmasını en fazla istedikleri değer tipi 319 tercih ile Bireysel Değerler olarak belirlenmiştir. Anneler Bireysel Değerlerden en fazla %15,4 ile özgüven sahibi olma, %10,7 ile iletişimde güçlü olma, %9,4 ile düzenli/temiz olma, %6,9 ile çevresine kolay uyum gösterebilme ve %5,6 ile kibar olmayı çocuklarında

görmek istediklerini ifade etmişlerdir. Araştırma kapsamındaki annelerin en az önem verdikleri Bireysel Değerler ise %0,3 ile mücadeleci, affedebilir ve güzel olma olarak saptanmıştır.

0-8 yaş grubu çocuğa sahip annelerin “Çocuğunuzda olmasını istediğiniz değerler nelerdir?” sorusuna ilişkin görüşleri Kariyer/Bilimsel Değerler başlığında analiz edilmiş ve Tablo 30’da gösterilmiştir.

Tablo 30. 0-8 Yaş Grubu Çocuğa Sahip Annelerin Kariyer/Bilimsel Değerlerine İlişkin Bulgular

Değer Tipi	Alt Değerler	f	%
Kariyer/Bilimsel	Çalışkan olma	85	29,8
	Başarılı olma	53	18,6
	Statü sahibi olma	43	15,1
	Akademik yükselme	29	10,2
	Kendi ayakları üzerinde durabilme	22	7,7
	Sorumluluk sahibi olma	19	6,7
	Azimli olma	9	3,2
	Kültürlü olma	4	1,4
	Öğrenmeye açık olma	4	1,4
	Bilimsel düşünme becerisine sahip olma	3	1,0
	Disiplinli olma	2	0,7
	Meraklı olma	2	0,7
	İşbirliğine açık olma	2	0,7
	Problem çözme becerisine sahip olma	2	0,7
	Gözlemci olma	2	0,7
Hedeflerini belirleme	2	0,7	
İdealist olma	1	0,4	
Toplam		284	100

Tablo 30’a göre; 0-8 yaş grubu çocuğa sahip anneler Bireysel Değerlerden sonra en fazla önem atfettikleri değer tipi 285 tercih ile Kariyer/Bilimsel Değerler olarak belirlenmiştir. Anneler çocuklarında en fazla olmasını istedikleri Kariyer/Bilimsel Değerlerini %29,8 ile çalışkan olma, %18,6 ile başarılı olma, %15,1 ile statü sahibi olma, %10,2 ile akademik yükselme ve %7,7 ile kendi ayakları üzerinde durabilme olarak ifade etmişlerdir. Annelerin en az önem atfettikleri Kariyer Değerleri %0,4 ile idealist olma olarak belirlenmiştir.

0-8 yaş grubu çocuğa sahip annelerin “Çocuğunuzda olmasını istediğiniz değerler nelerdir?” sorusuna ilişkin görüşleri Geleneksel Değerler başlığında analiz edilmiş ve Tablo 31’de gösterilmiştir.

Tablo 31. *0-8 Yaş Grubu Çocuğa Sahip Annelerin Geleneksel Değerlerine İlişkin Bulgular*

Değer Tipi	Alt Değerler	f	%
Geleneksel	Ahlaklı olma	48	25,0
	İnançlı olma	33	17,2
	Aileye bağlı olma	27	14,1
	Vatansever olma	14	7,3
	Söz dinleme	14	7,3
	Mutlu aile ortamı	11	5,7
	Özgeci olma	8	4,2
	İyi niyetli olma	8	4,2
	Kardeş ilişkilerinde iyi olma	7	3,6
	Geleneklere bağlı olma	7	3,6
	Minnettarlık duyma	6	3,1
	Namuslu olma	3	1,6
	Edepli olma	2	1,0
	Anne-babaya ilgi ihtimam gösterme	2	1,0
	Kanaatkâr olma	2	1,0
Toplam		192	100

Tablo 31’de görüldüğü gibi; 0-8 yaş grubu çocuğa sahip annelerin Kariyer/Bilimsel Değerlerden sonra çocuk yetiştirirken en fazla önem verdikleri değer tipinin 192 tercih ile Geleneksel Değerler olduğu saptanmıştır. Annelerin Geleneksel Değerlerden en fazla %25,0 ile ahlaklı olma, %17,2 ile inançlı olma, %14,1 ile aileye bağlı olma, %7,3 ile vatansever olma ve söz dinlemenin çocuklarında olmasını istedikleri belirlenmiştir. Araştırma kapsamındaki annelerin en az önem verdikleri Geleneksel Değerler ise %1,0 ile edepli olma, anne-babaya ilgi ihtimam gösterme ve kanaatkâr olma olarak saptanmıştır.

0-8 yaş grubu çocuğa sahip annelerin “Çocuğunuzda olmasını istediğiniz değerler nelerdir?” sorusuna ilişkin görüşleri Demokratik Değerler başlığında analiz edilmiş ve Tablo 32’de gösterilmiştir.

Tablo 32. 0-8 Yaş Grubu Çocuğa Sahip Annelerin Demokratik Değerlerine İlişkin Bulgular

Değer Tipi	Alt Değerler	f	%
Demokratik	Hakkını savunma	15	30,0
	Adaletli olma	9	18,0
	İnsancıl olma	8	16,0
	Vicdan sahibi olma	6	12,0
	Kendini ifade edebilme	6	12,0
	Özgür olma	3	6,0
	Etik değerlere sahip olma	2	4,0
	Açık fikirli olma	1	2,0
Toplam		50	100

Tablo 32'ye göre; 0-8 yaş grubu çocuğa sahip annelerin Geleneksel Değerlerden sonra çocuk yetiştirirken önem verdikleri değer tipi toplam 50 tercih ile Demokratik Değerler olarak belirlenmiştir. Annelerin Demokratik Değerlerden en fazla %30,0 ile hakkını savunma, %18,0 ile adaletli olma, %16,0 ile insancıl olma, %12,0 ile vicdan sahibi olma ve kendini ifade edebilme değerlerine önem verdikleri saptanmıştır. Annelerin çocuk yetiştirirken en az önem attıkları değerler ise %6,0 ile özgür olma, %4,0 ile etik değerlere sahip olma ve %2,0 ile açık fikirli olma olarak belirlenmiştir.

0-8 yaş grubu çocuğa sahip annelerin “Çocuğunuzda olmasını istediğiniz değerler nelerdir?” sorusuna ilişkin görüşleri Ekonomik Değerler başlığında analiz edilmiş ve Tablo 33'te gösterilmiştir.

Tablo 33. 0-8 Yaş Grubu Çocuğa Sahip Annelerin Ekonomik Değerlerine İlişkin Bulgular

Değer Tipi	Alt Değerler	f	%
Ekonomik	Tutumlu olma	11	45,8
	Üretken ve yararlı olma	6	25,0
	Ekonomik özgürlüğe sahip olma	3	12,5
	Zengin olma	2	8,3
	Rahat bir hayat sürme	2	8,3
Toplam		24	100

Tablo 33'te görüldüğü gibi; 0-8 yaş grubu çocuğa sahip annelerin çocuklarını yetiştirirken en son önem attıkları değer tipi Ekonomik Değerler olarak belirlenmiştir. Anneler bu Ekonomik Değerler arasından en çok %45,8 tercih ile tutumlu olma

değerinin çocuklarında olmasını istemektedir. Ardından %25,0 ile üretken ve yararlı olma, %12,5 ile ekonomik özgürlüğe sahip olma, %8,3 ile zengin olma ve rahat bir hayat sürme değerlerini çocuklarında görmek istemektedirler.

0-8 yaş grubu çocuğa sahip annelerin “Çocuğunuzda olmasını istediğiniz değerler nelerdir?” sorusuna ilişkin görüşleri analiz edilmiş ve altı temel değer tipinde en fazla önem verdikleri on değer Tablo 34’te gösterilmiştir.

Tablo 34. 0-8 Yaş Grubu Çocuğa Sahip Annelerin Altı Temel Değer Tipinden Çocuklarında En Fazla Olmasını İstedikleri On Değer

Değer	f	%
Saygılı olma	138	21,4
Dürüst olma	126	19,5
Çalışkan olma	85	13,2
Başarılı olma	53	8,2
Özgüven sahibi olma	49	7,6
Ahlaklı olma	48	7,4
Statü sahibi olma	43	6,7
Yardımsaver olma	37	5,7
İletişimde güçlü olma	34	5,3
İnançlı olma	33	5,1
Toplam	646	100

Tablo 34’e göre; annelerin çocuklarında çocuk yetiştirirken en fazla önem verdikleri değerler sırasıyla %21,4 ile saygılı olma, %19,5 ile dürüst olma, %13,2 ile çalışkan olma, %8,2 ile başarılı olma, %7,6 ile özgüven sahibi olma, %7,4 ile ahlaklı olma, %6,7 ile kariyer sahibi olma, %5,7 ile yardımsaver olma, %5,3 ile sosyal olma ve %5,1 ile inanca olma olarak belirlenmiştir.

Büyükannelerin “Çocuğunuzda olmasını istediğiniz değerler nelerdir?” sorusuna ilişkin görüşleri analiz edilmiş ve altı temel değer tipinde en fazla önem verdikleri on değer Tablo 35’de gösterilmiştir.

Tablo 35. *Büyükannelerin Altı Temel Değer Tipinden Çocuklarında En Fazla Olmasını İstedikleri On Değer*

Değer	f	%
Saygılı olma	136	22,2
Dürüst olma	87	14,2
İnançlı olma	67	10,9
Ahlaklı olma	65	10,6
Aileye bağlı olma	63	10,3
İnsanları sevme	53	8,6
Çalışkan olma	52	8,5
Yardımsaver olma	33	5,4
Statü sahibi olma	29	4,7
İyi ebeveyn olma	28	4,6
Toplam	613	100

Tablo 35 incelendiğinde; büyükannelerin çocuklarında en fazla olmasını istedikleri değerler sırasıyla %22,2 ile saygılı olma, %14,2 ile dürüst olma, %10,9 ile inancılı olma, %10,6 ile ahlaklı olma, %10,3 ile aileye bağlı olma, %8,6 ile insanları sevme, %8,5 ile çalışkan olma, %5,4 ile yardımsaver olma, %4,7 ile statü sahibi olma ve %4,6 ile iyi ebeveyn olma olarak saptanmıştır.

Büyük Büyükannelerin “Çocuğunuzda olmasını istediğiniz değerler nelerdir?” sorusuna ilişkin görüşleri analiz edilmiş ve altı temel değer tipinde en fazla önem verdikleri on değer Tablo 36’da gösterilmiştir.

Tablo 36. *Büyük Büyükannelerin Altı Temel Değer Tipinde Çocuklarında En Fazla Olmasını İstedikleri On Değer*

Değer	f	%
Saygılı olma	105	20,9
Dürüst olma	85	16,9
İnançlı olma	71	14,1
Aileye bağlı olma	61	12,2
Ahlaklı olma	38	7,6
Anne babaya ilgi-ihdimam gösterme	36	7,2
İnsanları sevme	32	6,4
Çalışkan olma	31	6,2
Vatansever olma	25	5,0
Mutlu aile ortamı	18	3,6
Toplam	502	100

Tablo 36'daki değerler incelendiğinde; büyük büyükannelerin çocuklarına attıkları değerler %20,9 ile saygılı olma, %16,9 ile dürüst olma, %14,1 ile inançlı olma, %12,2 ile aileye bağlı olma, %7,6 ile ahlaklı olma, %7,2 ile anne babaya ilgi-ihitimam gösterme, %6,4 ile insanları sevme, %6,2 ile çalışkan olma, %5,0 ile vatansever olma ve %3,6 ile mutlu aile ortamına sahip olma olarak belirlenmiştir.

3.3. ÜÇ KUŞAK ANNELERİN DEĞERLERİNİN DEĞİŞİMİNE İLİŞKİN BULGULAR

Tablo 37'de üç kuşak annelerin değerlerinin zaman içindeki değişimi gösterilmiştir.

Tablo 37. Üç Kuşak Annelerin Değer Tiplerinin Değişimine İlişkin Bulgular

Değer Tipi	Büyük Büyükanne		Büyükanne		Anne	
	f	%	f	%	f	%
Toplumsal	338	40,7	434	37,7	502	36,6
Geleneksel	315	37,9	325	28,3	192	14,0
Kariyer/Bilimsel	89	10,7	166	14,4	285	20,8
Bireysel	63	7,6	179	15,6	319	23,3
Ekonomik	16	1,9	31	2,7	24	1,7
Demokratik	10	1,2	15	1,3	50	3,6
Toplam	831	100	1150	100	1372	100

Tablo 37 incelendiğinde; Büyük büyükannelerin çocuklarında olmasını istedikleri değer tipleri sırasıyla %40,7 ile Toplumsal, %37,9 ile Geleneksel, %10,7 ile Kariyer/Bilimsel, %7,6 ile Bireysel, %1,9 ile Ekonomik, %1,2 ile Demokratik olarak belirlenmiştir.

Bu sıralama büyükanneler için %37,7 ile Toplumsal, %28,3 ile Geleneksel, %15,6 ile Bireysel, %14,4 ile Kariyer/Bilimsel, %2,7 ile Ekonomik, %1,3 ile Demokratik olarak saptanmıştır.

0-8 yaş grubu çocuğa sahip annelerin çocuk yetiştirirken önem verdikleri değer tipleri ise %36,6 ile Toplumsal, %23,3 ile Bireysel, %20,8 ile Kariyer/Bilimsel, %14,0 ile Geleneksel, %3,6 ile Demokratik ve %1,7 ile Ekonomik olarak belirlenmiştir.

Üç kuşak annelerin “Çocuğunuzda olmasını istediğiniz değerler nelerdir?” sorusuna ilişkin görüşleri Toplumsal Değerler başlığı altında analiz edilmiş ve kuşaklar arası karşılaştırması Tablo 38'de gösterilmiştir.

Tablo 38. Üç Kuşak Annelerin Toplumsal Değerlerinin Değişimi

Değer Tipi	Alt Değerler	Büyük Büyükanne		Büyükanne		Anne	
		f	%	f	%	f	%
Toplumsal	Saygılı olma	105	31,1	136	31,3	137	27,3
	Dürüst olma	85	25,1	87	20,0	126	25,1
	İnsanları sevme	32	9,5	53	12,2	30	6,0
	Yardıms sever olma	16	4,7	33	7,6	37	7,4
	Merhametli olma	15	4,4	17	3,9	14	2,8
	Başkalarından saygı görme	15	4,4	11	2,5	11	2,2
	Terbiyeli olma	15	4,4	15	3,5	7	1,4
	Güvenilir olma	9	2,7	19	4,4	27	5,4
	Arkadaşlık	8	2,4	5	1,2	21	4,2
	Kötü alışkanlıklardan uzak durma	7	2,1	6	1,4	6	1,2
	Şefkatli/Sevecen olma	7	2,1	3	0,7	16	3,2
	Hoşgörülü olma	6	1,8	22	5,1	24	4,8
	Ağırbaşlı olma	5	1,5	5	1,2	3	0,6
	Alçak gönüllü olma	4	1,2	-	-	8	1,6
	Vefalı olma	4	1,2	2	0,5	4	0,8
	Fedakâr olma	3	0,9	-	-	3	0,6
	Paylaşımçı olma	1	0,3	8	1,8	17	3,4
	Toplumsal kurallara uyma	1	0,3	-	-	3	0,6
	Sosyal kabul görme	-	-	8	1,8	5	1,0
	Erdemli olma	-	-	2	0,5	1	0,2
Takdir görme	-	-	-	-	2	0,4	
Toplam		338	100	434	100	502	100

- Büyük büyükanne tarafından en fazla önem verilen ilk iki değer
- Büyükanne tarafından en fazla önem verilen ilk iki değer
- 0-8 yaş grubu çocuğa sahip anneler tarafından en fazla önem verilen ilk iki değer
- Kuşaklar arası değişim yaşanan değer

Tablo 38'e göre; annelerin, büyükanne ve büyük büyükanne Toplumsal Değerlerinin birbirine benzer olduğu görülmektedir. Her üç kuşaktaki annelerin çocuklarında en fazla olmasını istedikleri Toplumsal Değerler saygılı olma ve dürüst olma olarak belirlenmiştir. Bu değerleri insanları sevme ve yardıms sever olma değerleri izlemektedir. Ancak, 0-8 yaş grubu çocuğa sahip annelerin arkadaşlık değerine %4,2 ile büyükanne ve büyük büyükanne'den daha fazla önem verdikleri görülmektedir.

Üç kuşak annelerin "Çocuğunuzda olmasını istediğiniz değerler nelerdir?" sorusuna ilişkin görüşleri Geleneksel Değerler başlığı altında analiz edilmiş ve kuşaklar arası karşılaştırması Tablo 39'da gösterilmiştir.

Tablo 39. Üç Kuşak Annelerin Geleneksel Değerlerinin Değişimi

Değer Tipi	Alt Değerler	Büyük Büyükanne		Büyükanne		Anne	
		f	%	f	%	f	%
Geleneksel	İnançlı olma	71	22,5	67	20,6	33	17,2
	Aileye bağlı olma	61	19,4	63	19,4	27	17,2
	Ahlaklı olma	38	12,1	65	20,0	48	25,0
	Anne babaya ilgi-ihdimam gösterme	36	11,4	9	2,8	2	1,0
	Vatansever olma	25	7,9	13	4,0	14	7,3
	Mutlu aile ortamı	18	5,7	20	6,2	11	5,7
	Geleneklere bağlı olma	16	5,1	9	2,8	7	3,6
	Söz dinleme	15	4,8	12	3,7	14	7,3
	İyi niyetli olma	11	3,5	17	5,2	8	4,2
	Namuslu olma	8	2,5	8	2,5	3	1,6
	Minnettarlık duyma	7	2,2	4	1,2	6	3,1
	Misafirperver olma	5	1,6	3	0,9	-	-
	Özgeci olma	3	1,0	4	1,2	8	4,2
	Kanaatkâr olma	1	0,3	1	0,3	2	1,0
	İyi ebeveyn olma	-	-	28	8,6	-	-
	Kardeş ilişkilerinde iyi olma	-	-	-	-	7	3,6
	Edepli olma	-	-	1	0,3	2	1,0
	Otoriter olma	-	-	1	0,3	-	-
	Toplam		315	100	325	100	192

Tablo 39’da görüldüğü gibi; üçüncü kuşaktan birinci kuşağa gelindikçe annelerin inançlı olma, aileye bağlı olma ve anne-babaya ilgi ihtimam gösterme değerlerine yönelimlerinin azaldığı görülmektedir. Büyük büyükanne tarafından %22,5 tercih ile birinci sırada önemli görülen inançlı olma değeri; büyükanne tarafından %20,6, anneler tarafından %17,2 tercih ile daha az önemli görülmektedir. Anneler tarafından %17,2 tercih ile önem atfedilen aileye bağlı olma değeri büyükanne tarafından %19,4 ile büyük büyükanne tarafından yine %19,4 ile önem atfedilerek daha fazla tercih edilen değerler arasına girmiştir. Benzer olarak anne-babaya ilgi ihtimam gösterme değeri anneler için %1,0, büyükanne için %2,8, büyük büyükanne için %11,4 tercih ile önemli görülmüştür. Kardeş ilişkilerinde iyi olma değeri sadece anneler tarafından %3,6 tercih ile ifade edilmiştir. Ayrıca, iyi ebeveyn olma değeri %8,6 ile büyükanne tarafından dördüncü sırada önem atfedilen değer olmasına rağmen anneler ve büyük büyükanne tarafından tercih edilmemiştir.

Üç kuşak annelerin “Çocuğunuzda olmasını istediğiniz değerler nelerdir?” sorusuna ilişkin görüşleri Kariyer/Bilimsel Değerler başlığı altında analiz edilmiş ve kuşaklar arası karşılaştırması Tablo 40’da gösterilmiştir.

Tablo 40. Üç Kuşak Annelerin Kariyer/Bilimsel Değerlerinin Değişimi

Değer Tipi	Alt Değerler	Büyük		Büyükanne		Anne	
		Büyükanne					
		f	%	f	%	f	%
Kariyer/Bilimsel	Çalışkan olma	31	34,8	52	31,3	85	29,8
	Başarılı olma	15	16,7	24	14,5	53	18,6
	Statü sahibi olma	14	15,7	29	17,5	43	15,1
	Kendi ayakları üzerinde durabilme	8	9,0	23	13,9	22	7,7
	Akademik yükselme	8	9,0	17	10,2	29	10,2
	Sorumluluk sahibi olma	7	7,9	12	7,2	19	6,7
	Azimli olma	6	6,7	4	2,4	9	3,2
	İdealist olma	-	-	3	1,8	1	0,4
	Kültürlü olma	-	-	-	-	4	1,4
	Öğrenmeye açık olma	-	-	-	-	4	1,4
	Bilimsel düşünme becerisine sahip olma	-	-	-	-	3	1,0
	İşbirliğine açık olma	-	-	1	0,6	2	0,7
	Problem çözme becerisine sahip olma	-	-	1	0,6	2	0,7
	Disiplinli olma	-	-	-	-	2	0,7
	Meraklı olma	-	-	-	-	2	0,7
	Gözlemci olma	-	-	-	-	2	0,7
	Hedeflerini belirleme	-	-	-	-	2	0,7
	Toplam		89	100	166	100	284

Tablo 40’a göre; annelerin, büyükannelerin ve büyük büyükannelerin çocuklarında en fazla olmasını istedikleri Kariyer/Bilimsel değerlerinin paralellik gösterdiği söylenebilir. Çalışkan olma değeri büyük büyükanneler tarafından %34,8, büyükanneler tarafından %31,3 ve anneler tarafından %29,8 tercih ile en çok önemsenen Kariyer/Bilimsel Değer olarak belirlenmiştir.

Üç kuşak annelerin “Çocuğunuzda olmasını istediğiniz değerler nelerdir?” sorusuna ilişkin görüşleri Bireysel Değerler başlığı altında analiz edilmiş ve kuşaklar arası karşılaştırması Tablo 41’de gösterilmiştir.

Tablo 41'e göre; birinci kuşaktan üçüncü kuşağa yani büyük büyükannelerden annelere gelindikçe, 0-8 yaş çocuk sahibi olan annelerin özgüven sahibi olma, iletişimde güçlü olma, çevresine kolay uyum gösterebilme, kibar olma değerlerinin çocuklarında olmasına daha fazla önem verdikleri görülmektedir. Anneler tarafından %15,4 ile birinci sırada önem verilen özgüven sahibi olma değeri büyükanneler tarafından %5,0, büyük büyükanneler tarafından %1,6 ile daha az önem verilen değerler arasında yer almıştır. Anneler için %10,7 tercih ile ikinci sırada önemli görülen iletişimde güçlü olma değeri, büyükanneler için %2,2 ile daha az önem verilen bireysel değerler arasında yer almıştır. Bu değer büyük büyükanneler tarafından ise hiç ifade edilmemiştir. Tam tersi olarak daha olgun kişilik özellikleri olarak da adlandırabileceğimiz sabırlı olma ve cömert olma değerlerine 0-8 yaş grubu çocuğa sahip annelerin daha az yöneldikleri tespit edilmiştir. Büyükanneler tarafından ikinci, büyük büyükanneler tarafından üçüncü sırada önem verilen sabırlı olma değeri anneler için %0,6 tercih ile son sıralarda yer almıştır. Ayrıca, annelerin %4,1 tercih ile önem verdikleri zeki olma değerinin büyükanneler ve büyük büyükanneler tarafından dile getirilmediği belirlenmiştir.

Üç kuşak annelerin "Çocuğunuzda olmasını istediğiniz değerler nelerdir?" sorusuna ilişkin görüşleri Ekonomik Değerler başlığı altında analiz edilmiş ve kuşaklar arası karşılaştırması Tablo 42'de gösterilmiştir.

Tablo 42. Üç Kuşak Annelerin Ekonomik Değerlerinin Değişimi

Değer Tipi	Alt Değerler	Büyük Büyükanne		Büyükanne		Anne	
		f	%	f	%	f	%
Ekonomik	Tutumlu olma	9	56,3	13	41,9	11	45,8
	Zengin olma	7	43,7	8	25,8	2	8,3
	Üretken ve yararlı olma	-	-	6	19,3	6	25,0
	Tok gözlü olma	-	-	3	9,7	-	-
	Rahat bir hayat sürme	-	-	1	3,2	2	8,3
	Ekonomik özgürlüğe sahip olma	-	-	-	-	3	12,5
Toplam		16	100	31	100	24	100

Tablo 42'ye göre; anneler, büyükanneler ve büyük büyükannelerin çocuklarında en çok olmasını istedikleri Ekonomik Değerler sırasıyla %56,3, %41,9 ve %45,8 tercih ile tutumlu olma olarak belirlenmiştir. Büyükanneler ve büyük büyükanneler için sırasıyla %25,8 ve %43,7 tercih ile ikinci sırada önem verilen zengin olma değerinin anneler için %8,3 tercih ile son sırada yer aldığı belirlenmiştir. Zengin olma değerinin

yerine anneler için ikinci sırada önem verilen değer üretken ve yararlı olma olarak belirlenmiştir. Anneler tarafından %12,5 tercih ile önem verilen ekonomik özgürlüğe sahip olma değerine ise büyükanneler ve büyük büyükanneler tarafından önem atfedilmediği saptanmıştır.

Üç kuşak annelerin “Çocuğunuzda olmasını istediğiniz değerler nelerdir?” sorusuna ilişkin görüşleri Demokratik Değerler başlığı altında analiz edilmiş ve kuşaklar arası karşılaştırması Tablo 43’te gösterilmiştir.

Tablo 43. Üç Kuşak Annelerin Demokratik Değerlerinin Değişimi

Değer Tipi	Alt Değerler	Büyük Büyükanne		Büyükanne		Anne	
		f	%	f	%	f	%
Demokratik	Vicdan sahibi olma	5	50,0	2	13,3	6	12,0
	İnsancıl olma	1	10,0	2	13,3	8	16,0
	Hakkını savunma	1	10,0	8	53,3	15	30,0
	Adaletli olma	1	10,0	1	6,7	9	18,0
	Özgür olma	1	10,0	-	-	3	6,0
	Etik değerlere sahip olma	1	10,0	-	-	2	4,0
	Kendini ifade edebilme	-	-	2	13,3	6	12,0
	Açık fikirli olma	-	-	-	-	1	2,0
Toplam		10	100	15	100	50	100

Tablo 43’teki değerler incelendiğinde; annelerin, büyükanneler ve büyük büyükannelere göre demokratik değerlere daha fazla önem verdikleri görülmektedir. Ancak, vicdan sahibi olma değeri %50,0 tercih ile büyük büyükannelerin en fazla önem verdikleri demokratik değer olarak saptanmıştır. Bu değer büyükanneler tarafından %13,3, anneler tarafından %12,0 ile önemsenmektedir. Hakkını savunma değeri ise büyük büyükannelere göre büyükanneler ve anneler için daha fazla önem verilen değer olarak belirlenmiştir.

BÖLÜM 4

TARTIŞMA ve ÖNERİLER

Bu kısımda, araştırmanın amaçlarına yönelik olarak elde edilen bulgular tartışılmış ve sonuçlara yönelik önerilerde bulunulmuştur.

4.1. TARTIŞMA

Araştırmanın amacı doğrultusunda bu bölümde araştırmacı tarafından üç kuşaktan anneler ile yapılan görüşmeler ve uzman değerlendirmeleri doğrultusunda oluşturulan değer sınıflaması, üç kuşaktan annelerin çocuklarında olmasını istedikleri değerler ve bu değerlerin zaman içindeki değişimine ilişkin bulgular ilgili alan yazın doğrultusunda tartışılmıştır.

Alan yazın tarandığında Türk toplumuna ilişkin değerlerin sınıflandırılmasına yönelik çalışmaların çok az yapılmış olduğu görülmektedir (Acat ve Aslan, 2012; Güngör, 1993). Yapılan bu çalışmalarda ise yabancı toplumların kültürlerine özgü hazırlanan değer sınıflamaları temel alınmış ya da bireylere belirli sayıda değer içeren değer listeleri uygulanmıştır. Bu çalışma ile Türk toplumundaki üç kuşak annelere ulaşılmış, onlara yöneltilen açık uçlu sorular doğrultusunda Türk toplumunun yaklaşık 100 yıllık bir yaşam sürecindeki değerleri saptanmaya çalışılmıştır. Elde edilen sonuçlar Türkiye'nin 100 yıl boyunca geçirdiği toplumsal değişim de göz önüne alınarak yordanmaya çalışılmıştır.

4.1.1. Değer Sınıflamasına İlişkin Tartışma

Değerleri kesin çizgilerle ayırıp tam bir değer listesi çıkarmak mümkün olmasa da üzerinde fikir birliğine varılan sınıflamalar ortaya koyulabilir. Yapılan bu çalışmada üç kuşaktan anneler ile yapılan görüşmeler ve uzman değerlendirmesi doğrultusunda ortaya konulan değer sınıflamasına göre değerler; Toplumsal, Geleneksel, Bireysel,

Kariyer/Bilimsel, Demokratik ve Ekonomik olmak üzere altı başlık etrafında toplanmıştır. Toplumsal Değerler 21 alt değerden, Geleneksel Değerler 18 alt değerden, Bireysel Değerler 35 alt değerden, Kariyer/Bilimsel Değerler 17 alt değerden, Demokratik Değerler 8 alt değerden ve Ekonomik Değerler 6 alt değerden olmak üzere toplam 105 alt değerden oluşmaktadır.

Değer sınıflamalarına ilişkin alan yazın incelendiğinde yurtdışında ve yurt içinde çeşitli değer sınıflamaları ile karşılaşılmaktadır. Spranger (1928) değerleri bilimsel, estetik, ekonomik, siyasi, sosyal ve dini değerler olmak üzere altıya ayırmıştır. Rokeach tarafından 1973 Yılında yapılan sınıflamada değerler amaç ve araç değerler olarak iki grupta toplanmış ve toplam 36 değer belirlenmiştir. Schwartz (1992) yaptığı sınıflamasında değerleri yeniliklere açıklık, öz aşkınlık, özgenişletim ve muhafazacılık olmak üzere dört tipe ayırmıştır. Bu dört tip de kendi arasında güç, başarı, hazcılık, uyarılım, özyönelim, evrenselcilik, iyilikseverlik, geleneksellik, uyma ve güvenlik olarak on boyutta incelenmiştir.

Türkiye’de ise Akbaş (2004) Milli Eğitimin duyuşsal amaçlarından yola çıkarak ortaya koyduğu sınıflamasında değerleri; geleneksel, demokratik, çalışma-iş, bilimsel ve temel değerler olarak isimlendirmiştir. Acat ve Aslan (2012) ise değerleri muhafazakar-geleneksel, ulusal-milli, öze dönük-kişisel, sosyal-toplumsal, bilimsel-yenilikçi olarak sınıflayarak, yeni bir değer sınıflaması ortaya koymuştur.

Yapılan araştırmada değer tiplerinin içerdiği alt değerler ve bu değerlerin kapsamı onu diğer sınıflamalardan ayırarak özgünlük kattığı söylenebilir. Değerlerin toplumlarla birlikte var olduğu ve her toplumda farklılaştığı göz önünde bulundurulduğunda; Türk kültürüne özgü değerlerin bir sınıflama aracılığıyla ortaya konmasının önemli olduğu düşünülmektedir. Ayrıca değişim ve dönüşümün çok hızlı yaşandığı günümüzde yeni değer ve değer tiplerinin tespiti, var olanların revizyonunun sağlanması adına katkı sağlaması bakımından önemlidir.

Araştırmacı tarafından ortaya konulan sınıflamada literatürdeki diğer sınıflamalardan farklı olarak insanlar içerisindeki konum ve statüyü belirleyen Kariyer/Bilimsel Değerler yeni bir değer tipi olarak ele alınmıştır. Küreselleşme süreciyle birlikte iletişimin, insana ve eğitime verilen önemin artması, bu yeni değer kategorisinin oluşmasını sağladığı düşünülebilir. Tatlıdil ve Esgin Günder (2013) ve Hökelekli (2013)’ye göre de küreselleşme süreciyle birlikte birçok toplumun kültüründe yeni değerlerin ortaya çıktığı görülmektedir.

Üç kuşak annelerin görüşleri doğrultusunda araştırmacı tarafından gerçekleştirilen sınıflamada toplumsal beklentilere yön veren değerler Toplumsal Değerler başlığı altında birleştirilmiştir. Bu değer boyutu altındaki değerler saygılı olma, dürüst olma, insanları sevme, yardımsever olma, güvenilir olma, hoşgörülü olma, merhametli olma, başkalarından saygı görme, terbiyeli olma, paylaşımcı olma, arkadaşlık, kötü alışkanlıklardan uzak durma, alçak gönüllü olma, ağırbaşlı olma, sosyal kabul görme, vefalı olma, şefkatli/sevecen olma, fedakâr olma, toplumsal kurallara uyma, erdemli olma ve takdir görme olarak belirlenmiştir. Alan yazındaki değer sınıflamaları incelendiğinde yurtdışından Rokeach (1973), yurtiçinden Akbaş (2004) ve Acat ve Aslan (2012)'in değer sınıflamasındaki bazı değerlerin araştırma kapsamındaki Toplumsal Değerler ile örtüştüğü görülmektedir. Rokeach (1973)'in değer sınıflamasındaki gerçek sevgi, yardımsever ve dürüst; Akbaş (2004)'in sınıflamasındaki yardımsever, güvenilir, saygılı, hoşgörülü olmak değerleri yapılan araştırmanın Toplumsal Değerler başlığı altında yer almaktadır. Acat ve Aslan (2012)'in yapmış olduğu değer sınıflamasındaki dürüstlük, büyüklere saygı, güvenilir, insanları ve doğayı sevme, kurallara ve düzene saygı (toplumsal kurallara uyma), yardımsever, alçak gönüllü, merhametli ve ağırbaşlı olma değerleri araştırma kapsamında hazırlanan değer sınıflaması ile örtüşmektedir. Araştırma kapsamında üç kuşak annelerin görüşleri doğrultusunda saptanan diğer sınıflamalarda bulunmayan toplumsal değerler ise başkalarından saygı görme, terbiyeli olma, şefkatli/sevecen olma, paylaşımcı olma, arkadaşlık, kötü alışkanlıklardan uzak durma, sosyal kabul görme, vefalı olma, fedakar olma, erdemli olma, takdir görme olarak belirlenmiştir. Araştırma kapsamında ortaya konulan Toplumsal Değerler Acat ve Aslan (2012) tarafından yapılmış olan sınıflamadaki değer ifadeleriyle örtüşmektedir. Bunun nedeninin Acat ve Aslan (2012) tarafından Türkiye'ye uygun olduğu düşünülen değerlerin de sınıflamaya eklenmesi olduğu düşünülmektedir.

Kuşaktan kuşağa annelerin değerlerinin saptandığı araştırma kapsamında geniş yelpazede bir Bireysel Değer sınıflaması ortaya koyulmuştur. Rokeach (1973)'in amaç ve araç değerleri arasında yer alan hırslı, açık görüşlü olma (açık fikirli olma), yeteneklilik, neşe, temiz, cesaret, affedicilik, hayal gücü kuvvetli (farklı düşünebilme becerisine sahip olma), kibar, öz-kontrol, mutluluk; Schwartz (1992)'in hayattan tat alma (yaşamdan zevk alma), hırslı olmak, cesur olmak, zeki olmak, yaratıcı olmak (farklı düşünebilme becerisine sahip olma), doğayla bütünlük içinde olmak (doğa sevgisi), bağışlayıcı olmak (affedebilir olma), kibarlık, kendini denetleyebilmek (öz

kontrol sahibi olma) değerleri araştırmanın Bireysel Değerleri arasında yer almaktadır. Akbaş (2004)'ın sınıflamasında yer alan girişimci olmak, kibar olmak, yaratıcı olmak, sağlıklı olmak, çevreyi korumak (doğayı sevme), temiz olmak değerleri yapılan araştırmanın bireysel değerleri ile örtüşmektedir. Benzer olarak, Acat ve Aslan tarafından 2012 yılında yapılan çalışmada yer alan insanları ve doğayı sevme, cesur, bakımlı/temiz olma, öz kontrol, lider, titiz, samimi, bağışlayıcı, kibar, cömert, hırslı, empati kurma, yenilikçi (yeniliklere açık olma), yaratıcı, kararlı değerleri araştırmanın Bireysel Değerleri ile örtüşmektedir. Araştırma kapsamında oluşturulan Bireysel Değerlerin Acat ve Aslan (2012)'ın sınıflamasıyla uyduğu görülmektedir. Bu durumun Acat ve Aslan (2012)'nin sınıflamasının diğer araştırmalara göre daha yakın bir tarihte gerçekleştirilmiş olması; dolayısıyla günümüz değerlerini daha fazla içeriyor olmasından kaynaklandığı söylenebilir. Ayrıca, üç kuşak annelere sorulan açık uçlu sorular doğrultusunda diğer dört değer sınıflamasından farklı olarak özgüven sahibi olma, iletişimde güçlü olma, çevresine kolay uyum gösterebilme, güler yüzlü olma, anlayışlı olma, açık sözlü olma, duyarlı olma, karakteri düzgün olma, mütevazı olma, huzurlu olma, güzel olma ve mücadeleci olma değerleri Bireysel Değerler olarak belirlenmiştir.

Yapılan araştırmada üç kuşaktan annelerin çocuk yetiştirirken önem verdikleri, insanlar içerisindeki konum ve statüyü belirlediği düşünülen değerler Kariyer/Bilimsel Değerler başlığında birleştirilmiştir. Rokeach (1973)'in değer sınıflamasındaki başarı hissi, bilgelik (kültürlü olma), sorumluluk; Schwartz (1992)'in sınıflamasındaki sosyal güç sahibi olmak (statü sahibi olma), başarılı olmak, kendi amaçlarını seçebilmek (hedeflerini belirleme), merak duyabilmek; Acat ve Aslan (2012) sorumluluk, azimli, disiplinli, çalışkan, işbirliğine açık, araştırmacı (öğrenmeye açık) değerleri yapılan araştırmanın Kariyer/Bilimsel Değerleri başlığında yer almaktadır. Akbaş (2004) tarafından gerçekleştirilen sınıflamada ise işbirliği yapmak, çalışkan olmak, azimli olmak, sorumluluk sahibi olmak, araştırmacı olmak (öğrenmeye açık), meraklı olmak ve bilimsel olmak (bilimsel düşünme becerisine sahip olma) değerleri Kariyer/Bilimsel Değerler başlığı altında değerlendirilebilir. Ayrıca, kuşaktan kuşağa yapılan bu çalışmada akademik yükselme, kendi ayakları üzerinde durabilme, idealist olma, kültürlü olma, problem çözme becerisine sahip olma, gözlemci olma değerleri farklı olarak tespit edilmiştir.

Araştırma kapsamında üç kuşaktan anneler tarafından çocuklarında olmasını istedikleri Demokratik Değerler; adaletli olma, hakkını savunma, insancıl olma, vicdan

sahibi olma, etik değerlere sahip olma, açık fikirli olma, özgür olma, kendini ifade edebilme olarak belirlenmiştir. İlgili alan yazın incelendiğinde; insan haklarına saygı, eşitlik, özgürlük, eleştirel düşünme, ifade etme özgürlüğü demokratik değerler olarak görülmektedir (Yeşil, 2002). Kıncal ve Işık (2003) demokratik değerlerin bir listesini çıkarmak amacıyla gerçekleştirdikleri araştırmalarında “eşitlik, yaşama saygı, özgürlük, adalet, dürüstlük, iyi anlayış, işbirliği, özgüven, hoşgörü, duyarlılık, sorumluluk, farklılıkları kabul etme, güvenlik, barış vb.” değerlerini demokratik değerler olarak nitelendirmişlerdir. Bu değerler dikkate alındığında yapmış olduğumuz sınıflamayla ilgili alan yazındaki demokratik değerlerin benzerlik taşıdığı görülmektedir. Ancak, demokratik değerler arasında sayılabilecek olan eşitlik, barış, yaşama saygı vb. değerlerin çalışma grubundaki anneler tarafından ifade edilmemiş olması demokratik değerler sınıflamasının kapsamının daralmasına neden olmuştur. Bu durum Kohlberg’in evrensel ahlak ilkelerine ulaşmada geri planda kaldığımızın bir göstergesi olabilir. Nitekim Nisan ve Kohlberg (1982) tarafından Türk örnekleme ile yapılan çalışma sonuçları da köy ve kentte yaşayan bireylerin dördüncü ahlak evresine kadar ilerleyebildiklerini göstermiştir. Kohlberg’e göre yetişkinlerin çoğu da dördüncü evrede bulunmaktadır. Beşinci ve altıncı evreye geçen kişi sayısı oldukça azdır (Başal, 2012). Bu evredeki bireyler için toplumsal düzen önemli görülmektedir (Ekşi, 2006). Birey kabul gören toplumsal kurallar ve yasalara göre hareket etme eğilimindedir (Başal, 2012).

4.1.2. Üç Kuşak Annelerin Değerlerine İlişkin Tartışma

Araştırmanın bir diğer amacı olarak üç kuşaktan annelerin çocuklarını yetiştirirken önem verdikleri değerlere ilişkin görüşlerinin belirlenmesidir. Bu amaç doğrultusunda araştırma kapsamındaki 0-8 yaş grubu çocuğu olan annelere, büyükannelere ve büyük büyükannelere çocuklarında olmasını istedikleri değerlerin neler olduğu sorulmuştur.

Üç kuşaktan annelerin değerleri toplu olarak incelendiğinde çocuklarında olmasını istedikleri değer tipleri önem sırasına göre Toplumsal, Geleneksel, Bireysel, Kariyer/Bilimsel, Demokratik ve Ekonomik olarak belirlenmiştir. Araştırma grubunu oluşturan anneler için birinci öncelikli değer grubu toplumsal içerikli değerler olarak bulunmuştur. Bu durum Türk toplumunun değer yönelimlerinin bireycilikten çok

toplulukçu yönde olduğunu göstermektedir. İlgili alan yazın incelendiğinde; araştırma bulgusunun Hofstede tarafından 1984 yılında yapılan araştırma sonuçlarıyla benzerlik gösterdiği tespit edilmiştir. Hofstede'ye (1980) göre toplulukçuluk insanların doğduğu günden itibaren güçlü gruplara bağlı olduğu ve bu bağlılığın yaşam boyunca sorgulanmayan bir sadakat karşılığında var olduğu toplumlarda hayat bulmaktadır (Akt. Kağıtçıbaşı, 2013) Hofstede (1980) yaptığı araştırmasında Türk çalışanların toplulukçu eğilimleri bireyci eğilimlerine göre daha fazla olduğunu tespit etmiştir (Akt. Kağıtçıbaşı, 2012; Göregenli, 1995). Bu kapsamda araştırmanın çalışma grubunu oluşturan Türk toplumundaki üç kuşak annelerin çocuk yetiştirirken toplumu merkeze alan, toplum tarafından benimsenen değerlere önem verdikleri söylenebilir.

0-8 yaş grubu çocuğa sahip annelerin çocuk yetiştirirken en çok önem verdikleri on değer sırasıyla saygılı olma, dürüst olma, çalışkan olma, başarılı olma, özgüven sahibi olma, ahlaklı olma, statü sahibi olma, yardımsever olma, iletişimde güçlü olma ve inançlı olma olarak belirlenmiştir. İlgili literatür incelendiğinde; benzer sonuçlara rastlanmaktadır. Yaka, Yalçın ve Denizli (2014)'nin çalışmalarında okulöncesi eğitimde velilerin önem verdikleri değerleri özgüven sahibi olma, dürüst olma, sorumluluk sahibi olma, saygılı olma, inançlı olma, vatansever olma, ailesine bağlı olma olarak tespit edilmiştir. Uyanık-Balat, Özdemir-Beceren ve Özdemir (2011) ebeveynler tarafından okulöncesi dönemde öğretilmesi önerilen evrensel değerleri dürüstlük, sorumluluk ve saygı olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Yine Bulach (2002) tarafından yapılan bir çalışmada da ailelerin üzerinde fikir birliğine vardığı üç değer kendilerine, başkalarına ve mülkiyetlerine karşı saygılı olma, dürüstlük ve özdenetim/öz disiplin olarak belirlenmiştir. Özdemir ve Diğerleri (2010) tarafından gerçekleştirilen çalışmada öğretim elemanlarının çocuklarında görmek istedikleri en olumlu/beğenilen özellik dürüstlük olarak bulunmuştur. Aslan (2011)'da veli görüşlerine göre karakter eğitiminde öğrencilere kazandırılması gereken değerleri dürüst, Allah'a inanma, sorumluluk, vatansever, güvenilir, aileye bağlı, çalışkan, namuslu, saygı ve adaletli olarak belirlemiştir. Araştırma bulgularına göre; üç kuşaktan annelerin çocuk yetiştirirken önem verdikleri değerler toplu olarak incelendiğinde değerlerinde Toplulukçu bir yönelim olduğu görülmesine rağmen, 0-8 yaş grubu çocuğa sahip annelerin değerlerinin daha çok Toplumsal ve Bireysel Değerler etrafında toplandığı belirlenmiştir. İlgili literatür incelendiğinde; benzer araştırma bulgularına rastlanmaktadır. İmamoğlu ve Karakitapoğlu-Aygün (1999) üniversite öğrencilerinin, bir yandan toplulukçu değerleri önemserken bir yandan da bireysel yönelimlere sahip

olduklarını belirlemiştir. Göregenli (1995) de yapmış olduğu araştırmasında Türk kültürünün ne ağırlıklı olarak toplulukçu ne de bireyci olduğunu tespit etmiştir. Araştırma bulgusunun Kağıtçıbaşı (1990)'nın Ailenin Değişimi Kuramını destekler nitelikte olduğu da görülmektedir. Kağıtçıbaşı (1990) bu kuramında hem bireyci (özerk) hem de toplulukçu (ilişkisel) özellikleri içerisinde barındıran “özerk-ilişkisel benlik” adında yeni bir benlik yapısı ortaya koymuştur. Bu benlik türünün toplulukçu kültür yapısındaki toplumların gelişmiş kent bölgelerinde, kuşakların birbirinden maddi beklentisinin azaldığı, fakat duygusal bağlarının kopmadığı aile modelinde geliştiği belirlenmiştir (Kağıtçıbaşı, 2013). Bu bilgiler ışığında; araştırma bulgusunun çalışma grubunu oluşturan annelerin %70,4 oranıyla, büyükanneler ve büyük büyükannelerden daha fazla olarak kent bölgelerinde yaşıyor olması ve eğitim seviyelerinin büyükanneler ve büyük büyükannelerden daha yüksek olmasından kaynaklanabileceği düşünülmektedir.

0-8 yaş grubu çocuğa sahip annelerin çocuk yetiştirirken en çok önem verdikleri değerlere ilişkin bulgular Kohn (1977), Javo ve diğerleri (2003) ve Koh, Sahao ve Wang (2008)'in araştırma bulguları ile farklılık göstermektedir. Kohn (1977) ailelerin en fazla önem verdikleri değerleri mutluluk, anlayışlılık, öz kontrol ve merak olarak; Javo ve Diğerleri (2003) özgürlük, psikolojik olarak güçlü olma, öz yönelim olarak; Koh, Sahao ve Wang (2008) ise özerklik olarak belirlemiştir. Bu durumun her toplumun kendine özgü belli başlı değerlerinin olduğu ve kültürün değerlerin farklılaşması üzerindeki yadsınamaz etkisinden kaynaklanabileceğini düşündürmektedir.

Ayrıca büyükannelerin çocuklarında en fazla olmasını istedikleri on değer sırasıyla saygılı olma, dürüst olma, inançlı olma, ahlaklı olma, aileye bağlı olma, insanları sevme, çalışkan olma, yardımsever olma, statü sahibi olma ve iyi ebeveyn olma olarak tespit edilmiştir. Büyük büyükannelerin çocuklarında en fazla olmasını istedikleri on değer ise; saygılı olma, dürüst olma, inançlı olma, aileye bağlı olma, ahlaklı olma, anne babaya ilgi-ihtimam gösterme, insanları sevme, çalışkan olma, vatansever olma ve mutlu aile ortamına sahip olma olarak ifade edilmiştir.

Genellikle kuşaklar ile ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında; kuşaklar doğum yıllarına göre birbirinden ayrılıp ve beş grupta incelenmektedir. Bunlar; “sessiz kuşak” (1925-1945), “baby boomer (bebek patlaması)” (1946-1964), “X kuşağı” (1965-1980), “Y kuşağı” (1980-2000) ve “Z kuşağı” (2000 ve sonrası) olarak belirlenmiştir (Akdemir ve Diğerleri, 2013; ERC, 2013). Araştırmanın çalışma grubundaki üç kuşak annelerin yaş aralıkları incelendiğinde; büyük büyükannelerin %71,4'ünün 70-84 yaş aralığında

olması bu annelerin sessiz kuşakta, büyükannelerin %65,3'ünün 50-64 yaş arasında olması bu annelerin baby boomer kuşağında, 0-8 yaş grubu çocuğa sahip annelerin %69,6'sının 25-34 yaş aralığında yer alması ise bu annelerin X kuşağında yer aldığını göstermektedir.

Araştırma kapsamında da üç kuşaktan anneler tarafından en fazla önem verilen on değer incelendiğinde; “statü sahibi olma”, “iyi ebeveyn olma” değerlerinde kuşaklar arası farklılaşmalar yaşandığı görülmektedir. “Statü sahibi olma” değeri en fazla 0-8 yaş grubu çocuğa sahip anneler tarafından (X kuşağı) önem verilen değer olarak saptanmıştır. İlgili literatür incelendiğinde her kuşağın kendine has özellikleri ve temel değerleri bulunduğu görülmektedir (Lower, 2008). X kuşağının hakim değerleri ise birden fazla alanda kariyer yapma, daha iyi konumda bir iş sahibi olma, çok çalışma, gerçekçi olma, özgüven sahibi olma olarak sayılabilir (Altuntuğ, 2012; ERC, 2013; Keleş, 2011; Losyk, 1997). Bu bilgiler ışığında; araştırma bulgusunun, statü sahibi olma değerinin X kuşağının hakim değeri olmasından kaynaklanabileceği düşünülmektedir.

Yine benzer olarak “iyi ebeveyn olma değeri” sadece büyükanneler tarafından önemsenen bir değer olarak karşımıza çıkmaktadır. İlgili literatür ve çalışma grubunu oluşturan büyükannelerin yaş özellikleri incelendiğinde büyükannelerin baby boomer kuşağında yer aldıkları tespit edilmiştir. Baby boomer kuşağının hakim özelliği ise aynı evlerde önce çocuklarına sonra ise yaşlanan anne ve babalarına bakmaları olduğu görülmektedir (Kuyucu, 2014; Oral, 2013). Dolayısıyla sadakat duyguları gelişmiş olan bu kuşağın çocuk bakımı ve aile bağlarına verdikleri önem, büyükannelerin bu değere yönelimlerini arttırdığı düşünülebilir.

Tüm bu elde edilen sonuçlar göstermektedir ki; önem sıraları değişmekle birlikte hem anneler ve büyükannelerin çocuk yetiştirirken en fazla önem verdikleri on değerden yedisinin; hem de büyükanneler ve büyük büyükannelerin en fazla önem verdikleri on değerden yedisinin ortak olduğu görülmektedir. Anneler ve büyükannelerin önem verdikleri değerlerin büyük büyükannelere göre, büyükanneler ve büyük büyükannelerin çocuklarında olmasını istedikleri değerlerin ise annelere göre birbiriyle daha fazla uyum içerisinde olduğu söylenebilir. Bu sonuç Sabatier ve Lannegrand-Willems (2005)'in araştırma bulgularını destekler niteliktedir. Sabatier ve Lannegrand-Willems (2005) ergenler ve annelerinin değerlerinin anneannelerin değerlerine oranla birbirine daha benzer olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu çalışmada da hem büyükannelerin anneler ile benzer değerlere sahip oldukları, hem de büyükannelerin büyük büyükanneler ile benzer değerlere sahip olduğu görülmüştür. Bu

sonuç; büyükannelerin değerlerin farklılaşmasında bir geçiş kuşağı gibi algılanabileceğini gösterebilir. Kısaca, büyükannelerin, büyük büyükanneler ve anneler arasında değer değişimi açısından bir denge unsuru gibi olduğunu düşündürmektedir.

0-8 yaş grubu çocuğa sahip anneler, büyükanneler ve büyük büyükannelerin en fazla önem verdikleri değer saygılı olma olarak belirlenmiştir. Üç kuşak tarafından ortak ikinci önemli değer ise dürüst olma olarak tespit edilmiştir. Bu sonuç Türk toplumunun çocuk yetiştirmede en önem verdiği değer “saygılı ve dürüst bireyler yetiştirme” olduğu şeklinde görülmektedir. Alan yazındaki ilgili çalışmalar incelendiğinde de bu bulguya benzer sonuçlara ulaşılmıştır (Öcal ve Yıldırım, 2014; Sarıcı ve Bulut, 2013; Uyanık-Balat, Özdemir-Becerem ve Özdemir, 2011; Yiğittir ve Öcal, 2010; Özdemir ve Diğerleri, 2010).

4.1.3. Üç Kuşak Annelerin Değerlerinin Değişimine İlişkin Tartışma

Yapılan araştırmada; annelerin çocuk yetiştirirken önem verdikleri değerlerin kuşaklar arasında farklılaşmalar gösterdiği tespit edilmiştir. Bu farklılaşmalar ilgili araştırmalarla bağlantı kurularak tartışılmaya çalışılmıştır.

Her üç kuşak annenin de çocuklarında en fazla olmasını istedikleri değer tipi saygılı olma, dürüst olma, insanları sevme vb. toplumsal beklentilere yön veren Toplumsal Değerler olmuştur. Ancak üç kuşaktan annelerin değer tipi tercih sıralamaları incelendiğinde; Bireysel Değerlerin anneler için ikinci, büyükanneler için üçüncü, büyük büyükanneler için ise dördüncü sırada önem verilen değer tipi olduğu görülmektedir. Bir diğer deyişle bireysel değerler büyük büyükannelerde dördüncü sırada iken günümüz annelerinde ikinci sıraya yükseldiği görülmektedir. Bu durum zaman içerisinde annelerde bireyciliğin ön plana çıktığının bir göstergesi olabilir. Bireyciliğin ön plana çıkması ise ülkemizde özellikle son dönemlerde yaşanan toplumsal değişim ve dönüşümün bir belirtisi olabileceği düşünülmektedir. Değişimin nedenleri arasında ise ekonomik büyüme, şehirleşme, kadının çalışma hayatına girmesiyle değişen toplumsal rolü, boşanma, göç vb. gösterilebilir.

İlgili literatür incelendiğinde de, Çileli (2000) Türk toplumundaki gençlerin değer yönelimlerinde 1989-1995 yılları arasında büyük değişiklikler yaşadığını ve gençlerin değer tercihlerinde daha rekabetçi ve bireyselliğe yönelim olduğunu tespit etmiştir. Yapılan araştırma kapsamındaki 0-8 yaş grubu çocuğa sahip annelerin de

çoğunluğunun çocukluk ve gençliğini bu yıllarda geçirdiği düşünüldüğünde araştırma bulgularını desteklediği görülmektedir. Sabatier ve Lannegrand-Willems (2005) de yaptıkları araştırmada ergenlerin bireycilik değerlerinin annelerine ve büyükannelerine göre daha yüksek olduğunu tespit etmişlerdir. Lofer-Nyblom (2006) İsviçre’deki 1969 ve 1994 yıllarındaki okul programlarını incelediği araştırmasında; 1969 programında vurgu yapılan yardımseverlik, görgü, dürüstlük gibi değerlerin yerini 1996 programında özgüven sahibi olma, toplumda önemli bir yere gelme gibi bireyci sayılan değerlerin aldığını ortaya koymuştur.

Annelerin çocuk yetiştirirken birinci sırada tercih ettikleri değerlerin toplumsal içerikli olması göz önünde bulundurulduğunda; annelerin bireysel değer tercihleri toplumsal değerlerin önüne geçememiştir. Bu durum annelerin değerlerinde değişimler yaşandığını ancak kültürümüzde asırlardır varlığını sürdüren değerlerin yok olduğu anlamına gelmediği şeklinde yorumlanabilir. Yıldırım (2011)’ın da kentli yoksul ailelerle yaptığı çalışmasında da benzer sonuçlara ulaştığı görülmektedir. Araştırmada; aileler arasında çocuklarının dini eğitimlerini geleneksel din eğitimi yöntemleri ile gerçekleştirmek yaygınken, modern bir eğitim değeri olarak kız çocuklarını sonuna kadar okutma inancı da yaygın bir görüş olarak karşımıza çıkmaktadır. Yapılan araştırmalar bu durumun sadece bizim kültürümüze özgü bir durum olmadığını ortaya koymaktadır. Levy, Widmer ve Kellerhals (2002) tarafından gerçekleştirilen araştırma bulguları da geleneksel ailenin ölmediğini sadece modernleşerek yoluna devam ettiğini göstermektedir. Annelerde her ne kadar Toplumsal Değer kalıpları baskın olsa da; Toplumsal Değerler ile yenilikçiliği de içerisinde barındıran Bireysel Değerlerin bir arada hayat bulduğu söylenebilir.

Kuşaklar arası ilişkiler incelendiğinde göze çarpan bir diğer sonuç; genç kuşaklara gelindikçe annelerin inançlı olma, aileye bağlı olma ve anne-babaya ilgi ihtimam gösterme değerlerine yönelimlerinin azaldığı tespit edilmiştir. Değerlerin zaman içindeki değişimi ile ilgili alan yazın incelendiğinde; araştırmamızda “anne-babaya ilgi ihtimam gösterme” olarak adlandırılmış olan geleneksel değer, Kağıtçıbaşı ve Ataca (2005)’nın faydacıl değerler arasına koymuş olduğu “yaşlılık güvencesi” değeri ile aynı özellikleri taşımaktadır. Kağıtçıbaşı tarafından 1975 yılında yapılan araştırmada anneler için önemli görülen yaşlılık güvencesi değeri, 2003 yılında yapılan araştırmada anneler için önemini yitiren değerler arasında yerini almıştır. Kağıtçıbaşı’na (2012) göre bu değer maddi bağımlılık içermektedir. Maddi bağımlılığın ise kentleşme, eğitim vb. gibi nedenlerle artan refah düzeyi sonucu azalacağı düşünülmektedir. Bu

görüşler ışığında; araştırma bulgusunun ülkemizde son yıllarda yaşanan ekonomik büyüme ve artan eğitim seviyesinden kaynaklanabileceği düşünülmektedir. Araştırmanın çalışma grubunu oluşturan büyük büyükannelerin eğitim seviyesinin %63,5 gibi yüksek bir oranda ilkokul eğitimi almamış olmaları, annelerin ise en fazla %38,8 oranında lise mezunu olmaları böylesi bir kuşaklar arası değişimin yaşanma nedenleri arasında gösterilebilir.

Benzer olarak birinci kuşaktan üçüncü kuşağa gelindikçe annelerin inançlı olma değerlerine yönelimlerinin azaldığı belirlenmiştir. İlgili literatürde benzer araştırmalara rastlanmıştır. Yıldırım (2011) yaptığı çalışmada dinin baskın özelliklerini yitirmeye başladığı ancak, ailenin değer dünyasında var olmaya devam ettiğini dile getirmiştir. Yapıcı, Kutlu ve Bilican (2012) öğretmen adaylarının değerlerindeki değişimi inceledikleri araştırmalarında Resim-İş ve İngilizce Öğretmenliğinde okuyan öğrencilerin dindarlık değerine verdikleri önemin azaldığını tespit etmişlerdir. Güngör (1993) yaptığı araştırmasında dini değerleri en son tercih edilen değer kategorisi olarak belirlemiştir. Bu araştırma bulgusunun modernleşme sürecinin bir getirisi olduğu düşünülmektedir. Hökelekli (2002)'ye göre modernleşme süreciyle birlikte dinin bir değer olarak etkisi ve gücü azalmıştır.

Araştırma kapsamında 0-8 yaş grubu çocuğa sahip anneler için ekonomik değer tipi son sırada tercih edilen değer tipi olmuştur. İlgili literatürde benzer araştırmaların bulunduğu görülmektedir. Kağıtçıbaşı ve Ataca (2005) yapmış oldukları çalışmada zaman içerisinde annelerin çocuklarında olmasını istedikleri faydacıl yani ekonomik değerinde düşüş, psikolojik değerinde ise keskin bir artış yaşandığını belirlemişlerdir. Nauck ve Klaus (2007) dünya çapında yapılan araştırmaların bir değerlendirmesi olarak faydacıl değerın doğurganlık oranıyla ilgili olduğu, bu oran arttıkça çocuğun faydacıl/ekonomik değerinin arttığını tespit etmiştir. Bu bulgular Kağıtçıbaşı (2002)'nin Ailenin Değişimi Kuramını desteklemektedir. Bu kurama göre; kırsal, düşük refah düzeyindeki ve düşük sosyo-ekonomik düzeydeki toplumlarda, maddi bağımlılık ve buna bağlı olarak yüksek doğurganlık oranı çocuğun ekonomik değerinde artışa sebep olmaktadır. Bu veriler ışığında; çocuğun ekonomik değerinin anneler için azalmasının nedeninin son yıllarda Türk toplumunda yaşanan sosyal değişimler ve ekonomik büyüme olabileceği düşünülmektedir. Ayrıca araştırma kapsamında “üretken ve yararlı olma” değeri 0-8 yaş grubu çocuğa sahip anneler için büyük büyükanneler ve büyükannelere göre daha fazla önem verilen ekonomik değer olarak belirlenmiştir. Bu durumun her kuşağın hakim değerleri bulunmasından ve bu değerlerin kuşaklar arasında

farklılaşmalar oluşturmasından kaynaklanabileceği düşünülmektedir. 0-8 yaş grubu çocuğa sahip anneler X kuşağında bulunurken, şunda onların yetiştirdiği çocuklar Z kuşağında yer almaktadır. İlgili literatür incelendiğinde; X kuşağının çok çalışmak, kariyer sahibi olmak değerlerine yönelerek tam olarak tüketim kültüründen etkilenmediği, internetin ve hızın kuşağı olan Z'lerin ise tüketim kültürünün etkisiyle büyüdüleri görülmektedir (Altıntuğ, 2012). Buna göre; X kuşağında bulunan 0-8 yaş grubu çocuğa sahip annelerin oldukça çalışkan ve üretici olmalarına karşın, Z kuşağında bulunan çocuklarının, her şeyi çabuk isteyen ve anlık tüketen bir yapı sergilemeleri annelerin bu değere yönelimini arttırdığı düşünülebilir.

Kısaca, bu araştırma sonucunda elde edilen bulguların literatürdeki araştırmalar (ERC, 2013; Lower, 2008; Losyk, 1997) ile tespit edilen kuşak özellikleriyle örtüştüğü görülmektedir.

Araştırma sonuçları genel olarak incelendiğinde; üç kuşaktan anneler ile yapılan görüşmeler ve uzman değerlendirmeleri doğrultusunda Toplumsal, Geleneksel, Bireysel, Kariyer/Bilimsel, Demokratik ve Ekonomik olmak üzere altı değer tipinden oluşan yeni bir değer sınıflamasına ulaşılmıştır. Bu sınıflamalar doğrultusunda annelerin çocuk yetiştirirken önem verdikleri değerlerde ilerleyen yıllarla birlikte bir değişim yaşandığı görülmektedir. Son yıllarda anneler için Geleneksel Değerlerin önemi azalırken, Bireysel Değerlerin öneminin arttığı söylenebilir. Bunun yanı sıra toplum tarafından benimsenerek, asırlar boyu süregelen Toplumsal Değerler ise varlığını sürdürmeye devam etmektedir.

4.2. ÖNERİLER

Araştırmanın bulguları doğrultusunda şu önerilerde bulunmaktadır:

1. Yapılan araştırmada genel olarak Türk toplumunun geleneksel ve yeni değerlerinden oluşan kapsamlı bir değer sınıflamasına ulaşılmıştır. Bu sınıflama kullanılarak toplumun farklı kesimlerinin özellikle kırsal ve kentsel kesimler de ayrılarak değerler tercihlerinin tespitine gidilebilir.

2. Araştırma kapsamında üç kuşak anneler tarafından en çok önemsenen, üzerinde fikir birliğine varılan değerler belirlenmiştir. Belirlenen bu değerler ile bağlantılı olarak ülkemizin özelliklerine ve Türk Milli Eğitimin sisteminin eğitim felsefesine göre yeni eğitim programları hazırlanırken hangi değerlerin çocuklara daha

çok verilmesi ve/veya güçlendirilmesi konusunda daha duyarlı olunabilir. Bu sayede değerler eğitimi şansa bırakılmadan, sistemli ve programlı bir şekilde çocuklara kazandırılmış olacaktır. Bu da değerlerin çocuklar tarafından daha fazla içselleştirilmesini sağlayarak yapılacak olan değerler eğitiminin başarısı arttıracaktır.

3. Araştırmanın çalışma grubunu sadece anneler oluşturmaktadır. Anneler ile birlikte babalar ve büyükbabalar ve büyük büyükbabaların da dahil edildiği daha geniş çaplı araştırmalar planlanabilir. Böylece, annelerin çocuk yetiştirirken önem verdikleri değerler ile babaların değerleri arasındaki farklılıklar ya da ortak özellikler saptanabilir.

4. Özellikle okulöncesi ve ilkökul öğretmenlerine yönelik belirlenen değerleri de kapsayan değer eğitime yönelik hizmet içi eğitimler verilebilir. Bu sayede öğretmenlerin değerlere yönelik duyarlılıkları artırılarak, aile ve öğretmen arasında değer çatışması yaşanmadan okullarda verilecek olan değerler eğitiminin güçlendirilmesi sağlanmış olacaktır.

5. Benzer bir araştırmanın ülkenin farklı bölgelerindeki geniş bir örneklem üzerinde tekrarlanması sonuçların tutarlılığının görülmesini sağlayabilir.

Ayrıca, zaman içerisinde bazen hükümetler kendi ideolojilerini eğitim sistemine, sistemin bir parçası olarak da değerler eğitime yansıtabilmektedirler. Zaman zaman hükümetler kendi değer yargılarına göre bir değerler eğitimi inşa etmek isteyebilirler. Dolayısıyla bu durum, değerler eğitiminin hükümet politikası etkisi altında olmasına neden olabilir. Oysa değerler eğitiminin, o toplum tarafından yüzyıllar boyunca benimsenen değerlerin günümüze gelmesinin yanı sıra küreselleşen dünya değerlerine göre değişimi de içerecek bir şekilde yeni kuşaklara verilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Abay, A. R. ve Demir, S. A. (2014). Belli Parametrelere Göre Kuşaklararası Sosyal Değişme: Aile Değerleri Üzerine Bir Karşılaştırma. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 9(1), 125-151.
- Acat, M. B. ve Aslan, M. (2012). Yeni bir değer sınıflaması ve bu sınıflamaya bağlı olarak öğrencilere kazandırılması gereken değerler. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12(2), 1461-1474.
- Akbaş, O. (2008). Değerler eğitimi akımlarına genel bir bakış. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 6(16), 9-27.
- Akbaş, O. (2004). *Türk Milli Eğitim Sisteminin Duyuşsal Amaçlarının İlköğretim II. Kademedeki Gerçekleşme Derecesinin Değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Akdemir, A., Konakay, G., Demirkaya, H., Noyan, A., Demir, B., Ağ, C., Pehlivan, Ç, Özdemir, E., Akduman, G., Eregez, H., Öztürk, İ., Balcı, O. (2014). Y Kuşağının Kariyer Algısı, Kariyer Değişimi Ve Liderlik Tarzı Beklentilerinin Araştırılması. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Ekonomi Ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 11-41.
- Aktamış, H. ve Koruklu, N. (2012). Öğretmen Adaylarının Kavramsallaştırma Boyutundaki Değer Tercihlerinin İncelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12 (2), 1291-1307.
- Aktepe, V. (2014). Ailede Değerler Eğitimi ve Program İhtiyacı. R. Turan ve K. Ulusoy (Editörler). *Farklı Yönleriyle Değerler Eğitimi*. Ankara. Pegem Akademi, s.s. 78-93'teki makale.
- Alpöge, G. (2011). *Okul Öncesinde Değer Eğitimi* (4. Basım.). İstanbul: Bilgi.
- Altuntuğ, N. (2012). Kuşaktan Kuşağa Tüketim Olgusu ve Geleceğin Tüketici Profili. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 4(1), 203-212.
- Alwin, D. F. (1989). Changes in Qualities Valued in Children in the United States, 1964 to 1984. *Social Science Research*, 18, 195-236.
- Alwin, D. F. (1984). Trends in Parental Socialization Values: Detroit, 1958-1983. *American Journal of Sociology*, 90(2), 359-382.
- Arslanoğlu, İ. (2005). Türk Değerleri Üzerine Bir Değerlendirme. Erişim: <http://w3.gazi.edu.tr/~iarslan/turkdegerleriuzerine.pdf>.

- Aslan, M. (2011). *İlköğretimde Karakter Eğitimi Ve Öğrencilere Kazandırılması Gereken Değerler*. Yayınlanmamış doktora tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Eğitimi Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Aycicegi-Dinn, A. Ve Kagitçibasi, C. (2010). The Value Of Children For Parents In The Minds Of Emerging Adults. *Cross-Cultural Research*, 44(2), 174-205.
- Aydın, M. Z. (2005). Ailede Ahlak Eğitimi. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7(2), 125-158.
- Azar, A. (2008). *Bilim ve Araştırma*. Bilimsel Araştırma Yöntemleri. İstanbul: Lisans.
- Balcı, A. F. ve Yanpar-Yelken, T. (2010). İlköğretim Öğretmenlerinin “Değer” Kavramına Yükleedikleri Anlamlar. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 39, 81-90.
- Barni, D., Ranieri, S., Scabini, E. & Rosnati, R. (2011). Value Transmission in The Family: Do Adolescents Accept the Values Their Parents Want to Transmit? *Journal of Moral Education*, 40(1), 105-121.
- Başal, H. A. (2012). *Gelişim ve Psikoloji: Nasıl Mutlu ve Başarılı Bir Çocuk Yetiştirebilirim?* (5. Baskı). Bursa: Ekin.
- Başol, G. ve Bardakçı, S. (2008). Eğitim Değerlerindeki Farklılaşmalar Konusunda Öğretmen Görüşlerine Yönelik Bir Çalışma. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 8 (2), 439-480.
- Bayer, A. (2013). Değişen Toplumsal Yapıda Aile. *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4(8), 101-129.
- Bektaş, F. ve Nalçacı, A. (2012). Bireysel Değerler ve Öğretmenlik Mesleğine Yönelik Tutum Arasındaki İlişki. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12(2), 1239-1248.
- Berkowitz, M. W. (2002). The Science of Character Education. *Bringing in a New Era in Character Education*, 43-63.
- Bilsky, W., Döring, A. K., Beeck, F. Rose, I., Schmitz, J., Aryus, K., Drögekamp, L., Sindermann, J. (2013). Assessment of Children’s Value Structures and Value Preferences Testing and Expanding the Limits, *Swiss Journal of Psychology*, 72 (3), 123–136.
- Bilsky, W. & Schwartz, S. H. (1994). Values and Personality. *European Journal of Personality*, 8, 163-181.
- Bojar, H. (2005). Family Values from the Parental Perspective. *Polish Sociological Review*, 151, 281-290.

- Budumlu Akkiprik, G. (2007). Genel Lise Öğretmenlerine Göre Karakter Eğitimi Yoluyla Öğrencilere Kazandırılacak Değerler: Çok Boyutlu Bir Araştırma. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Bulach, C.R. (2002). Implementing a Character Education Curriculum and Assessing its Impact on Student Behavior. *Character Education*, 76(2), 79-83.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E.K., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2012). Bilimsel Araştırma Yöntemleri. (Genişletilmiş 11. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Can, G. (2013). Kişilik Gelişimi (Psikososyal ve Ahlak Gelişimi). B. Yeşil Yaprak (Editör). *Eğitim Psikolojisi*. 10. Baskı. Ankara. Pegem. ss. 125-163'teki makale.
- Celkan, H. Y. (1991). Beşeri Kültürün Temel Ögesi Aile. *Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Dergisi*, 1(1), 81-85.
- Copen, C. ve Silverstein, M. (2008). The Transmission of Religious Beliefs Across Generations: Do Grandparents Matter? *Journal of Comparative Family Studies*, 39, 497-510.
- Cüceloğlu, D. (1997). *İnsan ve Davranışı* (7. Baskı). İstanbul: Remzi.
- Çağlar, A. (2003). Okul Öncesi Dönemde Değerler Eğitimi. M. Sevinç (Editör). Erken Çocuklukta Gelişim ve Eğitiminde Yeni Yaklaşımlar. İstanbul. Morpa Kültür, s.s. 304-310'daki makale.
- Çalık, T. ve Sezgin, F. (2005). Küreselleşme, Bilgi Toplumu ve Eğitim. *Gazi Üniversitesi Kastamonu Eğitim Dergisi*, 13(1), 55-66.
- Çalışkur, A., Demirhan, A., ve Bozkurt, S. (2012). Değerlerin Belirli Meslek Alanları ve Demografik Değişkenlere Göre İncelenmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17(1), 219-236.
- Çam, Z., Çavdar, D., Seydooğulları, S., ve Çok, F. (2012). Ahlak Gelişimine Klasik ve Yeni Kuramsal Yaklaşımlar. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12(2), 1211-1225.
- Çarıkçı, İ. H. ve Koyuncu, O. (2010). Bireyci-Toplumcu Kültür ve Girişimcilik Eğilimi Arasındaki İlişkiyi Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(3), 1-18.
- Çavdarıcı, M. (2002). *Türkiye'de Sosyal Değerlerin Aşınması ve Kültür Sömürgeciliği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Çepni, S. (2013). Araştırma ve Proje Çalışmalarına Giriş. Trabzon: Celepler.

- Çetin, Ş. (2013). Öğretmen Adaylarının Milli Değerlerin Öğretimine Yönelik Tutumlarının Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Electronic Turkish Studies*, 8(8), 1733-1743.
- Çiftçi, O. (1991). Çocuğun Sosyalleşmesinde Ailenin Rolü. *Aile ve Toplum Dergisi*, 1 (2), 19-21.
- Çileli, M. (2000). Change in Value orientations of Turkish youth from 1989 to 1995. *The Journal of Psychology*, 134(3), 297-305.
- Demir, K., ve Kök, A. (2012). Students' Families and Family Values. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 47, 501-506.
- Demirtaş, S. (2009). *Çocuk Yuvasında Kalan Korunmaya Muhtaç Çocukların Değer Eğitiminde Yaratıcı Dramanın Etkililiği*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Dilmaç, B. (1999). *İlköğretim öğrencilerine İnsani Değerler Eğitimi Verilmesi ve Ahlaki Olgunluk Ölçeği İle Eğitimin Sınanması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Dilmaç, B. (2007). *Bir Grup Fen Lisesi Öğrencisine Verilen İnsani Değerler Eğitiminin İnsani Değerler Ölçeği İle Sınanması*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Dilmaç, B., Arıca, O. T. ve Cesur, S. (2014). A Validity and Reliability Study on the Development of the Values Scale in Turkey. *Educational Sciences: Theory & Practice*, 14(5), 1661-1671.
- Dilmaç, B., Bozgeyikli, H. ve Çıkılı, Y. (2008). Öğretmen Adaylarının Değer Algularının Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 6(16), 69-91.
- Doğan, İ. (2012). *Eğitim Sosyolojisi*. (2. Basım). Ankara: Nobel.
- Doğan, S., Uğurlu, C. T. ve Çetinkaya, M. (2013). Öğretmenlerin Değerler Eğitimi Üzerine Görüşleri (Nitel Bir Çalışma). *VI. Ulusal Lisansüstü Eğitim Sempozyumu Bildiri Kitabı II Eğitim Bilimleri ve Öğretmenlik Alan Eğitimi* içinde ss.91-97.
- Dündar, H. (2013). Öğretmen Adaylarının Sahip Olduğu Değerler İle Demokratik Tutumları Arasındaki İlişki. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 6(2), 367-381.
- Ekşi, H. (2006). Bilişsel Ahlak Gelişimi Kuramı: Kohlberg ve Sonrası. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(1), 29-38.
- Ellis, L. (1982). Genetics and Criminal Behavior Evidence Through the End of the 1970s. *Criminology*, 20(1), 43-66.

- ERC (2013). Generational Differences in Workplace Ethics: A Supplemental Report of The 2011 National Business Ethics Survey. America: Ethics Resource Center.
- Erden, M. ve Akman, Y. (2004) *Eğitim Psikolojisi. Gelişim-Öğrenme-Öğretme*. Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Erkan, S. (2013). Aile ve Aile Eğitimi ile İlgili Temel Kavramlar. Z. F. Temel (Editör). *Aile Eğitimi ve Erken Çocukluk Döneminde Aile Katılım Çalışmaları*. Ankara. Anı, s.s. 3-43'teki makale.
- Ersoy, F. ve Şahin, T. (2012). Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Değerler Eğitimi Yaklaşımları Açısından İncelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12(2), 1535-1558.
- Feather, N.T. (1995). Values, Valences, and Choice: The Influence of Values on the Perceived Attractiveness and Choice of Alternatives. *Journal of Personality and Social Psychology*, 68, 1135–1151.
- Friedman, D., Hechter, M. & Kanazawa, S. (1994). A Theory of The Value Of Children. *Demography*, 31(3), 375-401.
- Genç, S. Z. ve Eryaman, M. Y. (2008). Değişen Değerler ve Yeni Eğitim Paradigması. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 89-102.
- Gilligan, C. (2003). Hearing the Difference: Theorizing Connection. *Anuario de Psicologia*, 34 (2), 155-161.
- Göregenli, M. (1995). Kültürümüz Açısından Bireycilik-Toplulukçuluk Eğilimleri: Bir Başlangıç Çalışması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 10(36), 1-14.
- Güngör, E. (1993). *Değerler Psikolojisi Üzerine Araştırmalar*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Güngör, A. (2004). Ahlaki (Törel) Gelişim. A. Ulusoy (Editör). *Gelişim ve Öğrenme*. 3.Baskı. Ankara. Anı, s.s. 69-92'deki makale.
- Hoffman, L. W. (1987). The Value of Children to Parents and Childrearing Patterns. *Social Behaviour*. 2, 123-141.
- Hofstede, G. (1981). Culture and Organizations. *International Studies of Management & Organization*, 10(4), 15-41.
- Hofstede, G. ve Bond, M. H. (1988). The Confucius Connection: From Cultural Roots to Economic Growth. *Organizational Dynamics*, 16(4), 5-21.
- Hökelekli, H. (2002). *Gençlik ve Din: Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi*, Ankara: Ankara Okulu.
- Hökelekli, H. (2013). Ailede, Okulda, Toplumda Değerler Psikolojisi ve Eğitimi. (2. Baskı.). İstanbul: Timaş.

- İmamoğlu, E. O. ve Karakitapoğlu Aygün, Z.(1999). 1970'lerden 1990'lara Değerler: Üniversite Düzeyinde Gözlenen Zaman, Kuşak Ve Cinsiyet Farklılıkları. *Türk Psikoloji Dergisi*, 14(44), 1-22.
- Javo, C., Alapack, R., Heyerdahl, S. & Ronning, J. A. (2003). Parental Values and Ethnic Identity in Indigenous Sami Families: A Qualitative Study. *Family Process*, 42(1), 151-164.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1982). *The Changing Value of Children in Turkey*. Papers of the East-West Population Institute No. 60-E.
- Kağıtçıbaşı, Ç.ve Ataca, B. (2005). Value of Children and Family Change: A Three-Decade Portrait From Turkey. *Applied Psychology*, 54(3), 317-337.
- Kagitcibasi, C. (2002). A Model of Family Change in Cultural Context. In W. J. Lonner, D. L. Dinnel, S. A. Hayes ve D. N. Sattler (Eds.), *Online Readings in Psychology and Culture (Unit 13, Chapter 1)*, Center for Cross-Cultural Research, Western Washington University, Bellingham, Washington USA.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2012). *Benlik, Aile ve İnsan Gelişimi: Kültürel Psikoloji* (3. Baskı). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2013). *Günümüzde İnsan ve İnsanlar: Sosyal Psikolojiye Giriş*. İstanbul: Evrim.
- Kan, Ç.(2009). Değişen Değerler ve Küresel Vatandaşlık Eğitimi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 17(3), 895-904.
- Karababa, A. (2014). Değer Olgusu. B. Dilmaç ve H. H. Bircan (Editörler). *Değerler ve Değerler Psikolojisi*. Ankara. Pegem, s.s. 1-18'deki makale.
- Katılmış, A. (2010). *Sosyal Bilgiler Derslerindeki Bazı Değerlerin Kazandırılmasına Yönelik Bir Karakter Eğitimi Programının Geliştirilmesi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Kaya, B. (2013). *Üç Kuşak Arasındaki Değer Değişimi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Kaymakcan, R. ve Meydan, H. (2012). Öğretmenlere Göre Değerler Eğitimi Uygulamalarının Değerlendirilmesi: İstanbul örneği. *II. Uluslararası Değerler Ve Eğitimi Sempozyumu*, İstanbul.
- Keleş, H. N. (2011). Y Kuşağı Çalışanlarının Motivasyon Profillerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma. *Organizasyon Ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 3(2), 129-130.
- Kenan, S. (2009). Modern Eğitimde Kaybolan Nokta: Değerler Eğitimi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 9(1), 259-295.

- Kıncal, R. Y. ve Işık, H. (2003). Demokratik Eğitim ve Demokratik Değerler. *Eğitim Araştırmaları*, 11, 54-58.
- Kızıılçelik, S. ve Erjem, Y. (1992). *Açıklamalı Sosyoloji Terimler Sözlüğü*. Konya: Günay Yayıncılık.
- Kluckhohn, C. (1951a) The Values and Value-Orientations in the Theory of Action: An Exploration in Definition and Classification. In T. Parsons & E. A. Shils (Eds.), *Toward a General Theory of Action*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press. 388-433.
- Kluckhohn, C. (1951b) The Study of Culture. In D. Lerner & H. D. Lasswell (Eds.), *The Policy Sciences*. Stanford, Calif.: Stanford University Press. 86-101.
- Koh, J. B. K., Shao, Y. & Wang, Q. (2009). Father, Mother and Me: Parental Value Orientations and Child Self-Identity in Asian American Immigrants. *Sex Roles*, 60(7-8), 600-610.
- Kohn, M. (1977). *Class and Conformity: A Study in Values*. Chicago: University of Chicago Press.
- Kuşdil, M. E. ve Kağıtçıbaşı, Ç. (2000). Türk Öğretmenlerin Değer Yönelimleri ve Schwartz Değer Kuramı. *Türk Psikoloji Dergisi*, 15(45), 59-76.
- Kuyucu, M. (2014). Y Kuşağı Ve Facebook: Y Kuşağının Facebook Kullanım Alışkanlıkları Üzerine Bir İnceleme. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(49), 55-83.
- Levy, R., Widmer, E. & Kellerhals, J. (2002). Modern Family or Modernized Family Traditionalism? Master Status and The Gender Order in Switzerland. *Electronic Journal of Sociology*, 6(4), 1-42.
- Lofors-Nyblom, L. (2006). From The Reliable and Unselfish to the Versatile and Independent Desired qualities in two Swedish curricula Lgr 69 and Lpo 94. 31. *ATEE Konferansı*.
- Losyk, B. (1997). Generation X: What They Think and What They Plan to Do. *The Futurist*, 31(2), 39-42.
- Lower, J. (2008). Brace Yourself Here Comes Generation Y. *Critical Care Nurse*, 28(5), 80-85.
- MEB (2010). *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Programı (4-5-6-7 ve 8.sınıf)*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Mednick, S. A., Gabrielli Jr, W. F. & Hutchings, B. (1983). Genetic influences in criminal behavior: Evidence from an adoption cohort. In *Prospective studies of crime and delinquency* (pp. 39-56). Springer Netherlands.

- Mehmedoğlu, A. U. (2006). İlahiyat Fakóltesi Öğrencilerinin Değer Yönelimleri ve Dindarlık-Değer İlişkisi (M.Ü. İlahiyat Fakóltesi Örneği). *M.Ü. İlahiyat Fakóltesi Dergisi* 30(1), 133-167.
- Meriam, S. (2013). Nitel Araştırma: Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber (Çev. S. Turan). Ankara: Nobel.
- Miles, M.B. & Huberman, A.M. (1994). *Qualitative Data Analysis* (2. Baskı). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Min, J., Silverstein, M. & Lendon, J. P. (2012). Intergenerational Transmission of Values Over the Family Life Course. *Advances in Life Course Research*, 17, 112-120.
- Mischel, W. (1990). Personality Dispositions Revisited and Revised: A View After Three Decades. In L. A. Perlin (Ed.). *Handbook of personality: Theory and Research*. New York, NY, US. Guilford Press, 111-134.
- Müller-Merbach, H. (1988). Mutual Understanding, Revisited After Nearly 25 Years. *Systems Practice*, 1(4), 385-396.
- Nartgün-Sezgin, Ş. (2006). Öğretim Elemanlarının Örgütsel Değerlere İlişkin Görüşleri (Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakóltesi Örneği). *Değerler Eğitimi Dergisi*, 4 (12), 129-148.
- Nauck, B. ve Klaus, D. (2007). The Varying Value of Children Empirical Results from Eleven Societies in Asia, Africa and Europe. *Current Sociology*, 55(4), 487-503.
- Nisan, M. & Kohlberg, L. (1982). Universality and Variation in Moral Judgment: A Longitudinal and Cross-Sectional Study in Turkey. *Child Development*, 865-876.
- Oral, G. A. (2013). *Çalışma Hayatında Kuşaklar ve Çatışmalar*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Öcal, A. ve Yıldırım, E. (2014). Dış Göçler Sebebiyle Parçalanmış Aile Çocuklarının Değer Algılarının İncelenmesi. *GEFAD*, 34(2), 155-183.
- Özdemir, M. Ç., Ünsal, H., Yüksel, G., ve Cemaloğlu, N. (2010). Türkiye'deki Öğretim Elemanlarının Çocuklarına, Öğrencilerine ve Meslektaşlarına İlişkin Değer Tercihleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 10(2), 1071-1112.
- Özdoğru-Erdoğan, H. N. (2014). Benlik, Ahlak ve Değerler. B. Dilmaç ve H. H. Bircan (Editörler). *Değerler ve Değerler Psikolojisi*. Ankara. Pegem Akademi, s.s. 81-100'deki makale.
- Özensel, E. (2003). Sosyolojik Bir Olgu Olarak Değer. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1 (3), 217-239.
- Özensel, E. (2014). Sosyoloji ve Değer. B. Dilmaç ve H. H. Bircan (Editörler). *Değerler ve Değerler Psikolojisi*. Ankara. Pegem Akademi, s.s. 63-79'daki makale.

- Patton, M. Q. (2014). Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri. (Çev. M. Bütün ve S. B. Demir). Ankara: Pegem.
- Pearlin, L. I. ve Kohn, M. L. (1966). Social Class, Occupation, and Parental Values: A Cross-National Study. *American Sociological Review*, 31(4), 466-479.
- Plotnik, R. (2009). *Psikoloji'ye Giriş*. (Çev. T. Geniş). İstanbul: Kaknüs.
- Rhee, S. H., & Waldman, I. D. (2002). Genetic and Environmental Influences on Antisocial Behavior: A Meta-Analysis of Twin and Adoption Studies. *Psychological bulletin*, 128(3), 490.
- Robbins, A. (1992). *Sınırsız Güç* (Çev. M. Değirmenci). İstanbul: İnkılap Kitapevi.
- Roccas, S. (2005). Religion and Value Systems. *Journal of Social Issues*, 61(4), 747-759.
- Rokeach, M. (1968). *A Theory of Organization and Change*. San Francisco: Jossey-Bass Inc.
- Rokeach, M. (1973). *The Nature Of Human Values*, New York: The Free Press.
- Sabatier, C. & Lannegrand-Willems, L. (2005). Transmission of Family Values and Attachment: A French Three-Generation Study. *Applied Psychology: An International Review*, 54(3), 378-395.
- San-Bayhan, P. ve Artan, İ. (2005). *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi*. İstanbul:Morpa.
- Sarı, E. (2005). Öğretmen Adaylarının Değer Tercihleri: Giresun Eğitim Fakültesi Örneği. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 3 (10), 73-88.
- Sarıcı Bulut, S. (2013). Gazi Eğitim Fakültesi Rehberlik Ve Psikolojik Danışmanlık Bölümü ve Diğer Bölüm Öğrencilerinin Değer Eğilimlerinin Karşılaştırılması. *International Journal of Social Science*, 6 (1), 1245-1261.
- Schwartz, (1992). Universals in the Content and Structure of Values: Theoretical Advances and Empirical Tests in 20 Countries. *Advances in Experimental Social Psychology*, 25, 1-65.
- Schwartz, S. H. (2012). An Overview of the Schwartz Theory of Basic Values. *Online Readings in Psychology and Culture*, 2(1). <http://dx.doi.org/10.9707/2307-0919.1116>.
- Seçer, Z., Sarı, H. ve Olcay, O. (2006). Anne Tutumlarına Göre Okulöncesi Dönemdeki Çocukların Ahlaki ve Sosyal Kural Bilgilerinin İncelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16, 539-557.
- Senemoğlu, N. (2013). *Gelişim, Öğrenme ve Öğretim: Kuramdan Uygulamaya*. (23. Baskı). Ankara: Yargı.

- Sorge, A. (1983). Book Reviews. *Administrative Science Quarterly*, 28(4), 625-629.
- Spranger, E. (1928). *Types of Man*. New York (Çev. A. Aydoğan). İstanbul: İz Yayıncılık.
- Şen, Ü. (2007). *Milli Eğitim Bakanlığının 2005 Yılında Tavsiye Ettiği 100 Temel Eser Yoluyla Türkçe Eğitiminde Değerler Öğretimi Üzerine Bir Araştırma*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Şencan, H. (2005). *Sosyal ve Davranışsal Ölçümlerde Güvenilirlik ve Geçerlilik*. Seçkin Yayıncılık.
- Şengün, M. (2007). Ahlaki Gelişimin Psiko-Sosyal Dinamikleri. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 23(23), 201-221.
- Tatlıdil, E. ve Esgin Günder, E. (2013). Küreselleşen Değerlerin Eğitim Kurumları Üzerine Etkisi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 11 (26), 259-277.
- Tay, B., Durmaz, F. Z. ve Şanal, M. (2013). Sosyal Bilgiler Dersi Kapsamında Öğrencilerin Değer ve Değerler Eğitimine İlişkin Görüşleri. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 33(1), 67-93.
- Taylor, L. (1984). *Born to crime: The genetic causes of criminal behavior*. Londres: Greenwood Press.
- TDK (Türk Dil Kurumu), (2014). http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5455280ee96576.97372708 adresinden 01.11.2014 tarihinde alınmıştır.
- Tezcan, M. (1999). *Eğitim Sosyolojisi* (2. Baskı). Ankara: Şafak.
- Türk, İ. (2009). *Değerler Eğitiminde Saygı*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat.
- Ulusoy, K. ve Dilmaç, B. (2014). *Değerler Eğitimi*. (2. Baskı). Ankara: Pegem.
- UNESCO (1982). Mexico City Declaration on Cultural Policies. 10 Ocak 2015 tarihinde UNESCO Web sitesinden erişildi: http://portal.unesco.org/culture/en/files/12762/11295421661mexico_en.pdf/mexico_en.pdf
- Uyanık-Balat, G. ve Balaban-Dağal, A. (2011). *Okul Öncesi Dönemde Değerler Eğitimi Etkinlikleri* (3. Baskı). Ankara: Kök.
- Uyanık-Balat, G. (2012). Okul Öncesinde Değerler Eğitimi. Gülden Uyanık Balat (Ed.). *Okul öncesinde değerler eğitimi ve etkinlik örnekleri*. Ankara: Pegem, ss. 2-33'teki makale.

- Uyanık-Balat, G., Beceren, B. Ö. ve Özdemir, A. A. (2011). The Evaluation of Parents' Views Related to Helping Pre-School Children Gain Some Universal Values. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 15, 908-912.
- Vecchione, M., Casconi, T., & Barbaranelli, C. (2009). Assessing the Circular Structure of The Portrait Values Questionnaire: A Confirmatory Factor Analysis Approach. *European Journal of Psychological Assessment*, 25(4), 231.
- Whitbeck, L. B. & Gecas, V. (1988). Value Attributions and Value Transmission between Parents and Children. *Journal of Marriage and Family*, Vol. 50(3), 829-840.
- Winter, P. A., Newton, R. M. & Kirkpatrick, R. L. (1998). The Influence of Work Values on Teacher Selection Decisions: The Effects of Principal Values, Teacher Values and Principal-Teacher Value Interactions. *Teaching & Teacher Education*, 14, 385-400.
- Xiao, H. & Andes, N. (1999). Sources of Parental Values. *Journal of Human Values*, 5(2), 157-167.
- Yaka, Ş. Yalçın, D. ve Denizli, E. (2014). Okul Öncesi Eğitimde Verilecek Öncelikli Değerlere İlişkin Veli Görüşleri. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 12(28), 169-192.
- Yapıcı, A., Kutlu, M. O. ve Bilican, F. I. (2012). Öğretmen Adaylarının Değer Yönelimleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(42), 129-151.
- Yazar, T. (2014). Toplumsal Yaşam ve Değerler. R. Turan ve K. Ulusoy (Editörler). *Farklı Yönleriyle Değerler Eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi, s.s. 96-113'teki makale.
- Yazar, T. ve Erkuş, S. (2013). Okul Öncesi Öğretmenlerinin Okul Öncesi Eğitim Programındaki Değerler Eğitimine İlişkin Görüşlerinin Değerlendirilmesi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20, 196-211.
- Yazgan-İnanç, B., Bilgin, M. ve Kılıç-Atıcı, M. (2012). *Gelişim Psikolojisi: Çocuk ve Ergen Gelişimi* (8. Baskı). Ankara: Pegem.
- Yeşil, R. (2002). Okul ve Ailede İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi. Ankara: Nobel.
- Yeşil, R. ve Aydın, D. (2007). Demokratik Değerlerin Eğitiminde Yöntem ve Zamanlama. *TSA*, 11 (2), 65-84.
- Yıldırım, E. (2011). Yoksul Ailelerde Değerler Değişimi. *Sosyoloji Konferansları*, (33), 47-73.
- Yıldız, M., Dilmaç, B. ve Deniz, M. E. (2013). Öğretmen Adaylarının Sahip Oldukları Değerler İle Benlik Saygıları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *İlköğretim Online*, 12(3), 740-748.

- Yılmaz, K. (2007). İlköğretim Okulu Yönetici Ve Öğretmenlerinin Değerlere Göre Yönetim İle İlgili Görüşleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 52, 639-664.
- Yılmaz, E., Avşaroğlu, S. ve Deniz, M. (2010). An Investigation of Teacher Candidates' Value Preferences. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 2(2), 4943-4948.
- Yıldırım, A. ve Şimsek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin.
- Yi, C.C. & Chen, Y.H. (2014). The Intergenerational Transmission of the Value of Children in Contemporary Chinese Families: Taiwan and Mainland China Compared. *Comparative Population Studies*, 39(4), 679-706.
- Yiğittir, S. (2012). İlköğretim 5. Sınıf Öğrencilerinin Değer Yönelimlerinin Rokeach Ve Schwartz Değer Sınıflandırmasına Göre Değerlendirilmesi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19, 1-15.
- Yiğittir, S. ve Öcal, A. (2010). İlköğretim 6. Sınıf Öğrencilerinin Değer Yönelimleri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24, 407-116.
- Zavalsız, Y. S. (2014). Üniversite Öğrencilerinin Değer Algısı (Karabük Üniversitesi Örneği). *Electronic Turkish Studies*, 9(2), 1739-1762.

EKLER**EK 1. KİŞİSEL BİLGİ FORMU****Büyük Büyükanne/Büyükanne/Annenin;****Yaşı:**.....**Eğitim durumu:** () Okuryazar değil () İlkokul () Ortaokul () Lise
() Üniversite () Lisansüstü**Sosyo-ekonomik düzeyi:** () Düşük () Orta () Yüksek**Yaşadığı Yer:**.....(Lütfen belirtiniz)**Çocuğun cinsiyeti:** () Kız () Erkek**Çocuğun yaşı:**..... (Lütfen belirtiniz)

EK 2. GÖRÜŞME FORMU

Merhaba, ben Rabia Özen. Uludağ Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü İlköğretim Ana Bilim Dalı'nda yüksek lisans yapıyorum. “Üç Kuşak Annelerin Çocuklarında Olmasını İstedikleri Değerler ve Değer Sınıflaması” başlıklı bir araştırma yapıyorum. Bu araştırma kapsamında aynı soydan gelen üç kuşaktan anneler ile görüşmeler yaparak annelerin çocuklarını yetiştirirken önem verdikleri değerleri belirlemeyi amaçlıyorum. Bu konuda sizin de görüşlerinizi almak istiyorum. İzniniz olursa siz görüşlerinizi dile getirirken ben de küçük notlar almak istiyorum. Aldığım notların tümü sadece bu araştırma dahilinde kullanılacak olup araştırma sonuçlarında hiçbir şekilde isminize yer verilmeyecektir.

Araştırmaya katılıp değerli görüşlerinizi bizimle paylaştığınız için teşekkür ederim.

Görüşme Soruları

1. Sayın anne, çocuğunuzun sahip olmasını istediğiniz değerler nelerdir?
2. Sayın büyükanne, çocuğunuzun sahip olmasını istediğiniz değerler nelerdir?
3. Sayın büyük büyükanne, çocuğunuzun sahip olmasını istediğiniz değerler nelerdir?

EK 3. UZMAN GÖRÜŞ FORMU

Sayın Araştırmacı,

Bu form Türk kültürüne özgü değer tipleri ve içerdikleri alt değerlerin tespiti amacıyla Yüksek Lisans Araştırma Tezi kapsamında elde edilen verilere göre hazırlanmıştır. Araştırmanın amacı doğrultusunda önce üç nesil annelere (Büyük büyükanne, büyükanne ve anne) çocuklarında olmasını istedikleri değerlerin neler olduğu sorulmuştur. Görüşme tekniği ile toplanan bu araştırma verileri üzerinde içerik analizi tekniği kullanılarak toplam 115 madde elde edilmiştir. Uygun maddeler bir araya getirilerek sekiz alt boyut elde edilmiş ve aşağıdaki değer sınıflama tablosu oluşturulmuştur.

Aşağıda maddeleştirilmiş ilgili alt değerler ve onların tanımları araştırmacı tarafından verilmeye çalışılmıştır.

Bu değer maddelerinin tanımla uygun olup olmadıklarını ve bu gruplanmış boyutta yer alan maddelerin hangi değer tipini temsil edebileceğini belirtiniz.

İlginiz ve değerli görüşleriniz için teşekkür ederim.

Değer Tipi	Tanımı	İlgili Alt Değerler	Değerlendirme			Öneri
			Uygun	Düzeltilme gerekli	Uygun değil	
Size göre her bir renk boyutunda yer alan maddeler hangi değer tipini temsil etmektedir. Bir sözcükle belirtiniz.						Düzeltilme gerekli gördüğünüz değerler için lütfen doldurunuz.
.....	Genellikle demokrasinin özünü oluşturan değerleri kapsamaktadır.	Adaletli olma				
		Hakkını savunma				
		Hümanist olma				
		Vicdan sahibi olma				
		Etik değerlere sahip olma				
		Açık fikirli olma				
		Özgür olmak				
		Kendine saygı				
		Kendini ifade edebilme				

Değer Tipi	Tanımı	İçerdiği Alt Değerler	Değerlendirme			Öneri
			Uygun	Düzeltilme gerekli	Uygun değil	
						Düzeltilme gerekli gördüğünüz değerler için lütfen doldurunuz.
.....	İnsanlar içerisindeki konum ve statüyü belirleyen değerleri kapsamaktadır.	Kariyer sahibi olma				
		Eğitilmiş olma				
		Kendi ayakları üzerinde durabilme				
		Kültürlü olma				
		Zeki olma				
		Hedeflerini belirleme				
		İdealist olma				
		Yabancı dil bilme				
.....	Bireysel özellikleri göstererek, kişiler arası ilişkilere yön veren değerleri kapsamaktadır.	Sosyal olma				
		Düzenli/Temiz olma				
		Sağlıklı olma				
		Sevecen olma				
		Mutlu olma				
		Kararlı olma				
		Duyarlı olma				
		Cömert olma				
		Cesur olma				
		Sakin olma				
		Açık sözlü olma				
		Güler yüzlü olma				
		Neşeli olma				
		Karakteri düzgün olma				
		Anlayışlı olma				
		Sabırlı olma				
		Samimi olma				
		Hırslı olma				
		Özgün olma				
		Mücadeleci olma				
		Mütevazı olma				

Değer Tipi	Tanımı	İçerdiği Alt Değerler	Değerlendirme			Öneri
			Uygun	Düzeltilme Gerekli	Uygun Değil	
						Düzeltilme gerekli gördüğünüz değerler için lütfen doldurunuz.
.....(Devamı)		Öz kontrol sahibi olma				
		Affedebilir olma				
		Sıcakkanlı olma				
		Uyanık olma				
		Yaşamın zorluklarına göğüs gerebilme				
		Kibar olma				
		Duygusal olma				
		Tatlı dilli olma				
		Becerikli olma				
		Huzurlu olma				
		Güzel olma				
		Özverili olma				
		Olgun olma				
		Küreselleşme süreci ile birlikte gelen değerleri kapsamaktadır.	Özgüven sahibi olma		
Yaratıcı olma						
Girişken olma						
Empati kurabilme						
Yaşamdan zevk alma						
Yetenekli olma						
Lider olma						

Değer Tipi	Tanımı	İçerdiği Alt Değerler	Değerlendirme			Öneri
			Uygun	Düzeltilmeye gerekli	Uygun değil	
						Düzeltilme gerekli gördüğünüz değerler için lütfen doldurunuz.
.....	Toplumsal beklentilere yön veren değerleri kapsamaktadır.	Saygılı olma				
		Dürüst olma				
		Yardımsaver olma				
		İnsanları sevme				
		Arkadaşlık				
		Güvenilir olma				
		Hoşgörü sahibi olma				
		Merhametli olma				
		Başkalarından saygı görme				
		Alçak gönüllü olma				
		Kötü alışkanlıklardan uzak durma				
		Vefalı olma				
		Fedakâr olma				
		Ağırbaşlı olma				
		Sosyal kabul görme				
		Şefkatli olma				
		Takdir görme				
		Erdemli olma				
		Paylaşımçı olma				
		Uyumlu olma				
		Aidiyet duygusuna sahip olma				
		Terbiyeli olma				
		Doğayı sevme				
		Sosyal kurallara uyma				

Değer Tipi	Tanımı	İçerdiği Alt Değerler	Değerlendirme			Öneri
			Uygun	Düzeltilme gerekli	Uygun değil	
						Düzeltilme gerekli gördüğünüz değerler için lütfen doldurunuz.
.....	Yaşanılan kültürün getirdiği değerleri kapsamaktadır.	Ahlaklı olma				
		İnançlı olma				
		Aileye bağlı olma				
		Aileye ilgi-ihtimam gösterme				
		İtaatkâr olma				
		Vatansever olma				
		Mutlu aile ortamı				
		Minnettar olma				
		Kardeş ilişkilerinde iyi olma				
		İyi niyetli olma				
		Özgeci olma				
		Geleneklere bağlı olma				
		Namuslu olma				
		Edepli olma				
		Kanaatkâr olma				
		Misafirperver olma				
		Otorite sahibi olma				
		Atatürk ilkelerine bağlı olma				
		Atatürk sevgisi				
		İyi bir ebeveyn olma				

Değer Tipi	Tanımı	İçerdiği Alt Değerler	Değerlendirme			Öneri
			Uygun	Düzeltilme Gerekli	Uygun değil	
						Düzeltilme gerekli gördüğünüz değerler için lütfen doldurunuz.
.....	Bilimsel bakış açısını sağlayan değerleri kapsamaktadır.	Çalışkan olma				
		Başarılı olma				
		Azimli olma				
		Üretken olma				
		Öğrenmeye açık olma				
		Bilimsel düşünme becerisine sahip olma				
		Yeniliklere açık olma				
		Meraklı olma				
		Disiplinli olma				
		İşbirliğine açık olma				
		Problem çözme becerisine sahip olma				
		Sorumluluk sahibi olma				
		Gözlemci olma				
.....	Finansal istekleri ortaya koyan değerleri kapsamaktadır.	Zengin olma				
		Ekonomik özgürlüğe sahip olma				
		Faydalı olma				
		Tok gözlü olma				
		Tutumlu olma				
		Rahat bir hayat				

ÖZ GEÇMİŞ

Rabia ÖZEN

Tel: +90 224 294 22 51

e-mail: rabiaozen88@gmail.com

1988 yılında Ankara-Polatlı'da doğdu. 2010 yılında Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Okul Öncesi Öğretmenliği bölümünden mezun oldu. 2010-2013 yılları arasında Mersin Tarsus Kerim Çelikleş Anaokulunda okul öncesi öğretmeni olarak görev yaptı. 2012 yılında Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Okul Öncesi Eğitimi Anabilim Dalında yüksek lisans eğitimine başladı. 2013 yılında Uludağ Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü ilköğretim bölümüne araştırma görevlisi olarak atandı ve yüksek lisans eğitimine Uludağ Üniversitesi'nde devam etmektedir.

EĞİTİM

- Yüksek Lisans, Uludağ Üniversitesi, İlköğretim (2013-Halen devam etmektedir)
- Lisans, Çukurova Üniversitesi, Okul Öncesi Öğretmenliği (2010)

ULUSLARARASI KONGRE BİLDİRİLERİ

Başal, H. A., Özen, R. ve Bağçeli-Kahraman, P. (2014). Preschool Education Teacher Candidate's Environmental Sensitivity and Attitudes toward Environment. 24th EECERA (European Early Childhood Education Research Association) Conference. Girit.

Başal, H. A., Bağçeli-Kahraman, P. ve Özen, R. (2014). The relationship between divorced or non-divorced parent's parental acceptance-rejection perception and 5-6 aged children's family perception on their drawings. 24th EECERA (European Early Childhood Education Research Association) Conference. Girit.

ULUSAL KONGRE BİLDİRİLERİ

Başal, H. A., Özen, R. ve Yılmaz, M. M. (2014). Kırsal Ve Kentsel Alanlarda Yaşayan Okulöncesi Dönem Çocuklarının Farklı Çevre Konularına Yönelik Tutumları. XI. Ulusal Fen Bilimleri ve Matematik Eğitimi Kongresi, Adana.

Başal, H. A., Yılmaz, M. M. Ve Özen, R. (2014). 5-6 Yaş Çocuklarına Yönelik Resimli Çocuk Kitaplarının Fen Kavramları Açısından İncelenmesi. XI. Ulusal Fen Bilimleri ve Matematik Eğitimi Kongresi, Adana.

İŞ DENEYİMİ

- (2010-2013) Tarsus Kerim Çelikleş Anaokulu, Mersin

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

TEZ ÇOĞALTMA VE ELEKTRONİK YAYIMLAMA İZİN FORMU

Yazar Adı Soyadı	Rabia ÖZEN
Tez Adı	Türk Toplumundaki Üç Kuşak Annelerin Çocuklarında Olmasını İstedikleri Değerler ve Değer Sınıflaması
Enstitü	Eğitim Bilimleri
Anabilim Dalı	İlköğretim
Bilim Dalı	-
Tez Türü	Yüksek Lisans
Tez Danışman(lar)ı	Prof. Dr. Handan Asude BAŞAL
Çoğaltma (Fotokopi Çekim) İzni	☐ Tezimden fotokopi çekilmesine izin veriyorum ☐ Tezimin sadece içindekiler, özet, kaynakça ve içeriğinin %10 bölümünün fotokopi çekilmesine izin veriyorum ☒ Tezimden fotokopi çekilmesine izin vermiyorum
Yayımlama İzni	☐ Tezimin elektronik ortamda yayımlanmasına izin veriyorum ☒ Tezimin elektronik ortamda yayımlanmasının ertelenmesini istiyorum 1 yıl ☐ 2 yıl ☒ 3 yıl ☐ ☐ Tezimin elektronik ortamda yayımlanmasına izin vermiyorum

Hazırlamış olduğum tezimin yukarıda belirttiğim hususlar dikkate alınarak, fikri mülkiyet haklarım saklı kalmak üzere Uludağ Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı tarafından hizmete sunulmasına izin verdiğimi beyan ederim.

Tarih :15/06/2015

İmza : R.ÖZ